

ARAF'TA BİR TOPLUM ARAKAN

Ahmet Faruk Ünsal – Emine Erdoğan

Imtiaz Ahmed – Berdal Aral – Richard Falk – Nurul İslam – Hüseyin Oruç
Mehmet Özay – Mehmet Sılay – Matthew Smith – Benjamin Zawacki

Editör

Abdurrahman Babacan



**MAZLUMDER Genel Merkezi**

Mithatpaşa Cad. No: 62/14 Kızılay - Ankara

Tel: 0312 418 10 46 Faks: 0312 418 70 93

www.mazlumder.org - <http://www.mazlumder.org>

info@mazlumder.org

<mailto:info@mazlumder.org>

1. Baskı: Kasım 2013, İstanbul

ed. Abdurrahman Babacan

Kapak Tasarımı

Erhan Yalur

Tasarım

Prfabrik İletişim Sanatları

Baskı

Altan Basım San. Tic. Ltd. Şti.

İÇİNDEKİLER

Ahmet FARUK ÜNSAL	6 - 8
Emine ERDOĞAN	9 - 13
Imtiaz AHMED	14 - 25
Berdal ARAL	26 - 43
Richard FALK	44 - 47
Nurul İSLAM	48 - 57
Hüseyin ORUÇ	58 - 63
Mehmet ÖZAY	64 - 87
Mehmet SILAY	88 - 99
Matthew SMITH.....	100-109
Benjamin ZAWACKI	110 - 117



MAZLUMDER tarafından 14 Ekim 2012'de İstanbul'da gerçekleştirilen; MAZLUMDER Genel Başkanı Sn. Ahmet Faruk Ünsal ve Başbakan Sn. Recep Tayyip Erdoğan'ın eşi Sn. Emine Erdoğan'ın açılış konuşmalarıyla başlayıp, uluslararası hukuk ve insan hakları konularında dünyanın önde gelen isimlerinin konuşmacı olarak katıldığı Uluslararası Arakan Konferansı'nda konuşmacıların sunduğu makalelerin tam metinlerinden oluşan bu kitabın başta Arakan olmak üzere, dünyanın tüm sorunlu bölgelerinde çözüme katkı sağlamasını diliyoruz.

Bu anlamda, süreç boyunca konuya dair insani ve vicdani hassasiyetini esirgemeyen ve konferansın açılış konuşmasını gerçekleştiren Sn. Emine Erdoğan'a, konferansın moderatörleri Sn. Sibel Eraslan ve Sn. Nihal Bengisu Karaca'ya, değerli katılımcılarımızın her birisine; Sn. Imtiaz Ahmed, Sn. Berdal Aral, Sn. Richard Falk, Sn. Nurul İslam, Sn. Hüseyin Oruç, Sn. Mehmet Özay, Sn. Mehmet Silay, Sn. Matthew Smith ve Sn. Benjamin Zawacki'ye gerek şahısları gerekse temsil ettikleri kurumlar nezdinde teşekkürlerimizi sunuyoruz. Aynı şekilde, ciddi bir titizlikle makalelerin Türkçe'ye çevirisini gerçekleştiren Sn. Huri Küçük, Sn. Fatma Büşra Helvacıoğlu ve Sn. Sabri Akgönül'e; ve kitabın editoryal sürecine destek veren Sn. Onur Büyükelçi'ye teşekkürü borç biliriz.

Beraberinde, konferansın vücut bulmasında altyapı ve lojistik desteği noktasında üstün gayret gösteren tüm MAZLUMDER İstanbul şubesi çalışanları ve MAZLUMDER Dış İlişkiler Koordinatörlüğü yönetim kurulu üyelerine, MAZLUMDER Ankara Şubesi'ne, konferansa ev sahipliği yapan Zeytinburnu Belediyesi'ne, konferansın destekçileri İstanbul Ticaret Üniversitesi'ne ve Yardımcı Derneği'ne desteklerinden ötürü teşekkürlerimizi sunuyoruz.



MAZLUMDER Genel Başkanı Sn. Ahmet Faruk ÜNSAL'ın

Açılış Konuşması:

Bismillahirrahmanirrahim,

MAZLUMDER'in düzenlemiş olduğu Uluslararası Arakan Konferansı'na teşrif eden saygıdeğer Emine ERDOĞAN Hanımefendi, çok kıymetli belediye başkanı, yurtdışından gelerek konferansımızı tebliğleriyle değerli kılan kıymetli tebliğciler, sivil toplum kuruluşlarının başkanları, yöneticileri, mazlumların dostları, hepinizi MAZLUMDER adına hürmetle, muhabbetle selamlıyorum, konferansımızın hayırlı olmasını Cenab-ı Allah'tan temenni ediyorum.

Değerli katılımcılar;

Bildiğiniz gibi Myanmar'da yaşanan Arakan Müslümanlarının sorunları son birkaç yıldır Türkiye'nin gündemine oturdu. Ülkemiz açısından durum böyle olmakla birlikte esasında Arakanlı Müslümanların sorunları yaklaşık 70 yıldır dünyanın bilgisizliği ve ilgisizliğinin arkasında büyük bir dram ve trajedi olarak yaşanmaktaydı. Hindistan'dan bağımsızlığını aldığından bu yana Burma'nın Bangladeş ile sınırını teşkil eden Arakan bölgesinde yaşayan Rohingya Müslümanlar maalesef Budist cunta tarafından adeta İslam'ın ve Müslümanların Arakan bölgesinden izi silinmek istenircesine büyük katliamlara ve göçlere maruz bırakıldılar. Göçlerin en büyüğünü komşu ülke Bangladeş aldı; fakat Bangladeş, BM'nin 1951 tarihli Mülteciler Sözleşmesi'ni imzalamadığı için mültecileri kabul etmek konusunda kendisini hukuki olarak mesul addetmedi. Dinen, ahlaken ve insanlık bakımından böyle bir mecburiyeti olsa bile, kendisine sığınmış bulunan Arakanlı Müslümanlara adeta yok gibi davranarak, onlara herhangi bir statü vermeyerek ve Arakan'da yaşadıklarına benzer sorunlarla Bangladeş topraklarında hayatlarını devam ettirmeye mecbur bıraktı. Arakanlı ya da Rohingya Müslümanların yaşadıkları katliamlar, göçler ve İslam'ın Arakan topraklarında görünürlüğünün silinmesine dair Budist cunta tarafından uygulanan baskılar, mescitlerin ve dini yapıların kapatılması, köylerin yakılması ve en kötüsü de 1982 yılında çıkarılan vatandaşlık yasası ile anavatanlarında vatansız hale düşürülen kardeşlerimizin dertleri maalesef ahlakın ve insanlığın reel politığe ve jeopolitığe kurban edilmesinin bir örneğidir; onun için korkunç bir sessizlik ve ilgisizlik altında maalesef yaşanmaya devam etmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının ve son dönemde Sayın Dışişleri Bakanımız Ahmet DAVUTOĞLU Bey'in Türkiye'den büyük bir heyetle yapmış olduğu çıkartmanın, İslam aleminin ve Batı dünyasının orada yaşanan drama ilgisini çekmek konusunda önemli bir katkısı olmuştur. Bu bakımdan Sayın DAVUTOĞLU'na ve Hükümetimizin yetkililerine bu ilgilerinden dolayı çok çok teşekkür ediyorum.

Değerli dostlar;

Orada, Arakan'da, Rohingya Müslüman kardeşlerimizin maruz bırakıldığı trajedinin uluslararası insani hukuk açısından adı ırkçılığa bağlı etnik temizliktir ve bu apaçık suçtur. Onun için burada son derece yetkin bilim adamları, sahada çalışan insan hakları gözlemcileri ve insani yardım kuruluşlarının temsilcileri ile

www.mazlumder.org yapacağımız bu toplantılarda, hem meselenin uluslararası kurumlar ve uluslararası kurallar açısından ele alınmasını hem de bir çözüm yolu ortaya çıkması için ufuk açıcı tekliflerin çıkmasını umut ediyoruz.

Toplantımızın gerçekleştirilmesini mümkün kılan Zeytinburnu Belediyesi'ne, İstanbul Ticaret Üniversitesi'ne, Yardımelî Derneği'ne, Hilal TV'ye, bu programın yapılmasına çok büyük emek sarf eden MAZLUMDER İstanbul Şubesi'ne ve son olarak, MAZLUMDER Dış İlişkiler Koordinatörlüğü'ne çok teşekkür ediyorum. Toplantımızın tekrar hayırlara vesile olmasını temenni ediyor, hepinizi Allah'a emanet ediyorum.



Sn. Emine ERDOĞAN'ın Açılış Konuşması:

Değerli misafirler, kıymetli dostlar, hanımefendiler, beyefendiler; sizleri sevgiyle, saygıyla selamlıyor, MAZLUMDER tarafından düzenlenen Uluslararası Arakan Konferansı'nın başarılı geçmesini Allah'tan diliyorum.

Yurtiçinden ve yurtdışından konferansa konuşmacı olarak katılan, dinleyici olarak iştirak eden herkese böyle hayırlı bir etkinliğe katkı sağladıkları için şükranlarımı sunuyorum. Geçtiğimiz Ağustos ayında Dışişleri Bakanımızla birlikte yardım kuruluşları ve medya mensuplarının da iştirakiyle Myanmar'ı ziyaret etmiştik. Bu ziyarette Myanmar yetkilileriyle yaptığımız görüşmelerde Müslümanlara yönelik saldırıları da gündeme getirdik. Ardından Arakan'a, hadiselerin cereyan ettiği bölgeye giderek yaşanan dramı bizzat yerinde gördük. Orada bize anlatılanlar, şahit olduklarımız gerçekten çok acı, çok yürek yaralayıcıydı. Bütün ailesini veya ailesinin bir bölümünü yitirmiş kadınların, erkeklerin, çocukların, gençlerin, yaşlıların yaşadıklarını tarif etmek asla mümkün değil. Orada konuştuğumuz insanların gözlerinden okunan sessiz feryatlar karşısında hissettiklerimizi ifade etmekte maalesef çok zorlanıyorum.

Myanmar'a gittiğimizde gördük ki, uluslararası yardım kuruluşları haricinde bölgeye yardım getiren ilk devlet Türkiye. Dünyanın, özellikle de Batı'nın, Arakan'da yaşananlar karşısında bu kayıtsızlığı, ilgisizliği bizleri en az gördüklerimiz kadar üzdü ve düşündürdü. Türkiye Arakan'a yardım konusunda her türlü çabayı göstermeye devam ediyor. Türk Kızılayı Myanmar hükümetinin talebi üzerine Arakan'da Müslüman ve Budist kamplarında hizmet vermek üzere 3 mobil hastane

kuruyor. Gönüllü olarak bölgeye giden doktorlarımız sağlık hizmetleri veriyorlar. Bölgede bulunan yardım heyetimiz Myanmar halkına hiçbir ayırım gözetmeksizin gıda ve ilaç malzemesi yardımı yapıyorlar. Bursa başta olmak üzere ülkemizin çeşitli şehirlerinde kadınlarımız Arakan'a yardım için kermesler düzenliyorlar. Türkiye'nin çabalarıyla Myanmar'da yaşananlar Türkiye ve dünya gündeminde nispeten daha fazla gündeme geldi, dikkatler bir parça da olsa buraya çevrildi. Batı ülkelerinde yaşayan Arakanlıların da gayretleriyle bölgede yaşananların dünya kamuoyunun gündeminde tutulması yönündeki gayretleri takdirle karşıladığımızı ve desteklediğimizi belirtmek isterim. Bölge ülkelerinin de Arakan'da yaşanan olaylar karşısında daha fazla hassasiyet göstermelerini bekliyoruz. Arakan'da sadece birkaç milyon Müslüman'ın değil, topyekûn insanlığın tehdit altında olduğunu unutmamak gerekiyor. Biz Arakan'a uzanan her eli aynı zamanda insanlığa, insanlığın vicdanına uzanmış olarak kabul ediyoruz. Aynı şekilde Arakan'a arkasını dönen her kişi, kurum ve ülkeyi de tüm insanlığa arkasını dönmüş olarak görüyoruz.

Değerli misafirler, değerli kardeşlerim,

Arakan insanlığın sicilindeki tek sabıka değil. Somali'de, Filistin'de, Suriye'de ve dünyanın daha pek çok yerinde benzer insanlık dramları yaşanmaya maalesef hâlâ devam ediyor. Dünyanın pek çok ülkesi, özellikle de Batılı ülkeler, bu dramlar karşısında gereken tepkiyi vermekten çok uzak bir görüntü içindeler. Bugün Türkiye canını, onurunu, namusunu kurtarmak için Suriye'den gelenlere kollarını açıyor, imkânlarını seferber ediyor. Buna karşılık Batılı ülkeler ve uluslararası kuruluşlar maalesef yasak savma kabilinden cılız tepkilerin ötesinde etkin bir tavır içine girmiyorlar. Bu çifte standardı kabul etmek, anlayışla karşılamak asla mümkün değil. Maşeri vicdanı şartlara, güncel gelişmelere, ülkelerin dış politika önceliklerine endekslemek onu köreltir. Bugün Suriye'de masum insanların maruz bırakıldığı zulme kayıtsız kalan hiç kimse, gelecekte kendi başına gelebilecek benzeri felaketler için sesini yükseltmez, yükseltse de muhatap bulamaz. Uluslararası insan hakları örgütlerinin geçmişte Bosna'da, Irak'ta, Afganistan'da, Afrika'nın, Güney Amerika'nın pek çok yerinde düştükleri hatayı Suriye'de tekrarlamamalarını temenni ediyoruz. Bir gün insanlığın ortak vicdanına herkesin sığınmak zorunda kalacağını lütfen unutmayalım. Bugün kendilerini güven içinde, refah içinde, esenlik içinde hissedenlere en azından geçtiğimiz yüzyılda yaşanan iki büyük savaşı ve onların yol açtığı yıkımları hatırlamalarını tavsiye ediyorum. Geçmişten dersler çıkartarak bugünkü tavrımızı belirlemeli, geleceğe de aynı şekilde hazırlanmalıyız.

Değerli kardeşlerim, buradan dünyanın bütün kadınlarına, bütün annelerine seslenmek istiyorum. Bizler uluslararası siyasi çekişmelerin, uluslararası çatışmaların kısır hesaplarını aşarak her mağduru, her mazlumu, her yoksulu kendi evladımız gibi görmeliyiz. Dünyanın hangi köşesinde yaşarsa yaşasın; hangi ırka, hangi inanca, hangi deri rengine sahip olursa olsun yardıma, şefkate ihtiyaç duyan herkese elimizi uzatmalıyız. Her yetimin, öksüzün başını bizim elimiz okşamalı. Her fakirin, garibin, açın, yoksulun yanında bizim desteğimiz bulunmalı. Ağlayan her gözü silmek için bizim ellerimiz uzanmalı. Çünkü bizler dünyaya ekonomik çıkar, siyasi güç, askeri strateji penceresinden bakmıyoruz. Bizler dünyayı kalbimizle, yüreğimizle, şefkatimizle kucaklıyoruz. İnsanları yaşadıkları toprakların imkânları veya imkânsızlıklarıyla değerlendirmiyoruz. Onları bizi insan oldukları, Allah'ın

bir kulu oldukları için seviyoruz. Bizler kadınlar olarak, anneler olarak yeterli kararlığı gösterdiğimizde her türlü engeli aşabileceğimizden şüphe duymuyorum. Kadının elinin değdiği, kadın şefkatinin içine girdiği her iş insanlığın hayrınadır, insanlığın iyiliğinedir. Dünyanın her yerinde en çok zulme maruz kalanların, en çok mağdur olanların, en çok sıkıntı çekenlerin kadınlar olduğunu lütfen unutmayalım. Bizler mazlumlara sahip çıkmakla aynı zamanda hemcinslerimizin onurlarına, hayat haklarına da sahip çıkmış oluyoruz. İnsanlığın körelmiş vicdanını yeniden harekete geçirmek için derhal harekete geçmeliyiz. Aksi takdirde çocuklarımızı, evlatlarımızı huzur içinde, güven içinde bağrımıza basamayız. Sofraya her oturduğumuzda Arakan'da açlıktan, yoksulluktan hayatını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya bulunan insanları gözlerimizin önüne getirmeliyiz. Evlatlarımıza sarıldığımızda Arakan'da oyun arkadaşları ölüm olan çocuklar aklımıza gelmeli. Sevdiklerimize her dokunduğumuzda Arakan'da inançlarından dolayı zulme uğrayan, katledilen, evlerini/yurtlarını terk etmek zorunda kalan insanları hatırlamalıyız. Bizler burada konfor içinde yaşarken sefaletle boğuşan, bu yüzden ölen ama inançlarından da zerre kadar taviz vermeyen o asil insanların hatıraları daima kalbimizin başköşesinde yer almalı. Diğer bütün mağdurlar, mazlumlarla birlikte Arakan'daki kardeşlerimizin yaşadıklarını kendimiz hissetmekle kalmamalı, çevremizi de bu konuda seferber etmeliyiz.



Dünyada sadece kaynakların dağılımında çarpıklık yok. Maalesef merhametin dağılımında da dengesizlik var. Biz hem imkânlarımızı hem de merhametimizi kullanmada cömert davranmalıyız. Parası olan parasıyla, malı olan malıyla, mesleği olan mesleğiyle, sözü olan sözleriyle; bunların hiçbirine sahip olmayan da kalbiyle, yüreğiyle mazlumların yanında yer almalıdır. Bugün dünyanın, gelişmişlik ölçütlerine göre keskin çizgilerle bölünmüş olmasının sebebi kalplerdeki merhamet kapısının sıkı sıkıya kapatılmış olmasıdır. Bizlerin en önemli görevi işte bu merhamet kapısının yeniden açılmasını temin etmektir. Doğusuyla batısıyla, kuzeyiyle güneyiyle bütün dünyanın açlık, yoksulluk, etnik veya dini fanatizm karşısında hak ve hakkaniyet ölçüleri içinde tepki geliştirebilmesini sağlayabilmeliyiz. Amerika'da bir günde bir kişinin yediğini Afrika'daki bir başka insan bir ay boyunca dahi bulamıyorsa burada gerçekten ciddi bir sorun var demektir. Kuzey Avrupa'daki bir kişinin insan hakları konusunda sahip olduğu hareket alanı dünyanın bir başka coğrafyasında tahayyül bile edilemiyorsa burada ciddi bir sorun var demektir. Dünyayı bu hale insanların bir kısmı getirdiyse düzelterek olan da yine insanların diğer bir bölümüdür. Burada bulunanları işte bu çarpıklıkları düzeltmeye talip insanlar olarak görüyorum. Bunu başardığımızda bugün dünyanın gündeminde olan sorunların pek çoğunun kendiliğinden çözüm yoluna girdiğini göreceğiz. Bu düşüncelerle MAZLUMDER'in düzenlemiş olduğu Uluslararası Arakan Konferansı'nın çok önemli, çok hayırlı mesajların verileceği bir toplantı olmasını Rabbim'den diliyorum.

Bir kez daha bütün konuşmacılara ve katılımcılara teşekkür ediyor, sizleri sevgi ve saygıyla selamlıyorum.





Devletsiz Rohingya'ların Vahim Durumu ve Ne Yapılmalı?

Imtiaz Ahmed¹

Türkçesi: Huri Küçük

Rohingyalar Arakan'ın Myanmar bölgesindeki geleneksel vatanlarından defalarca çıkartılmıştır. Son dönemlerde Bangladeş, ilki 1978'de ve ikincisi 1992'de olmak üzere Myanmarlı Rohingya'ların iki büyük göçüne tanık olmuştur. 1978'de 167.000 Rohingya'lı mülteci Bangladeş'e girmiştir ve ardından BMMYK da dâhil uluslararası toplumun desteği ile 10,000 "arta kalan mülteci" hariç hepsi Myanmar'a iade edilmiştir. Ancak iadelerinden sonra bile Rohingya'lar devletsiz kalmıştır; yani Myanmar hükümeti ne onları vatandaş olarak tanımış ne de Myanmar'ın etnik topluluklarından biri olarak kabul etmiştir. Yine 1992'de, bu sefer toplamda 250.877 olmak üzere, Rohingya'lar Bangladeş'e geçmekten başka seçenekleri olmaksızın Arakan'dan çıkarılmıştır. Ve yine, bu kez 27.150 "resmi belgeli" mülteci hariç tamamı BMMYK gözetiminde iade edilmiştir. Resmi belgeli Rohingya mülteciler şu anda iki kampta ikamet etmektedirler: Güneyde Cox's Bazar bölgesindeki Kutupalong ve Nayapara. Ancak yerli halk, önceden Myanmar'a iade edilenlerin neredeyse tamamının Bangladeş'e döndüklerini ve Cox's Bazar alanında veya bu bölgenin etrafında yaşamaya başladıklarını iddia etmektedir. Bazı veriler resmi kampların dışında çoğunlukla Cox's Bazar, Bandarban, Chittahong ve Dhaka bölgelerinde yaşayan 300.000 civarındaki belgesiz Myanmarlı mültecinin olduğunu ileri sürmektedir. Bangladeş Hükümeti Bangladeş'te yaşayan belgesiz mültecilerin şu anki durumu hakkında henüz bir açıklamada bulunmamıştır. Yine 2012'de, Budist Rakhineler ve Müslüman Rohingya'lar arasındaki karmaşa ortamı nedeniyle Müslüman Rohingya'lar güvenlik kaygısı ile kendi geleneksel vatanlarına göçmeye başlamışlardır. Ancak bu sefer Bangladeş hükümeti ülkeye girmelerine izin vermemiş, bu da durumlarının vahametini ikiye katlamıştır. Ülkelerinde vatandaşlığı elinden alınmış ve ülkeleri olmadan mülteci hayatı yaşamak zorunda kalan Rohingya'lar aynı zamanda hem mülteci hem de devletsizler; ve onların durumundaki bu ikili özellik bu genel kavramsallaştırma noktasında bir istisna olmakla kalmıyor, aynı zamanda küreselleşme çağında ölümcül bir hal alıyor. Vahim durumlarını çözmek için ulusal, bölgesel ve uluslararası adımların atılması gerekmektedir. Bu yazıda bu konuda bazı ayrıntılara değinilecektir.

I

Giriş

Onbir yıl önce 2001 Haziran ayında "Bangladeş- Myanmar İlişkileri" üzerine bir yazı yazdım; ancak nasıl olduysa metni kaybettim. Onu en çabuk *Google*'da arayarak bulabileceğimi düşündüm. Evet oradaydı! Ancak *Google*'da bu konu üzerine başka hangi materyallerin olduğunu merak ettim. Bilginin *googlization* ve

¹ Dhaka Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Profesörü, Dhaka-1000 Bangladeş,
Email: imtiazhalter@gmail.com, Website: <http://www.calternatives.org/imtiaz.php>

www.mazlumder.org resmi yazışmanın *wikilizasyon* çağında Wikipedia da dâhil “wiki” olarak etiketlenen şeylere bakmaktan kendisini alamıyor insan. Bana ilginç gelen Wikipedia’da “Bangladesh-Burma Relations” (Bangladeş-Burma İlişkileri) şeklinde bir girdi olmasıydı. Dikkatimi en çok çeken şey ise kimliksiz yazarın daha ilk girdisiydi: “Komşu ülkeler Bangladeş ve Burma’nın (resmi olarak Myanmar) muğlâk bir ilişkileri var.”² Muğlâk komşuluk aslında! Fakat öte yandan ilişki nasıl muğlâk oluyor, muğlâk ise neden öyle?

Bu muğlâklığın büyük bir bölümünün, uluslararası ilişkilerin geliştiği ve anlaşılmaya başlandığı meselede yattığına inanıyorum. Westphalia ve realizmin egemen söylemini takip eden devletin merkeziliği, devletin çoğunu yapılandırırken ve safının dışında kalanlar çok fazla alakalı değilse tartışmalı kalırken, uluslararası ilişkilerin devletler ilişkilerine odaklanmasını körelttiği görülmektedir. Bu durum, özellikle iç-dış ve yerli-yabancı ya da Rabindranath Tagore’nin “vatan ve dünya” şeklinde işaret ettiği ikiliklerin her birinin diğerine karşı iç ve dış ya da yerli ve yabancı kalarak bulanıklaştığı küreselleşme çağında doğrudur. Bangladeş ve Myanmar ilişkileri istisna değildir. Bu bölümün amacı olarak, kendimi bu gün için önemli olan Bangladeş-Myanmar ilişkilerini anlatan ve aslında endişe ve umut taşıyan muhtemel bir çıkış ile sınırlandıracağım. Alan devletsiz Rohingyaların durumudur.

II

Rohingyaların Vahim Durumu

“Devletsizlik” Myanmar’ın Arakan bölgesindeki geleneksel vatanlarından çıkarılan Rohingyalar ile ilişkilidir. Son dönemlerde Bangladeş birincisi 1978’de ikincisi ise 1992’de olmak üzere Myanmarlı Rohingyaların iki büyük göçüne tanık olmuştur. Aslında 1978’de 167.000 Rohingya mülteci Bangladeş’e girmiş ve sonrasında Suudi Arabistan ve BMMYK da dâhil uluslararası toplumun desteği ile 10.000 “arta kalan mülteci” hariç hepsi Myanmar’a iade edilmiştir. Ancak iadelerinin ardından bile Rohingyalar devletsiz kalmıştır; yani Myanmar Hükümeti onlara ne vatandaşlık vermiş ne de Rohingyalar Myanmar’ın etnik topluluklarından bir olarak kabul edilmiştir.

Rohingyalar yine 1992’de, bu kez 250.877 olmak üzere Bangladeş’e geçmekten başka seçenekleri olmaksızın Arakan bölgesinden zorla çıkarılmıştır. Ve yine, bu kez 27,150³ “resmi belgeli” mülteci hariç, tamamı BMMYK gözetiminde iade edilmiştir. Resmi belgeli mülteciler şu anda iki kampta ikamet etmektedirler: Cox’s Bazar bölgesindeki Kutupalong ve Nayapara kampları. Ancak yerli halk, önceden Myanmar’a iade edilenlerin neredeyse tamamının Bangladeş’e döndüklerini ve Cox’s Bazar alanında veya bu bölgenin etrafında yaşamaya başladıklarını iddia etmektedir. Bazı veriler resmi kampların dışında çoğunlukla Cox’s Bazar, Bandarban, Chittahong ve Dhaka bölgelerinde yaşayan 300.000 civarındaki belgesiz Myanmarlı

2 http://simple.wikipedia.org/wiki/Bangladesh-Burma_relations

3 UNHCR, *UNHCR Global Appeal 2008-2009*, s. 229.

Bakınız, <http://www.unhcr.org/home/PUBL/474ac8da11.pdf>

mültecinin olduğunu ileri sürmektedir. Bangladeş Hükümeti Bangladeş'te yaşayan belgesiz mültecilerin şu anki durumu hakkında henüz bir açıklama yapmamıştır. Ve yine Haziran 2012'de, Budist Rakhineler ve Müslüman Rohingya'lar arasındaki karmaşa ortamı nedeniyle Müslüman Rohingya'lar güvenlik kaygısı ile kendi geleneksel vatanlarına göç etmeye başlamıştır. Ancak bu sefer Bangladeş hükümeti ülkeye girmelerine izin vermemiş, bu da durumlarının vahametini ikiye katlamıştır. Bu konuya birazdan döneceğim.

Ülkelerinde vatandaşlığı elinden alınmış ve ülkeleri olmadan mülteci hayatı yaşamak zorunda kalan Rohingya'lar aynı zamanda hem mülteci hem de devletsizler; ve onların durumundaki bu ikili özellik genel kavramsallaştırma noktasında bir istisna olmakla kalmıyor, aynı zamanda küreselleşme çağında ölümcül bir hal alıyor. Ancak bu konuya değinmeden önce Rohingya'ların kim olduğunu ve Myanmar içinde ve dışında neden böyle bir yaşam biçimine maruz kaldıklarını anlamaya çalışalım.

Myanmar'da Rohingya'ların kökeni ile ilgili iki ana düşünce ekolü vardır.⁴ Birinci ekol Rohingya'ların, Mungal, Afgan, Pathan ve Bengalli göçmen askerler de dâhil Moorış, Arap ve Fars tüccarların sonraki nesilleri olduğunu ileri sürmektedir. Bunlar dokuzuncu ve on beşinci yüzyıllar arasında buraya gelmişler, yerli kadınlarla evlenerek bölgeye yerleşmişlerdir. Afganistan'dan, İran'dan ve Türkiye'den, bunun yanı sıra kuzey Hindistan'dan ve Arap Peninsula'dan düzenli olarak Müslümanların geldiği söylenebilir. Müslüman toplumla karışmışlar ve Rohingya olmuşlardır. Bunun sonucu olarak Fars, Urdu, Peştun, Arakanca ve Bengal dillerinin karışımı ile ayrı bir diyalekt ortaya çıkmıştır. Bu ekole göre Rohingya'lar birçok etnik ve ırksal ilişkileri ile karışık bir halk grubudur. Bu yüzden 13. yüzyılda İslam Bengal'e ulaştığında Arakan'ın güneyinde zaten Müslümanlar mevcuttur. Bu görüş, sorunlarına karşı en anlayışlı eğitilmiş kişilerin de içinde bulunduğu Rohingya'ların politik cephesi tarafından desteklenmektedir.

Bir diğer ekol Rohingya'ların etnik, kültürel ve dilsel açıdan Bengallilerle, özellikle de Bangladeş'in Chittagong bölgesindeki halkla yakından ilişkili olduklarını öne sürmektedir. Rakhine devletinin Müslüman nüfusu İngiliz sömürge dönemi boyunca Bengal'den (şu anki adı Bangladeş) gelen Bengalli göçmenler ile bazı Hintlerin sonraki nesilleridir. Çoğunun güçlü bir "Chittagogaç diyalektiği" ile Bengal dilini konuştukları ve bu nedenle Bangladeş'ten gelen yasa dışı göçmenler olarak nitelendirildikleri de vurgulanmaktadır. Ülkedeki Burman-Budist çoğunluk da dâhil Myanmar Hükümeti de bu görüşü paylaşmaktadır. Myanmar'daki askeri rejim, Rohingya ifadesini Bengalli isyancıların oluşturduğunu ileri sürerek bu ifadenin kullanılmasını yasaklamakta ve onları "Bengalli işgalciler" olarak adlandırmaktadır. Rejim yanlısı araştırmacı ve akademisyenler, Rohingya'ların sorununun kendi toplulukları dışında çok az destek aldıklarını ve Burma ile daha önceden tarihi bir bağa sahip oldukları iddialarının desteklenemez olduğunu ileri sürmektedirler.

Her iki görüşte de doğru bir nokta vardır. Aslında, Myanmar Hükümetinin 21 Şubat 1992 tarihli basın bildirisi bunun iyi bir göstergesidir. Basın

4 Imtiaz Ahmed, "Globalization, Low-Intensity Conflict & Protracted Statelessness/Refugeehood: *The Plight of the Rohingyas*," ed. John Tirman, *The Maze of Fear: Security & Migration After 9/11*, (New York: New Press, 2004), ss.183-184.

bildirisinde söylenildiği üzere;

Aslında bu gün Myanmar'da 135 milli ırk olmasına rağmen, sözüm ona Rohingya halkı bunlardan biri değildir. Tarihsel açıdan Myanmar'da hiç bir zaman Rohingya ırkı olmamıştır. 1824'teki Anglo-Amerikan savaşından beri komşu ülkedeki Müslüman halk yasa dışı yoldan Myanmar Naing Ngan özellikle Rakhine Devletine girmişlerdir. Yasa dışı göçmenler oldukları için ülkedeki diğer milletler gibi ellerinde göçmen kâğıtları yoktur.⁵

Myanmar hükümetinin iddiasına göre düşünersek, bu “Müslüman halk” ya da Rohingyalar, Myanmar'ın özgürlüğünden çok önce, aslında 19. Yüzyıl da Myanmar'a gelmişlerdir. Modern Myanmar 1948 oluşmuştur. O halde Arakan Bölgesine 150 yıldır yerleşmiş olan ve burada yaşamını devam ettiren bir topluluğu, İngiliz sömürgeciliğinin ve 1948'de yeni ulus devletin doğuşunun ardından “yasa dışı” olarak nitelendirilmenin gerekçesi ne olabilir? Rohingyaların zorla sınır dışı edilmeleri 1948'de değil 1978 gibi geç bir tarihte meydana gelmiştir. Birinci düşünce ekolünün ileri sürdüğü üzere dokuzuncu ve on beşinci yüzyıllar arasında sömürge öncesi Müslüman yerleşmesine dair ırksal iddia dışında, “yasa dışı” olma durumunun aslında çoğunlukçu Burma-Budist nüfusunun desteğini almak için temin edilen ırkçı ve din merkezli bağnazlık eğiliminde olan bir siyasal yapı için en iyisi olduğunu görmek zor değildir.

İkinci olarak Rohingyalar “yasa dışı” iseler, Myanmar hükümeti neden BMMYK da dâhil uluslararası toplumun desteği ile onları iki kere vatandaşlığa (1978 ve 1992) kabul etti? Bu iade Rohingyaların “yerli” olduklarını ve dolayısıyla iade edildikleri ülkenin, bu durumda Myanmar'ın geçmişteki ya da gelecekteki vatandaşları olduklarını göstermez mi? Yukarıda verilen resmi yayının ortaya koyduğu gibi 19. yüzyıldan beri yerliyseler ve Myanmar'da ikamet ediyorlarsa Myanmar hükümeti neden doğuştan vatandaşlık (jus soli) ilkesi ile onlara vatandaşlık vermemektedir? Güçsüzleştirilmiş bir azınlığa karşı çoğunlukçu ya da devlet ayrımcılığı sorun olarak görülmektedir. Ancak burada yanlış BMMYK'nın da içinde bulunduğu uluslararası toplumda yatmaktadır; nitekim uluslararası toplum iadenin beklenen sonucunu takip etmede, özellikle de “yasa dışı” olma durumunu kaldırmada ve Rohingyaları Myanmar'ın yasallaştırılmış özneleri ya da vatandaşları yapma hususunda başarısızlığa uğramıştır. Durumun düşük yoğunluğu uluslararası toplum üzerindeki dikkat yoksunluğuna katkı sağlamıştır. Myanmar iade edilen Rohingyalarla ilgilenme konusunda yalnız bırakılmıştır; dolayısıyla Rohingyaların hayatlarında ve yaşayışlarında önemli bir değişiklik olmaması şaşırtıcı değildir. Bu şartlar altında Rohingyaların dünyaya yayılmaktan başka seçenekleri kalmamıştır.

Aslında, mültecilik üzerinden uzun süreli devletsizliğin önemli bir sonucu Rohingyaların dünyanın farklı ülkelerine dağılması olmuştur. Rohingyaların küresel dağılımı aşağıdaki gibidir:⁶

5 U Ohn Gyaw, “Basın Bildirisi,” Dışişleri Bakanlığı, Myanmar Hükümeti, Yangon, 21 Şubat, 1992.

6 Bu on yıllık bir resimdir. Dağılan Rohingyaların sayısının zaman içerisinde artması muhtemeldir. Bakınız, *Arakan Historical Society*, “Problem and Solution of Rohingya from

Bangladeş:	330,000 ⁷
Suudi Arabistan:	500,000
Pakistan:	250,000
Körfez devletleri:	55,000
Malezya & Tayland:	43,000
Diğerleri:	10,000

Toplam: 1.188.000

Demografik dağılımın ışığında, Rohingya'lar glokale edilme (local-global / yerel-küresel) ifadesi ile bilinen şeyle özümşenen, dönecekleri güvenli bir vatanları olmasa da Asya'nın "yeni Filistinlileri"⁸ olarak adlandırılmıştır. Bu da bir dizi sorun meydana getirmiştir. Bu sorunlardan ikisi kolaylıkla açıklanabilir. Birincisi, az bir kısmını ayırdığımızda, dağıtılan Rohingya'lar bulundukları yerde yasa dışı göçmenler olarak ikamet etmektedir. Bu da onları çok vahim bir durumun içine sokmaktadır. Aslında yasal milliyet belgeleri olmayan Rohingya'lar sadece ayrımcılığa değil ayrıca yerlilerin ellerinde çeşitli sömürülme biçimlerine maruz kalmaktadırlar. Bir banka hesabı açmak bile bir sorun haline gelmekte ve bu nedenle yerlilerin, ücretlerin belirlenmesi ve birikimlerinden yararlanma gibi konular da dâhil finansal işlemleri ile ilgili durumlarından faydalanmaları kolaylaşmaktadır.

Aslında geçerli göçmen belgelerinin yokluğu nedeniyle yasal işlemlerle ilgilenme şansları olmayan Rohingya'lar bazı iş girişimleri ya da *hundi* sistemi (gayri resmi kredi işlemleri) vasıtasıyla birikimlerini Myanmar, Bangladeş veya başka yerlerde bulunan akrabalarına aktarmak için yerlilerle ortaklıklar kurmaktadır. Bu özellikle Orta Doğu'da yaşayan Rohingya'lar ile ilgili bir durumdur. Aslında Orta Doğu'da yaşayan Rohingya'ların durumunda, Rohingya'lar yerli ortaktan tam payını almaz, bu nedenle yerli ortak ile çaresizce sömürüye dayanan bir ilişki kurarlar. Bu durum girişimci Rohingya'ların güçsüzleştirilmiş bağımlı yapının dışına çıkması için bile güç bir durumdur ve nesiller boyunca devam edebilir. Şeffaf olmadığını göz önünde bulundurduğumuzda *hundi* sisteminde olduğu gibi bu sistem vasıtasıyla aktarılan para genellikle militanlık ve narko terörizm de dâhil kuşkulu ellerde ve faaliyetlerde son bulmaktadır. Rohingya militanlığına destek milli kimliğin Myanmar hükümeti tarafından tanınmamasından kaynaklanırken, narko terörizm konusu için tamamen hızlı dönüşler olabilir. Her iki meselede de, sonuçlar ulusal sınırların dışına yayılacak kadar şiddetli olabilir.

İkinci olarak demografik dağılım az sayıda Rohingya'ların Kanada, Yeni Zelanda ve Avustralya'nın içinde bulunduğu gelişmiş ülkelere iadesini de içermektedir. Kanada 2006'da 23 Rohingya mülteciyi ve 2007'de 79 mülteciyi kabul ederken, Yeni

Arakan," yayınlanmamış rapor, Arakan Historical Society, Chittagong, Ağustos 2002, s.14.

7 Resim yasa dışı yollardan Bangladeş vatandaşlığı alanlar da dahil kamptaki ve kampta olmayan mültecileri içermektedir.

8 Martin Smith, *Burma: Insurgency and the Politics of Ethnicity* (Londra: Zed Books and Dhaka: University Press Limited, 1991), s. 241.

Zelanda ve Avustralya 2008-2009'da sırasıyla 23 ve 100 mülteci kabul etmiştir.⁹ Ancak bu da başka bir dizi sorunun oluşmasına neden olmuştur. Bu bir taraftan daha fazla sayıda Rohingya'yı üçüncü bir ülkeye, tercihen gelişmiş bir ülkeye yerleşme beklentisi ile sınırı geçip Bangladeş'e girmeye teşvik ederek mülteciler için bir çekim etkisi yaratmıştır. Bu da açıkça Bangladeş hükümetini yeni gelenleri kayıt altına almayı durdurma konusunda harekete geçiren ve belgesiz ya da yasa dışı mülteciler olarak BMMYK yönetimindeki kampların dışında ikamet eden 300.000'in üzerinde Rohingyanın bulunduğu Bangladeş'e yönelen böyle bir akışı yıldırmak içindi. Ayrıca öte yandan, bir ya da iki Bangladeşli karmaşık bağlantılar ve sahte belgelerin yardımı ile bir Rohingyanın kimliğini alıp gelişmiş bir ülkeye yerleşmek üzere göç sırasına girmenin uygun olacağını düşünmüştür. Bu tespit edildiği anda gelişmiş ülkeler Rohingyaların yerleşme sürecini dondurmış ve bu da Rohingyaların daha iyi bir yaşam arayışını bir kez daha engellemiştir.

Bu da bizi, Arakan bölgesindeki çoğunluk Budistler ile Rahingyalı Müslümanlar arasındaki güncel kökleri takip ettiğimizde, Bangladeş hükümetinin neden ilk kez Rohingyaların Bangladeş'e girmelerini engellediği sorusunu sormaya iter. Bangladeş hükümetinin açısından üç neden ileri sürülebilir. İlk olarak, özellikle Myanmar'a dönüşleri muğlâk kaldığında ekstradan mülteci akışını desteklemek için mali kısıtlamalar. İkinci olarak bir kısım Rohingyanın İslami militan birliklerin de içinde bulunduğu militan gruplara katılması göz önünde bulundurulduğunda güvenlik kaygıları. İleriki girişler Bangladeş'in güvenliğini tehlikeye sokacaktır. Son olarak, uluslararası toplum Rohingyalara vatandaşlık verme konusunda Myanmar hükümetine gerekli baskıyı kurma ve Bangladeş'te mahsur kalan Rohingyaların dönüşüne yardımcı olma konusunda başarısızlığa uğradığı için Bangladeş hükümeti muhtemelen Rohingyaların Bangladeş'e girmesine izin vermeyerek uluslararası alanda Rohingyaların vahim durumuna daha büyük bir ilgi uyandıracağını ve böylelikle Myanmar hükümetini Rohingyaların devletsizliğine kalıcı bir çözüm üretmeye zorlayacağını düşünmüştür. Ancak zor durumdaki Rohingyalara mültecilik tanımaması için kendisinin nedeni ne olursa olsun, Bangladeş Hükümeti insan haklarına ve uluslararası ahlaki normlara aykırı hareket etmiştir ve Bangladeş içinden ve dışından bir kesim ve kurumlar özellikle medya, akademik topluluk, insan hakları ve sivil toplum örgütleri bu politikayı protesto etmişler ve buna karşı çıkmışlardır.¹⁰ Rohingyaların vahim durumu daha da derinleşmiştir.

Yasal ya da yasa dışı devletsiz Ronhingyalı mülteciler için mühlet kalmamıştır. Muhtemelen bu çaresizlik yüzünden bazı Rohingyalar önceden yollarını çizerek Afganistan'a gidip Taliban'a katıldılar ki bu da Amerika'nın 11 Eylül sonrasında Afganistan'a girmesi ile ortaya çıkmıştır. Ancak dikkatimizi celbeden soru Rohingyaların 2400 km'yi geçip Afganistan'daki militan birliğe nasıl katıldığdır? Taliban'a katılmalarını kim sağladı? Onlara kim para verdi? Kabil'e uçuşlarında Bangladeşlilerin mi kusuru var? Ya da sınırları geçme konusunda Hindistan ve

9 Imtiaz Ahmed, ed., *The Plight of the Stateless Rohingyas: Responses of the State, Society & the International Community* (Dhaka: University Press Limited, 2010), s.129-130.

10 Bakınız, Imtiaz Ahmed, "Greater diplomatic efforts required on the Rohingya issue," (in Bangla), *Shamokal*, 2 Kasım 2012. Ayrıca bakınız, "The Government Could Have Stopped This": Sectarian Violence and Ensuing Abuses in Burma's Arakan State," *Human Rights Watch*, Ağustos 2012; Md. Arif Iqbal Khan, "The Scourge of Statelessness," *First News*, 8 Temmuz 2010, ss.38-50.

Pakistanlılardan yardım alıp Afganistan'a kara yoluyla mı ulaştılar? Ya da Orta Doğu ülkeleri üzerinden küresel insan kaçakçıları yolu ile mi geldiler? O halde ticaret, yatırım ve üretim dışında yeni küresel ağlara ya da yeni bir küreselleşmeye mi tanık oluyoruz?

Rohingyalar, Bangladeşliler, Hindistanlılar, Pakistanlılar, Araplar, Afganlar ve hatta Amerikanlar arasında devletsiz Rohingyaların demografik dağılımı ve Taliban ile son zamanlarda kurduğu ağ ile karmaşık bir ilişki oluşa geldiğini görmek zor değil. Çin, Avrupa, Güney Kore ve daha birçoğunun içinde bulunduğu çeşitli kaynaklardan silah edinme ihtimalini göz önünde bulundurduğumuzda bu ağ giderek karmaşıklaşmaktadır. Öte yandan devletsiz Rohingyaların vahim durumu, sadece ulusal olarak değil bölgesel ve küresel olarak bir karmaşa yaratacak derecede etkili bir güç olarak kaldıkça Bangladeş ve Myanmar arasındaki “belirsiz ilişki” şeklinde öne sürülen durumla sınırlandırılmaz. Bu nedenle çözüm “devletsiz”lerin sorununu çözmekte yatmaktadır. Bundan yoksun herhangi bir çözüm kaybetmeye mahkûmdur ve Rohingyaların çaresizliğinin hızla artması ile bunun bedeli ileride daha büyük olacaktır.

III

Sonuç:

Ne Yapılmalı?

Dünyanın bu kısmında dış politikaya geldiğimizde iki yaklaşım ifade edilebilir. Birincisi *biriyani* yaklaşımı olarak adlandırmayı tercih ettiğim yaklaşımdır ve genel olarak Bangladeş'in de içinde bulunduğu Güney Asya'da yaygındır. İkincisi *yin ve yang* yaklaşımı olarak adlandırılabilir. *Yin ve yang* yaklaşımı Çin'in izlediği dış politikada baskındır ancak bu yaklaşımı takip eden başka ülkeler de olabilir. Persian (Fars) kelimesinden türeyen *berya(n)* kelimesi kızarmış ya da kavrulmuş anlamına gelmekte ve *biriyani* kelimesi pirinç, et, yumurta, patates ve hatta bir iki meyveden yapılan ve sonra kesinlikle yetkin bir aşçı tarafından çeşitli baharatlarla özenerek pişirilen gastronomik bir lezzeti ifade etmektedir. Bir görüşe göre İran'dan gelen gezginler ve tüccarlar tarafından, bir diğer görüşe göre ise Mughallar tarafından 16. yüzyılda Hindistan'a tanıtılmıştır.¹¹ Güney Asya'da çeşitli varyasyonları bulunmakta ve genellikle *Hyderabadi biriyani*, *Bhatkali biriyani*, *Kacchi biriyani*, *Lucknowi biriyani*, *Fakruddin biriyani*, *Hajji biriyani* gibi aşçının ya da yerin adı ile adlandırılmaktadır ve Hint ya da Güney Asya mutfağı olarak bilinen mutfakla bütünleşmiştir. Benzer şekilde, dış politikada *biriyani* yaklaşımı başka bir devletle görüşürken, devletin çoklu öğeleri – siyasal, sosyal, ekonomik, tarih, güvenlik, çevre ve hatta kültür- kullanmasına işaret eder. Bu bağlamda Şeyh Hasina'nın 2010 Ocak ayında Yeni Delhi'yi ziyaretinin ardından Bangladeş ve Hindistan'ın imzaladığı *50 maddelik Ortak Bildiri* iyi bir örnek teşkil etmektedir. Bu bildiri 1974 kara sınır anlaşması, elektrik tedariki, ulaşım, Tipaimukh barajının çevresel etkisi ve terörle mücadele ile ilgili konularının yanı sıra Rabindranath Tagore'nin 150. doğum günü için ortak kutlamaların denetimini de içermektedir.

11 Alan Davidson, *The Penguin Companion to Food* (Londra: Penguin Books, 2002), s.612.

Öte yandan, Çin felsefesindeki kavramsallaştırma çizgisinde *yin ve yang* yaklaşımı iyi/kötü ayrımlarının ve diğer ikili ahlaki yargıların yokluğuna rağmen karşıtlıkları “dengeleme” fikrini etmektedir. Hâlbuki karşıtlık hayatın bir parçasıdır, Fung Yulan’ın da öne sürdüğü üzere, bunların etkileşimi ile *yin ve yang* “her şeyi üretmeye yarar ve bunlar da sırası geldiğinde üretir ve tekrar üretir; böylelikle dönüşüm ve değişim durmadan devam eder.”¹² İlginç olarak “başarılar” konusunda bile Çin tarafında daima kıskançlığa sebebiyet vermemek için bunu önemsizleştirme girişimi vardır. Gurcharan Das bu durumu şöyle açıklar:

Çinliler aşırı derecede ve ikiye bölünmüş bir şekilde mütevazı görünerek başarılarını aşağılamaya çalışarak kıskançlıkla başa çıkarlar. “Efendim, ben sizin bu fikre sahip aciz, hakir hizmetkârınızım”, sözü alışılmadık bir nakarat değildir. Birisi yeteneklerine çok fazla değer atfederse bu o kişiyi kendisini diğerinden daha iyi gösterme konusunda verilen toplumsal bir tepkiyi oluşturmaya neden olur. Bu nedenle, iyi bilinen “yüzünü kaybetmeye” dair Çin korkusu kısmen kıskançlıktan kaçınmak için ritüelleştirilmiş bir davranıştır.¹³

Aslında Çin’in kendi ekonomik başarılarını küçümseydiğine inanan eleştirmenler var¹⁴ ve bunun nedeni de uluslararası kıskançlığı ve düşmanlığı ötelemekten kaynaklanabilir. Ancak Çin’in dış politikadaki zıtlığı, farklı ülkelerle kurduğu ilişkilerde daha açık biçimde görülmektedir. Örneğin Tayvan’la olan ilişkisini ele alalım. Çin Tayvan’ı dâhili bir parçası olarak görmekte ve adayı politik olarak tanıyan her tarafa düşmanlık gütmektedir; ancak aynı zamanda ekonomik ilişki kurma ve Tayvanlı yatırımı ana karaya davet etme konusunda bir sorun yaşamamaktadır. Benzer şekilde Arunachal Pradeş ve Aksai Çin bölgesinde Hindistan’la ciddi sınır tartışmaları yaşamakta ve buraları Çin’in bir parçası olarak görmektedir ve yine Dalai Lama sorusunda Hindistan’ın konumu karşısında düşmanca davranmaktadır. Öte yandan aynı zamanda Hindistan’ın en büyük ticari ortağı yine Çin’dir. Çin’in hangisi en iyi işliyorsa ondan faydalanarak siyaseti ve ekonomiyi birbirinden ayırt ettiğini görmek zor değildir. Aslında şayet siyaset ve ekonomi durursa Çin muhtemelen eşleri ile *ping-pong diplomasisi* başlatacaktır.¹⁵

12 Fung Yu-Lan, *A Short History of Chinese Philosophy* (New York: The Free Press, 1966), s.270.

13 Gurcharan Das, *The Difficulty of Being Good: On the Subtle Art of Dharma* (Yeni Delhi: Penguin Books, 2009), s.13.

14 Bakınız, “China as a Global Player,” *Dünya Ekonomi Forumu*, 28 Eylül 2008. Website: <http://www.weforum.org/news/china-global-player>. Erişim: 12 Şubat 2012. Ayrıca bakınız, Bertel Schmitt, “Gordon G. Chang: China’s Car Sales are a Fraud,” *The Truth About Cars*, 23 Ekim 2009. Website: <http://www.thetruthaboutcars.com/2009/10/gordon-g-chang-china-car-sales-are-a-fraud/#more-332953>. Erişim: 4 Ocak 2012. Ayrıca Francis Fukuyama, *The Origins of Political Order: From Prehuman Times to the French Revolution* (Londra: Profile Books, 2011).

15 Bu kültürel diplomasiye, ancak daha özelden 1970lerde masa tenisi oyuncularının Amerika ve Çin arasında değişmesine işaret etmektedir. Bu daha sonra Başkan Richard Nixon’un

Peki, dış politikada neden bu iki yaklaşımı vurguluyorum? Genel olarak Bangladeş ve Myanmar'ın bu yaklaşımlardan bir şeyler öğrenebileceğini ve özellikle devletsizler ile kurulan ilişkide en iyi işlev göreninden faydalanabileceğini ortaya koymak için. Bu bağlamda *biriyani* yaklaşımının sınırları anlaşılabilir. Her şey bir yana Rohingya'lar Myanmar'dan Bangladeş'e geçmeye başlayalı otuz seneden fazla oluyor ve şimdi binlerce Rohingya vahim durumlarının üstesinden gelmek için çok az hükümetler arası inisiyatifle ya da bunların hiçbirisi olmaksızın –hem belgeli hem belgesiz- devletsiz mülteciler olarak Bangladeş'te ikamet etmektedirler. Ancak sonrasında Rohingya meselesinde bir gelişmenin olmaması iki ülke arasındaki kazançlı olabilecek tüm ilişki türlerini dondurmıştır ve bunun altında da *biriyani* yaklaşımının zayıflığı yatmaktadır. Dahası daha önce belirtildiği üzere, *biriyani* yaklaşımı “yetkin bir aşçı” ya da dış politikada liderlik gerektirmektedir ki bu da her iki ülkede de çok az bulunmaktadır. Bu da bize Bangladeş-Myanmar ilişkilerinde *yin* ve *yang* yaklaşımını uygulamaya ihtiyacımız olduğunu gösterir. Çok sayıda çözüm önerisi belirlenebilir; ben sadece beş tanesini vurgulayacağım.

İlk olarak tercihen Bangladeş Hükümeti tarafından ya BM'nin New York ya da Geneva veyahut da Dhaka'daki merkezinde Hindistan, Çin, Suudi Arabistan, ABD ve Avrupa Birliği ve ASEAN'ın (Güneydoğu Asya Uluslar Birliği) üyeleri gibi anahtar tarafların katılımıyla Rohingya'ların vahim durumu üzerine uluslararası bir konferans düzenlenmesi. ASEAN üyelerinin çağırılması sadece Malezya, Tayland ve Endonezya'da ikamet eden yasa dışı Rohingya'lar olması açısından değil; Myanmar gelecek yıl ASEAN'ın liderliğini alabilir ve bu yüzden şu an Rohingya'ların devletsizlik sorununu çözmesi için Myanmar üzerinde baskı kurmak için en iyi zamandır, dahası Rohingya'lar ile bazı ASEAN üyeleri arasındaki dini yakınlık Rohingya'ların durumunda bir değişiklik oluşturulabilmesi bakımından önemlidir.

İkinci olarak düzenli gelir vergisi beyannamesi ya da ikamete dair diğer belge kanıtlarını dosyalamaya bağlı olarak vatandaşlık hükümleri ile devletsizlere beş yıl içerisinde çalışma izni sağlamak. Devletsizlere bazı iş türlerini sağlamanın dışında, devletsizlerin de Myanmar'ın ekonomisine doğrudan katkıda bulunması konusunda bir isteklilik olacaktır. Şimdi Orta Doğu da dâhil dünyanın farklı yerlerinde dehşet ve etkili bir Rohingya diasporası var ve Rohingya'ların bu imkânı kullanması ve bir zamanlar onları çıkaran devletin gelişmesinde yatırımda bulunmaları muhtemeldir.

Üçüncü olarak, üretim birimleri ya da sanayiler sınırın her iki tarafından da insanların gelip çalışabileceği şekilde ortak olarak kurulabilir. “Ortak olarak kurulmasa da” bu konuda bazı gelişmeler vardır. Bunun iyi bir örneği 1992'de UNDP'nin (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) himayesinde ve finanse etmesiyle kurulan fakat 2002'ye kadar Grameen Trust tarafından yönetilen Delta Bölgesi Mikro Finans Kurumu (Delta Region Microfinance Organization-DRMO)'dur. Aslında proje Grameen Bankasının altı elemanı ile kuruldu ve daha sonra 100'ün üzerinde saha personeline yer verildi ve bunların %70'i kadındı. DRMO Yangon çevresinde özellikle kadın müstekrizlere 18,000'e yakın mikro kredi sağladı ve hemen ardından muhteşem bir iyileşme kaydettiği için üne kavuştu.¹⁶ Aslında, bu tür bir proje sadece sınırın her iki

Çin'i ziyaret etmesine neden olmuştur.

16 Sean Turnell, “A Survey of Microfinance Institutions in Burma,” *Burma Economic Watch*, Ekonomi Bölümü, Macquarie Üniversitesi, Sidney, 2005, s.4.

tarafından değil “vatandaşlar” ve “devletsizler”le aynı şekilde mikro kredi alabilen kadınlar ile sınır bölgesinde kurulması gerekir. Daha sonra bunun üzerinden hem vatandaşlara hem de devletsizlere erişilerek ortak yatırımlar geliştirilebilir.

Dördüncü olarak “*border haat plus*” fikrini gerçekleştirmek. *Border Haat* ya da sınır pazarı sınırın her iki tarafından da insanların haftalık rutinlerle bir şeyler alıp sattığı yer anlamına geliyor. Bangladeş ve Hindistan son zamanlarda Balamari-Kalaichar ve Lauwaghar-Balat alanlarında bunun gibi iki tane sınır pazarı açmışlardır. Ancak insanlar sadece iktisadi insanlar veya ekonomik varlıklar ya da politik insanlar veya politik varlıklar değiller. İnsanlar aynı zamanda kültürel varlıklardır ve böyle bir sınır pazarı fikri sadece ekonomik faaliyetler ya da politik tecrübelerle sınırlandırılmamalı. Sınır pazarının tanıtımı hiç kuşkusuz narko-tüccarları ve yasa dışı silah satıcıları da dâhil kaçakçıların gücünü azaltacaktır; ancak sınırdaki insanların tüm ekonomik faaliyetleri gerçekleştirdikten sonra talep edeceği şeyleri sınır pazarında bulundurmaya ihtiyaç vardır. Bunların içinde, hastaneler, sinema salonları, iyi restoranlar, kütüphaneler ve daha birçok şey yer almaktadır. Bangladeş-Myanmar sınırı bu şekilde yasal olmayan devlet dışı aktörlerden korunur, sınırın her iki taraftaki insanlar için verimli ve yararlı bir hale getirilir.

Sonuç olarak, bölgeyi yeniden inşa etmeye ve ekonomik küreselleşmeden herkesin yararlanmasını sağlamaya acil ihtiyaç vardır. Aslında Jairam Ramesh’in *Chindia* (Çin (China) ve Hindistan’a (India) gönderme yapan birleşik bir sözcük) kavramsallaştırmasında ve 2,5 milyarlık ya da dünya nüfusunun üçte biri kadar nüfusu ile iki ekonominin nasıl ortaklaşa dünyaya bir farklılık getirdiği konusunda önemli bir nokta vardır. Bunu anlamlandırmak için 18. yüzyılda *Çin’in ve (bölünmemiş olan) Hindistan’ın* sırasıyla dünyanın birinci ve ikinci ekonomileri olduğuna dikkat etmek gerekir.¹⁷ Bu nedenle tanık olduğumuz şey elbette Çin ve Hindistan ilgili sınırlardaki çatlakları onarabildikleri takdirde bir yükseliş değil yeniden yükseliş olacaktır. Ayrıca burada Çin, Hindistan, Bangladeş ve Myanmar’ın bir arada çalışmaları ve gelişmeleri için iş birliği yapmaları önemli ve makul bir hal almaktadır. Aslında Çin’in Myanmar ve Bangladeş ile ilişkisi ve Hindistan’ın Myanmar ve Bangladeş ile ilişkisi ve şimdi Chindia görünümü ele alındığında, taraflarındaki ortak bir çabanın tanınmanın ötesinde bütün bölgeye refah getireceği ve bölgeyi dönüştüreceği söylenebilir.¹⁸ Çin ve Myanmar’ın Güney Asya bölgesel organı SAARC’a (Güney Asya Bölgesel İşbirliği Teşkilatı) “tam üyeliğini” sağlamak bu arayış içinde önemli bir adım olacaktır. Şu anda her ikisi de Japonya, Avustralya, ABD, İran, Güney Kore, Mauritius ve 25 üyesi olan Avrupa Birliği ile birlikte SAARC’da gözlemci konumunda oldukları belirtilebilir. *Yin ve Yang* yaklaşımının arka planında sadece post-realist bir gündem bölgeyi yeniden inşa edebilir ve Bangladeş ve Myanmar arasındaki şu anki duruma bir farklılık getirebilir ve devletsiz Rohingyaların şu anda içinde bulundukları vahim durumun üstesinden gelebilir.

17 Martin Jacques, *When China Rules the World: The End of the Western World and the Birth of a New Global Order* (New York: The Penguin Press, 2009), s.80. Ayrıca bakınız, Tan Chung, “Towards a Grand Harmony” in Ira Pande, ed., *India China: Neighbours Strangers* (Noida: HarperCollins, 2010), ss.2-18.

18 Bakınız, Thant Myint-U, *Where China Meets India: Burma and the New Crossroad of Asia* (Londra: Faber and Faber, 2011).



Self-Determinasyon Hakkı Ekseninde Burma'daki Rohingya Azınlığı

Berdal Aral¹

Giriş

Arakan, 2012 yılında bir kez daha Rohingya halkına karşı işlenen katliamlar, topraklarını terk eden sığınmacılar ve bunların kamplarda yaşadıkları dram dolayısıyla gündeme gelmiş bulunuyor. Rohingya halkının onlarca yıldır yaşadığı dram, ne yazık ki uluslararası toplumca uzun süre görmezden gelindi. Bu mağdur ve mazlum topluluğun yaşadığı sıkıntılar ve bu sıkıntıların kaynaklandığı sebepler bugün bile yeterince ele alınmış değildir. Bu tebliğ, umulur ki, onların uluslararası hukuk çerçevesindeki konumuna bir nebze ışık tutar.

2012'deki olaylar dizisi, iddiaya göre, Mayıs ayında önce tecavüz edilip ardından öldürülen bir Budist kadının katil zanlısı olarak üç Müslümanın tutuklanmasıyla başladı. Bunun ardından Rohingyalar'a ve başka Müslüman gruplara yönelik saldırılar başladı. Bu olaylarda onlarca insan hayatını kaybetti. Uluslararası Af Örgütü ile İnsan Hakları İzleme Örgütünün bildirdiğine göre, polis bu süreçte pek çok Müslümanı tutukladı. Ayrıca büyük çoğunluğu Rohingyalar'a ait binlerce ev güvenlik güçlerince yerle bir edildi. Evsiz kalan Rohingyalar Naf Nehrinden karşı yakaya, Bangladeş topraklarına geçmeye çalıştılar; bunların birçoğu yolda öldü.

Burma medyası bu son olaylarda Rohingyalı 'teröristler' ve 'hainler' olarak lanse etmeye çalıştı. Haziran ortasında, sözüm ona 'şiddeti önleme' bahanesiyle, hükümet bu bölgede olağanüstü hâl ilan etti. Ümit edilen tam aksine, sınır güvenliğini koruma birimleri, hükümetin talimatı üzerine, birçok Rohingya evini yıktılar, insanları katlettiler ve Rohingyalı köylerinden çıkardılar. Üstüne üstlük Devlet Başkanı Thein Sein, bu krizi çözmenin pek de zor olmadığını, tüm Rohingyaların Burma dışına çıkarılmasıyla meselenin halledilmiş olacağını söylemekten geri durmadı.²

Rohingyaların bir kez daha mağdur ve mazlum konumuna itildiği son insanî kriz, bazılarının göstermeye çalıştığı gibi halklar arasında bir çatışma değildir. Aksine, burada devletin gerçekleştirdiği bir etnik temizlik kampanyası vardır. İşin acı tarafı, Burma hükümeti bu olaylardan dolayı uluslararası düzeyde ciddi bir baskıya maruz kalmamıştır. İç muhalefet de bu konuda hükümete karşı net bir tutum almaktan uzak kalmıştır. Öyle ki, en önemli muhalif lider olan ve Batı dünyasının insan hakları şampiyonu olarak hararetle alkışladığı ve ödüllere boğduğu Aung San Suu Kyi dahi bu konuda ağzını açık bir şey söylememiştir.³

1 Prof. Dr., Fatih Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, 34500 Büyükçekmece/ İstanbul, E-posta: baral@fatih.edu.tr

2 Moshahida Sultana Ritu, "Ethnic Cleansing in Myanmar", *New York Times*, 12 Temmuz 2012.

3 A.g.e.

www.mazlumder.org
Uluslararası toplumun ve hususiyetle Batı dünyasının Arakan trajedisine ilişkin olarak şu ana dek cılız tepki vermekle yetinmesinin belki de en önemli nedeni, Burma'nın son yıllarda kapılarını yabancı yatırımlara açmış olmasıdır. Ayrıca hem Avrupa Birliği hem de ABD, hükümetin demokrasiye 'yumuşak geçiş' konusunda geliştirdiği söylemi kabule hazır görünmektedir. Nitekim bu aktörler, 1988'den bu yana Burma'ya yönelik olarak uyguladıkları ekonomik ambargoyu bugün büyük ölçüde kaldırmış durumdadır.⁴

Konuya İlişkin Uluslararası Hukuk Tahliline Giriş

Bu tebliğde Burma'da yaşayan bir azınlık grubu olarak Rohingyaların self-determinasyon hakkına sahip olduğu ileri sürülmektedir. Self-determinasyon hakkı (her halkın kendi geleceğini belirleme hakkı; her halkın kendi kaderini tayin hakkı), bir insan topluluğunun, kendi siyasî ve hukukî statüsünü kolektif olarak özgürce belirleme hakkıdır. Uluslararası hukuka göre self-determinasyon hakkı 'halk' olma niteliğine sahip insan topluluklarına tanınmaktadır. Söz gelimi, 1966 tarihli Medenî ve Siyasî Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin birinci maddesine göre

Bütün halklar kendi geleceklerini belirleme hakkına sahiptirler. Bu hakka yaslanarak halklar kendi siyasal statülerini özgürce kararlaştırırlar ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini özgürce sağlarlar.⁵

Azınlık grupları da belli şartlar altında 'halk' olarak tanımlanabilmekte ve böylece self-determinasyon hakkına sahip olabilmektedirler. A. Cristescu, 1981 yılında Birleşmiş Milletler (BM) için hazırladığı bir raporda⁶ 'halk' kavramını şöyle tanımlamıştır:

'Halk' kelimesi kendi geleceğini belirleme hakkını kullanmaya vakıf, homojen bir kitle olarak belli bir bölgede yaşayan ve grup üyelerinin birbirine etnik ya da başka bağlarla bağlandığı tüm toplumsal gruplar şeklinde anlaşılmalıdır.

Rohingyaların, aşağıda da ele alınacağı gibi, bu kategoriye girdiğine kuşku yoktur. Nitekim Burma'nın bağımsızlığını kazandığı 1948'de, hükümet Rohingyaların self-determinasyon hakkını (kendi geleceğini belirleme hakkını) tanıdığını açıkça ifade etmiştir. Bu hakkı hayata geçirmek amacıyla bağımsızlık sonrasında Arakan'ın kuzeyindeki Mayu sınır bölgesi belli yerel yetkilerle birlikte Rohingyalara tahsis edilmiştir. Ne var ki, 1962'deki askerî darbeye birlikte, elde edilen sınırlı haklar bile

4 A.g.e.

5 International Covenant on Civil and Political Rights, 16 Aralık 1966, <http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>

6 A. Cristescu, The Right to Self-Determination - Historical and Current Development on the Basis of United Nations Instruments, United Nations Commission on Human Rights. Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, (New York, 1981), Raporun 271. Paragrafi.

rafa kaldırılmış ve halkın en temel hak ve özgürlükleri ayaklar altına alınır olmuştur. Bu süreçte Burma devletinin hedefi, bu topraklardan Müslüman nüfusu arındırmak ve onların boşalttıkları yerlere Budistleri yerleştirmek olmuştur.

Kuşkusuz mevcut uluslararası hukuk, self-determinasyon hakkının, bir topluluğun, sınırları içinde yaşadığı devletin toprak bütünlüğünü ortadan kaldırmasına, böylece o ülkenin bölünmesine yol açmasına cevaz vermemektedir. Ne var ki, bu 'kolektif' hakkın bazı istisnai durumlarda ayrı bir devlet kurmaya gidebileceğini de belirtmek gerekir. Bu tebliğde, Rohingya halkı özelinde, self-determinasyon hakkının uluslararası hukukça en 'radikal' sonucu olarak değerlendirilen ayrı bir devlet kurma ya da başka bir devletle birleşme evresine ulaşıldığı ileri sürülmektedir.

BM bünyesinde 1970 yılında kabul edilen ve kısa adı Dostça İlişkiler Bildirgesi⁷ olan uluslararası hukuk belgesinin self-determinasyon hakkını düzenleyen bölümünde şu ifadeler yer verilmiştir: Her halkın kendi geleceğini belirleme hakkına ilişkin ilke

ırk, inanç ya da renk ayrımı yapmadan ülkede yaşayan bütün halkı temsil eden bir yönetimi bulunan egemen ve bağımsız devletlerin toprak bütünlüğü ya da siyasal birliğini tamamen ya da bir kısmı ile parçalayacak ya da bozacak olan herhangi bir harekete izin veriyormuş ya da bunu teşvik ediyormuş gibi yorumlanamaz.

Bu maddeden hareketle 'tersine yorum' (*a contrario* yorum) ilkesi çerçevesinde şu sonuca varmak mümkündür: Kendi halkının bir kesimine karşı sistematik ayrımcılık yapan devletler, bu ihlâlin mağduru olan bir 'halk'ın, self-determinasyon hakkına yaslanarak ayrı bir devlet kurma ya da başka bir devletle birleşme girişimine karşı çıkma hakkını hukuken yitirmektedir. Burma'da Rohingya'lar karşı aklı gelebilecek her türden ayrımcılığın sistematik, kapsamlı ve sürekli olarak yapıldığı düşünülürse, bu azınlık grubunun çoğunluğu oluşturdıkları topraklar üzerinde yasal olarak Burma'dan koparak ayrı bir siyasî varlık oluşturmalarının tabii olacağı söylenebilir.

Bu tebliğde öncelikle Rohingya'ların bir azınlık grubu teşkil edip etmedikleri sorgulanacaktır. Ardından bu toplumsal gruba karşı bağımsızlık sonrasında Burma'da işlenen başlıca insan hakları ihlalleri ele alınacaktır. Daha sonra, uluslararası toplumun Rohingya'ları koruma yükümlülüğünün olup olmadığı tartışılacaktır. Bunu takiben, "uluslararası insan hakları hukuku Burma'yı bağlamakta mıdır?" sorusunun yanıtı aranacaktır. Rohingya'ların hem insan hakları hem de uluslararası hukuk açısından statüsü ise bu konunun hemen akabinde ele alınacaktır. Daha sonra insan hakları bağlamında Rohingya sorununun uluslararası toplumca çözümü için bir yol haritası önerilecektir. Bunun ardından, üç örnek olay ekseninde, nasıl, self-determinasyon hakkına sahip olan Kuzey Irak Kürtleriyle Kosova ve Doğu Timor halklarının, sınırları içinde yaşadıkları devletlerce kendilerine reva görülen vahim ve sistematik insan hakları ihlalleri nedeniyle, BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine geldiğini ve bu organın sürecin farklı aşamalarındaki rehberliğinde bu toplulukların kapsamlı bir özerkliğe (Kürdistan Özerk Yönetimi) ya da bağımsızlığa doğru (Doğu Timor ve Kosova) ilerledikleri konusu üzerinde durulacaktır. Bu tebliğin son bölümünde,

⁷ Birleşmiş Milletler Antlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge, 24 Ekim 1970, [http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/2625\(XXV\)_24_Ekim_1970.pdf](http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/2625(XXV)_24_Ekim_1970.pdf)

benzer bir sürecin kapısının Burma'nın Rohingya azınlığı için de aralanmasının büyük bir olasılıkla en uygun çözüm çerçevesi oluşturacağı ileri sürülmektedir.

Rohingyalar Bir 'Azınlık' mıdır?

Burma⁸, 60 milyonluk nüfusu olan ve içinde pek çok etnik ve dinî grubu barındıran bir Güneydoğu Asya ülkesidir. Eski bir İngiliz sömürgesi olan Burma, 1948 yılında bağımsızlık kazanmıştır. Ülke, 1962 yılından bu yana askerî cuntalarla yönetilmektedir. Farklı eyaletlerden oluşan Burma'da, bu konumu devletçe tanınmış olan eyaletler siyasî temsil hakkına sahiptir. Rohingyaaların, sınırları içinde yaşadığı Arakan eyaletinin toplam nüfusu yaklaşık 4,5 milyon olup, bunun tahminen 1,5 milyonu Rohingya'dır. Bu eyalette daha az sayıda başka Müslüman azınlıklar da yaşamaktadır.

Burma'nın güneybatısında Bengal Körfezinin doğu sahilinde yer alan Arakan, kuzey sınırları itibariyle Bangladeş'e komşudur. Rohingyaalar Arakan'ın kuzey bölgelerinde yaşamaktadırlar. Burma 1948'de bağımsızlık kazandığında, yaklaşık 1 milyon Rohingya kaygı ve endişelerinden dolayı Burma'yı terk etmiştir. Bunlar, bir bakıma 'sürgün'dürler. Rohingyaalar etnik ve kültürel olarak Burma'da nüfusun yüzde 70'ini oluşturan hâkim konumdaki etnik Burma'lardan farklıdırlar. Aynı grup, Arakan eyaletindeki çoğunluktan da dilsel, dinsel, etnik ve kültürel olarak farklıdır. Rohingyaalar etnik olarak Bengali olup Bangladeş'in Chittagong bölgesinde yaşayan insanlarla akrabadırlar. Bunlar hiç kuşkusuz sahip oldukları hususiyetler açısından Burma'nın geri kalan kısmından farklıdırlar. Söz gelimi, dinî mensubiyet açısından bu topluluk genel olarak Burma'daki ve özel olarak Arakan'daki Budist çoğunluktan farklı olarak Müslümandır. Ayrıca mevcut kimliksel farklılıklarını da korumak istemektedirler. Konuştukları dil de Burma'daki diğer topluluklardan farklıdır: bu dil, Bangladeş'in Burma'yla sınırdaşı olan Chittagong bölgesinde konuşulan dille büyük benzerlik göstermektedir. Başka bir deyişle, Rohingyaaların konuştuğu Bengal dili, Burma dilinden de, Burma dilinin bir lehçesi olan Arakan dilinden de farklıdır. Arakan bölgesinde Rohingyaalar dışında da Müslümanlar yaşamaktadır. Bunlar Kamallar ve Arakan Müslümanlarıdır. Ne var ki, onlarca yıldır ara ara Bangladeş'e kaçmak zorunda kalmış sığınmacıların çok büyük çoğunluğu, ne yazık ki kimsenin sahip çıkmadığı Rohingyaalar'dır. O halde Rohingyaalar hem Burma genelinde hem de Arakan'da çoğunluktan farklı etnik, dilsel ve dinsel kimliği olan ve bu kimliğini korumak isteyen bir 'azınlık'tır. Rohingyaaların bu farklı hususiyetleri onların Burma devletinin onlarca yıldır devam eden acımasız sindirme, baskı ve zulüm politikalarına duçar olmalarının en önemli nedenidir. Bu yönleriyle Rohingyaalar'a Asya'nın 'Yeni Filistinlileri' adı verilmiştir.⁹

Burma'nın İngiltere'den bağımsızlık elde etme sürecinde, Arakanlı milliyetçiler bu eyalete bağımsızlık sonrasında özerk statü kazandırmak için bir isyan hareketi

8 1988'de darbeyle yönetimi ele geçiren "Kanun ve Düzenin Yeniden Tesisi Devlet Konseyi" isimli cunta, kısa bir süre sonra Burma'nın adını değiştirerek 'Myanmar'a çevirdi. Devletin yeni adı 'dinamik ve güçlü halk' anlamına gelmektedir.

9 Thomas K. Ragland, "Burma's Rohingyas in Crisis: Protection of "Humanitarian" Refugees under International Law", *Boston College Third World Law Journal*, cilt: 14, sayı: 2, 301-336, s. 305.

başlattılar. Öte yandan, Arakanlı milliyetçi gruplar içinde yer alan Müslüman gruplar içinde en kalabalık olan Rohingyalar, kuzey Arakan'da İslami kimliği esas alan bir 'sınır eyaletinin', kurulmakta olan yeni devletçe tanınması için mücadele etmiştir. Ne var ki, 1947'de yapılan anayasa, hem bir bütün olarak Arakan'ın hem de özel olarak Rohingyaların taleplerini göz ardı etmiş, ve böylece etnik Burma'ların hâkim olduğu yönetim mekanizması içinde, diğer eyaletlerden farklı olarak, temsil hakkından mahrum bırakılmışlardır.

Bağımsızlık sonrasında Arakan'daki eğitimli Müslümanların büyük çoğunluğu, bir yandan İslam dinine mensubiyetten, bir yandan da hem genel olarak Burma'da hem de özel olarak Arakan'da kendilerinin etnik, kültürel ve dinsel kimlik olarak Budist çoğunluktan farklı olma bilincinden beslenen kolektif bir kimlik oluşturmuş bulunmaktaydı.¹⁰ 1951 yılında Arakanlı Müslüman delegelerin katıldığı bir konferansta yayınlanan bildiride, Kuzey Arakan'ın da Shan, Karen ya da Kachin eyaletlerinin sahip olduğu statüye benzer şekilde özerk bir yönetime kavuşturulması ve bu çerçevede bu bölgenin kendi askerine ve polis gücüne sahip olması gerektiği ifade edilmiştir.¹¹

Arakanlı Müslümanlar ilerleyen yıllarda da ayrı bir siyasî varlık oluşturma mücadelelerini devam ettirmişlerdir. Özellikle askerî bir cuntanın Burma'da iktidarı ele geçirdiği 1962 yılından itibaren devlet nezdinde Rohingyaların aslında Burma'ya ait olmadığına ilişkin yeni ve çok tehlikeli bir söylemin geliştirildiği gözlenmiştir. O günden bugüne Rohingyalar ülkede resmî düzeyde âdeta 'yabancı' bir unsur ve hatta 'yasadışı göçmen' gibi görülür olmuştur. Devletin resmî söylemine göre, Rohingyalar yakın geçmişte Bangladeş'ten Arakan'a yasa dışı yollarla gelmişlerdir. Dolayısıyla, Burma'ya ait olmayan bu insanlar, gerçekte, ülkenin kamu düzeni için tehdit oluşturan 'ayak takımı'ndan başka bir şey değildir. Hatta bu topluluğa mensup bireylerin, ülkenin başka bölgelerine (ekonomik, sosyal ve siyasî nedenlerle) göçüne dahi devletçe zaman zaman engeller konmuştur. Başka bir deyişle, insan haklarının en temel unsurlarından olan seyahat, çalışma ve yerleşim özgürlüğü, Rohingyalar söz konusu olduğunda (ara ara) Burma'da rafa kaldırılmıştır. İşin tuhafı, Rohingyalar Arakan'da yaşayan Budist nüfus tarafından da pek sevilmemektedir. Rohingyalar onlara (kendi aralarında) 'haydut/eşkiya' derken, Arakanlı Budistlerse bu topluluğa (kendi aralarında) 'yabancı' demeyi uygun görmüşlerdir.¹²

Sonuç olarak, Rohingyalar'ın Burma'da bir 'azınlık grubu' oluşturduğu rahatlıkla ileri sürülebilir. Hem devletlerin uygulamalarında hem de doktrinde geniş kabul gören aşağıdaki 'azınlık' tanımı, kuşkusuz Rohingyalı da kapsamı içine almaktadır:

Egemen bir konumda olmayıp, nüfusu, bir Devlet içindeki nüfusun geri kalanından daha az olan, ve mensupları –o devletin uyruğu olup- ülkedeki diğer topluluklardan etnik, dinî ve dilsel olarak farklı özellikler gösteren ve, dolaylı da olsa, kültürlerini, geleneklerini, dinlerini ve dillerini

10 Aye Chan, "The Development of a Muslim Enclave in Arakan (Rakhine) State of Burma (Myanmar)", *SOAS Bulletin of Burma Research*, cilt: 3, sayı: 2, Sonbahar 2005, 396-420, s. 410.

11 Department of the Defense Service Archives, Rangoon: DR 1016/10/13, Chan, *a.g.e.*, s. 412.

12 Ragland, *a.g.e.*, s. 306.

korumak üzere dayanışma içine giren bir topluluktur.¹³

Bu tanım eksen alındığında, üyelerinin büyük çoğunluğu devletçe ‘vatandaş’ kabul edilmediği için Rohingyaların ‘azınlık’ olamayacağı ileri sürülebilir. Ne var ki, bu dışlayıcı tutum objektif bir gerçeklikten ziyade, uluslararası gözlemcilerce de genellikle kabul edildiği gibi, insan hakkı ihlâli niteliğinde olan bir keyfiliğe işaret etmektedir. Rohingyalar, ülkedeki çoğunluktan ayrı bir ırkı, dili, dini ve siyasî beklentisi olan bir insan topluluğudur. Onlarca yıldır gördükleri sonu gelmez zulüm ve kendilerine karşı işlenen ‘insanlığa aykırı suçlar’ ortadadır. Yaşadıkları ortak acılar, onların azınlık kimliğini ve ortak aidiyetini iyice pekiştirmiştir. Bu insanlara karşı sıradan insan hakları ihlâllerinin yanı sıra, ‘vahim ve kapsamlı insan hakları ihlâlleri’ de yapılmıştır ve bugün de yapılmaktadır.

1970 tarihli Dostça İlişkiler Bildirgesi’nde vurgulandığı üzere, self-determinasyon hakkına sahip olan bir ‘azınlık’ grubu, sistematik ayrımcılığa maruz kalıyorsa, başka bir deyişle, iktidar güçleri halkın bütününi temsil etmekten uzaksa, bu durumda self-determinasyon hakkının ayrı bir devlet kurmaya kadar gidecek bir sürecin fitilini ateşleyebileceği rahatlıkla ileri sürülebilir. Ayrıca bir insan topluluğunun en temel insan hakları dahi rutin bir şekilde ihlâl ediliyorsa, ‘radikal’ sonuçlara olabilecek self-determinasyon talepleri daha büyük bir meşruiyet kazanacaktır. O nedenle, aşağıda, öncelikle bu mazlum topluluğun yıllardır maruz kaldığı *klasik insan hakları ihlâlleri* ele alınacaktır.

Rohingyaların Maruz Kaldığı *Klasik İnsan Hakları İhlâlleri*

Özellikle 1962 yılında Burma’da gerçekleşen askerî darbe sonrasında Rohingyaların kapsamlı olarak klasik insan hakları ihlâlleriyle karşı karşıya kaldıkları gözlenmiştir. Bu dönemde hem her anlamda ciddî bir ayrımcılığa, hem de söz gelimi din ve vicdan özgürlüğü alanında önemli sınırlamalara maruz kalmışlardır. 1960’lı ve 70’li yıllarda, bu topluluğun, ülke sınırları içinde dolaşım ve yerleşim hakkı büyük ölçüde kısıtlanmıştır. Bu topluluğun mülk edinme hakkı da bu dönemde önemli ölçüde zedelenmiştir. Aynı topluluğa mensup bireylerin evlenmesi de birçok malî ve bürokratik engelle karşılaşmıştır. Son olarak, grup üyelerine yönelik keyfi ve yüksek vergilendirme bu dönemin bir başka başat özelliği olmuştur.

Rohingyalar devletin kendilerine yönelik yoğun baskısı karşısında 1970’li yıllarda yeniden silaha sarılmışlardır. Ne var ki, silahlı mücadele sonunda da istenen sonuç elde edilememiş, ordunun bölge üzerindeki askerî baskısı bu tarihten sonra daha da artmıştır. Rohingyalara yönelik en yoğun baskı, zulüm ve kıyım dönemlerinden birisi 1978-79 yıllarıdır. Bu dönemde bu azınlığın yaşadığı birçok köy yakılmış, onlara ait camiler yıkılmış ve grup üyelerinin birçoğu toplama kamplarına istiflenmiştir. Burma ordusunun bölgeyi hedef alan askerî operasyonlarında, pek çok kişi öldürülmüş, bir

¹³ Bu tanım, BM’nin Özel Raportörü olan Francesco Capotorti’nin BM örgütü için azınlıklar konusunda 1977 yılında kaleme aldığı bir raporda yer almıştır: Monograph 23 prepared by Special Rapporteur Capotorti towards his *Study on the Rights of Persons belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities* for the UN Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, UN Doc E/CN.4/Sub.2/384/Add.1-7, in Patrick Thornberry, Patrick Thornberry, *International Law and the Rights of Minorities*, (Oxford, Clarendon Press, 1992).

çok kadına tecavüz edilmiş, ve çok sayıda insan işkenceden geçirilmiştir. Ordunun gazabından kaçan Rohingya'lar, bu süreçte kitleler halinde sınırın ötesine geçip Bangladeş'e sığınmışlardır.

Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, 1982'de yasalaşan Burma Vatandaşlık Kanunu çerçevesinde, Rohingya'lar vatandaşlık hakkından mahrum bırakılmıştır. Başka bir deyişle, bu topluluk 'vatansız' statüsüne indirgenmiştir. Bu durum onların 'etnik azınlık' statüsünü de tabii olarak ortadan kaldırmıştır. Ardından bu gruba karşı her türden ayrımcılık hayata geçirilmiştir.¹⁴ 1992'de Burma Dışişleri Bakanlığı, bu ülkede 135 farklı ulusal ırkın mevcut olduğunu ve fakat Rohingya'ların bunlar arasında olmadığını, ve hatta tarihin hiçbir döneminde 'Rohingya' adlı bir ırkın mevcut olmadığını iddia etmiştir.¹⁵ O günden bugüne ülkeyi yöneten cuntalara göre, Rohingya'lar Burma vatandaşları değildir; bunlar aslında bu topraklara yerleşmiş 'yabancılar'dır.¹⁶ Oysa gerçek bunun tam tersidir. Nitekim Rohingya'lar 1950'lerde BM'ce Burma'nın otantik¹⁷ halkları arasında yer alan ve fakat çoğunluktan farklı hususiyetleri olan bir *etnik grup* olarak kabul edilmiştir.¹⁸ Bugün Rohingya'lara ilişkin uluslararası düzeyde etkili tedbirler alınamamasının en önemli nedenlerinden birisi, bu topluluğa mensup bireylerin büyük çoğunluğunun vatandaşlık haklarından mahrum bırakılmış olmaları nedeniyle, bunların 'vatansız' statüsüne mahkûm edilmiş olmalarıdır.

1990'da yapılan ve muhalefetteki demokrasi yanlısı Demokrasi için Ulusal Birlik Partisi'nin oyların yüzde 80'ini elde ettiği seçimlerin sonuçlarını reddeden cunta, bu dönemde iktidarı sivillere vermek bir yana, tüm Burma halkı üzerinde uyguladığı baskıyı daha da artırmıştır. Bu dönemde vahim insan hakları ihlalleri ülkenin her yanına yayılmıştır. Daha da ötesi, cunta yönetimi, güvenlik güçleriyle ile farklı etnik kimlikleri temsil eden silahlı gruplar arasında 40 yıldır devam eden silahlı çatışmayı aynı dönemde tırmandırmaktan kaçınmamıştır. Hemen hemen tüm Arakan'ın âdetâ bütününü ordunun yönetimi altına girdiği bu dönemde, Rohingya'lara yönelik olarak her türden insan hakkı ihlâli vuku bulmuştur: angarya¹⁹ (zorla çalıştırma); tecavüz; işkence; dinsel baskı; dağıtılan gıda yardımlarına el konması; yargısız infaz; bazı Rohingya'ların bedenleriyle mayın tarayıcılığına zorlanması; camilerin kapatılması ya da yıkılması; namazlara müdahale; din eğitimi alanların tutuklanması ve bunlara işkence edilmesi; Rohingya'ların topraklarına el konup başka yörelerden getirilen Budist yerleşimcilere konut yapımı için alan açılması. Bu dönemde hükümet politikalarının ana amacı, Rohingya'ları kendi topraklarından kaçırtmak ve böylece onların mal varlıklarına el koymak, direnişlerini kırmak, vatandaşlıklarını geçersiz kılmak ve onların Burma'yı terk etmesini sağlamak olmuştur. 1991'de de, bugün olduğu gibi, yüz binlerce Rohingya katliam, işkence, tecavüz, angarya, ve etnik ve dinî baskıdan kaçmak için Bangladeş'e sığınmak zorunda kalmıştır. Bu dönemdeki kitlesel kaçışlar bu politikanın hedefine büyük ölçüde ulaştığını göstermektedir.

14 Nyi Nyi Kyaw, "Myanmar's forgotten people", *FMR* 30, s. 41.

15 *A.g.e.*

16 *A.g.e.* Burma anayasası Rohingya'ların vatandaşlık haklarını, ülke 1824 yılında İngiliz işgaline uğradığında, bu insanların atalarının bu topraklarda yaşamadığı gerekçesiyle inkâr etmektedir.

17 Rohingya'ların Burma'da uzun süredir kök salmış bir topluluk olduğunu ifade etmektedir.

18 Kyaw, *a.g.e.*, s. 41.

19 Angarya mağdurları daha ziyade Burma ordusu için çalışmaya zorlanmıştır.

www.mazlumder.org Burma hükümeti, bu dönemde, hem Rohingyaların hem de ülkedeki Çinli ve Hintli azınlıkların mevcut ulusal partilerde önemli siyasî konum elde etmelerini, üniversiteye girmelerini ve askeriye ya da polis gücü içinde yer almalarını engellemeyi amaçlamıştır.²⁰ Rohingyaların yaşadığı trajedi 2000’li yıllarda da devam etmiştir. Pek çok Rohingyalı bu dönemde de baskı, zulüm, ayrımcılık ve yoksulluktan kaçarak başka ülkelere, kimi zaman hayatları pahasına, kaçmaya çalışmıştır.

Bugün Burma’daki askerî diktanın dünyanın en baskıcı rejimlerinden birisi olduğu ve insan hakları karnesinin en kötülerden birisi olduğu hemen herkesçe kabul edilmektedir. 1990’larda Burma’yı yöneten cuntanın üyelerinden bir general insan haklarına ilişkin şu sözleri söylemekte beis görmemiştir:

Kim ABD’de, İngiltere’de ya da Hindistan’da bulunan insan haklarından yararlanmak istiyorsa, o ülkelerin kabul etmesi halinde, ben bu kişilerin Burma’dan gitmesine izin vereceğim. Burma’ya gelince, ben ancak Burma halkı için uygun olan insan haklarını tanırım.²¹

İktisadî, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin İhlâller

Bu azınlık son elli yılda ikinci grup insan hakları bağlamında da çok önemli mağduriyetlere uğratılmış ve uğratılmaktadır. Gerçekten de, Rohingyalar, iktisadi, sosyal ve kültürel haklar da denen bu ikinci grup haklardan da büyük ölçüde mahrum bırakılmıştır: evlilik için ağır malî ve bürokratik koşulların dayatılması; topraklarının keyfî olarak devletçe gasp edilmesi; angarya; ağır vergiler ödemeye mecbur bırakılma; sağlık ve eğitim haklarından yeterince faydalandırılmama.

Uluslararası Toplumun Rohingyaları Koruma Yükümlülüğü Var mıdır?

Uluslararası toplumun şu şahit olduğumuz süreçte, en az şu dört nedenle Rohingyaları koruma yükümlülüğü vardı/r:

- a) Mevcut ihlâlleri sona erdirmeye gerekliliği hem insan oluşumuzun, hem de küresel düzeyde geniş kabul gören insan hakları anlayışının ve adalet arayışının gereğidir;
- b) Gelecek kuşak Rohingyaların benzer muameleye maruz kalmamasını sağlamak için bu sorunu çözmek zaruret arz etmektedir;
- c) Burma’daki bu insanî krizin uluslararası barış ve güvenliğe yönelik ciddi bir tehdit oluşturduğu açıktır. Gerçekten de Rohingya halkının uğradığı haksızlıklar, bir yandan uluslararası bir sorun olarak mülteci krizine yol açarken, bir yandan da umutsuzluk girdabında çırpınan bu grubun üyelerinin son çare olarak silahlı isyan hareketi başlatması için âdeta davetiye çıkarmaktadır;

²⁰ Ragland, *a.g.e.*, s. 310.

²¹ Burma Action Group U.K., Burma and the United Nations: A Proposal for Constructive Involvement 10 (1992), *a.g.e.*, ss. 330-331.

- d) Rohingyaların yaşadığı zulüm ve baskıya karşı uluslararası toplumun sergilediği kayıtsızlık, tıpkı bir türlü hâl çaresine kavuşturulamayan Filistin sorununda olduğu gibi, başta BM örgütü olmak üzere uluslararası kurumlara İslam dünyasının duyduğu güvensizliği daha da derinleştirecektir.

Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Burma'yı Bağlamakta mıdır?

Bangladeş, coğrafi olarak minik bir ülke olmakla birlikte yüksek bir nüfusa sahip olması -160 milyon- ve Asya kıtasının en yoksul ülkelerinden birisi olması nedeniyle, Rohingya sığınmacılara onlarca yıldır zorluk çıkarmaktan geri durmamıştır. Daha açık ifade etmek gerekirse, Bangladeş, yoksul bir ülke olması ve kıt kaynakları nedeniyle, Rohingya sığınmacıları kendi topraklarında görmek istememektedir. Bangladeş'in Rohingya sığınmacılar konusundaki kasıtlı ihmalkârlığı nedeniyle, 1991-94 yılları arasında 2000'den fazla Rohingya, Bangladeş'teki kamplarda gıdasızlık ve hastalık nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Oysa her devlet gibi Burma ve Bangladeş'in, ister vatandaş isterse mülteci olsun, sınırları içinde bulunan insanların temel hak ve özgürlüklerini koruma yükümlülüğü vardır. İnsan hakları hukuku, ister mülteci, ister geçici sığınmacı, isterse ülke içi sığınmacı olsun, her birey için geçerlidir. Bu hususta önemli bir engel, her iki devletin de 1951'de imzalanmış bulunan *Mültecilerin Statüsüne İlişkin BM Sözleşmesi*'ne²² taraf olmayışlarıdır. Burma, 1966 yılında aynı gün imzalanan iki uluslararası insan hakkı sözleşmesine de taraf olmaktan kaçınmıştır. Bunlardan *Medenî ve Siyasî Haklar Uluslararası Sözleşmesi*'ne göre, bir devletin uyruklarını sınır dışı etme hakkı yoktur. Ayrıca 27. Maddeye göre, etnik, dinî ya da dilsel azınlıkların kendi dillerini, kültürlerini ve dinlerini özgürce yaşama hakları vardır. Burma, 1966 tarihli uluslararası insan hakları sözleşmelerine taraf olmasa da, *yapılageliş kuralları* (teamül hukuku; örf ve âdet hukuku) çerçevesinde, hem kendi vatandaşlarına hem de ülkede yaşayan yabancılara yönelik olarak öldürme, işkence etme, aşağılayıcı muamelede bulunma, keyfi olarak tutuklama ve ırk ayrımcılığı yapma gibi insan hakları ihlallerinden kaçınma yükümlülüğü altındadır.

Yapılageliş kuralları bir yandan antlaşmalar hukukunu 'tamamlayıcı' bir işleve sahipken, bir yandan da antlaşmalar hukuku çerçevesinde ortaya çıkan boşlukları doldurmada yararlı bir işlev görmektedir. Yasa-antlaşma niteliğindeki normatif kurallar ihtiva eden ve devletlerin önemli bir bölümünün taraf olduğu antlaşmalar söz konusu olduğunda, taraf olmayan devletlerin yapılageliş kuralları çerçevesinde bu kurallarla bağitlanması mümkündür. Yapılageliş kuralları, tabiatları gereği, antlaşmalara oranla devletlerin davranışlarına daha fazla uygulanabilir niteliktedir. Bu kurallar hem devletlerin pek çoğunun belli bir konuda aynı yöndeki davranışından, hem de *tüm insanlığın* –yani sadece devleti yönetenlerin değil- ortak talep ve beklentilerinden –*opinio juris*²³- neş'et ederler.²⁴ Bazı yapılageliş kuralları ise, uluslararası hukukun amir hükümleri olarak *jus cogens* kategorisine girmektedir. *Jus cogens* olarak tanımlanan uluslararası hukuk normları, insanlığın ortak vicdanının

22 Convention Relating to the Status of Refugees, 28 Temmuz 1951, <http://www.unhcr.org/protect/PROTECTION/3b66c2aa10.pdf>

23 *Opinio juris*, uluslararası hukukta hangi normun 'bağlayıcı' bir taahhüt olması gerektiğine ilişkin uluslararası toplumun paylaştığı ortak hukuk bilincidir.

24 Ragland, *a.g.e.*, s. 324.

www.mazlumder.org va'z ettiği evrensel değerlerin ve uluslararası kamu düzeninin korunmasını amaçlayan kurallar bütünü olup, bunlarla çelişen hiçbir uluslararası antlaşma ya da yapılageliş kuralı geçerli olamaz. Başka bir deyişle, devletler *jus cogens* kurallarıyla çatışma halinde olan herhangi bir antlaşma yapamazlar, bu kurallarla çelişen davranışlar içine giremezler.

Konumuz olan insan hakları bağlamında, *jus cogens* niteliğine sahip olan ve hiçbir kayıt ve koşul altında işlenmemesi gereken, işlenmesi halinde ise 'uluslararası suç' olarak tanımlanan başlıca davranışlar şunlardır: a) Soykırım; b) Kölecilik ve köle ticareti; c) Katliam; d) Yaygın işkence; e) Uzun süreli keyfi tutuklama; e) Sistematik ırk ayrımcılığı. Bu tür eylemler 'insanlığa aykırı suç' olarak da tavsif edilmektedir. İnsanlığa aykırı suçlar 'vahim' düzeydeki insan hakları ihlallerinin *bir bütün olarak bir topluluğa* yöneltilmesi durumunda ortaya çıkar. Bütün bunların yanı sıra, devletlerin insan hakları bağlamındaki başka bazı davranışları da, ister doğrudan hak ihlâlinde bulunma, ister birilerini teşvik etme, isterse de işlenen hak ihlallerine göz yumma şeklinde olsun, şayet süreklilik arz ediyorsa, bunlar yapılageliş kuralları çerçevesinde 'vahim' insan hakları ihlalleri olarak değerlendirilir: bir toplumsal grubun üyelerini sistematik olarak taciz etme; özel hayata müdahale; bir uyruğun kendi ülkesine dönüşünü engelleme; bir insan topluluğunun kendi ata topraklarından göç etmek zorunda bırakılması; din ve vicdan özgürlüğünün çiğnenmesi; etnik ya da dinî kimliğinden dolayı halkın bir kesimine karşı ayrımcılık.²⁵ Burma'daki askeri cunta, söz gelimi, 1990'lı yıllarda bu suçların her birini sistematik olarak Arakan eyaletinde yaşayan Rohingyalara karşı işlemiştir.²⁶ Bu ve benzeri insan hakları ihlalleri ne yazık ki 2000'li yıllarda da hız kesmeden devam etmiştir. Ayrıca, daha önce de vurgulandığı gibi, Rohingyaların Burma toprakları içinde seyahat etmesi ve/veya yaşadığı yerleşim yerini değiştirmesi çeşitli engeller nedeniyle iyiden iyiye zorlaştırılmıştır.

Son olarak vurgulanması gereken bir başka gerçek, Rohingyalar'ın, Burma'nın bağımsızlık kazandığı 1948'den bu yana, canların kurtarmak için, en az üç kez toplu olarak göçe zorlanmış olmalarıdır: 1978; 1991-1992; 2012. BM'ye göre, Rohingyalar dünyada en fazla zulüm gören azınlıklar arasında yer almaktadır.²⁷ Bu mazlum halkın bugüne dek karşı karşıya kaldığı insan hakları ihlallerinin bir bölümü, aynı zamanda, devletlerin, uluslararası sorumluluklarının kapsamlı bir ihlâli niteliğinde olan ve ayrıca uluslararası toplumun bütününe yönelmiş sayılan ve onun en temel çıkarlarına zarar veren davranışlarını ifade eden '*uluslararası suç*' kategorisine girmektedir.²⁸ Bu tür davranışlar insan hakları ihlâli niteliğindeyse, '*insanlığa aykırı suç*' teşkil ederler. Bu bağlamda sistematik ırk ayrımcılığı, sistematik işkence, toplu tecavüz, cinsel şiddet, toplu olarak sınır dışı etme, katliam, etnik temizlik gibi eylemler bu kategoriye girmektedir ki, Rohingyalar bu eylemlerin tümünün mağduru olmuşlardır.

²⁵ A.g.e., s. 325.

²⁶ A.g.e.

²⁷ "Myanmar, Bangladesh leaders 'to discuss Rohingya'", AFP, 25 Haziran 2012, <http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5j7a3oPcHSvWSpkXzzSruvNZfdP-MA?docId=CNG.8d52d8a6dba835c4ac54aab3f3c8031b.571>

²⁸ Draft Articles on State Responsibility, http://www.javier-leon-diaz.com/humanitarianIssues/State_Resp.pdf

Rohingyaların hem İnsan Hakları hem de Uluslararası Hukuk Açısından Statüsü

Bu tebliğde buraya kadar yapılan tartışmalar, hem insan hakları ve temel özgürlükler açısından, hem de uluslararası hukuktaki statüleri açısından Rohingyalara ilişkin şu gerçekleri ortaya koymaktadır:

- a) Rohingyalar Burma'nın otantik halkları arasında yer almaktadır;
- b) Bu topluluk hem Burma'daki hem de Arakan eyaletindeki çoğunluktan farklı etnik, dinsel ve dilsel özellikleri olan ve bu özelliklerini korumak isteyen bir 'azınlık'tır;
- c) Bu azınlık grubu hem klasik insan hakları hem iktisadî, sosyal ve kültürel haklar açısından vahim, sistematik ve kapsamlı hak ve özgürlük ihlallerinin mağduru konumundadır; üstelik bu mağduriyet 50 yıldır hemen hemen kesintisiz devam etmektedir;
- d) Rohingya halkı 'bireysel' hak ihlalleri yanında, bir azınlık grubu olarak 'kolektif' anlamda da önemli mağduriyetler yaşamış ve yaşamaktadır. Hem bu topluluğun vatandaşlıktan mahrum edilmesi, hem kendi topraklarından topluca göç ettirilmeye çalışılması, hem de *bir bütün olarak* onları hedef alan 'insanlığa aykırı suçlar', kuşkusuz onların *grup haklarının* da ihlâl edildiğinin göstergesidir;
- e) Bu topluluğun mağduru olduğu bireysel ve kolektif insan hakları ihlalleri, onları hedef alan sistematik ırk ayrımcılığı ve 50 yıldır ülkeyi demir yumrukla yöneten bir cunta rejiminin sultanı altında yaşıyor oluşları, 1970 tarihli Dost İlişkiler Bildirgesinde self-determinasyon hakkının bazı istisnâî durumlarda 'radikal' sonuçlara yol açabileceğini öngören hükmün, Rohingyalar için uygulanabileceğini göstermektedir.

İnsan Hakları Bağlamında Rohingya Sorununun Uluslararası Toplumca Çözümü için Bir Yol Haritası

Rohingyaların hem bireysel hem de kolektif insan hakları mağduriyetlerinin son bulması açısından, bundan böyle uluslararası toplumun benimsemesi gereken hareket hattı, kanaatimce, şu unsurlardan oluşmaktadır:

Birincisi, insan hakları, insancıl hukuk ve mülteciler hukuku açısından, kendi topraklarında huzur ve güven ortamı sağlanmadıkça, Rohingyaların sığınmacı olarak bulundukları ülkelerden Arakan'a dönme zorunlulukları yoktur. Bu bağlamda Bangladeş'in sığınmacıları zorla geri döndürmeme ve onların temel ihtiyaçlarını karşılama yükümlülüğü vardır. Buna karşılık, Burma'nın bu topluluğun kendi topraklarına güvenlik içinde dönüşünü sağlamak için gerekli ortamı hazırlaması gerekir.

İkincisi, Burma'nın, hem hukuken hem de fiilen Rohingya'ların kendi ülkelerinde karşı karşıya kaldığı her türden ayrımcılığı ortadan kaldırması gerekir. Bu bağlamda, en başta, bu grubun mensuplarına vatandaşlık hakkının verilmesi gerekir.

Üçüncüsü, Rohingya'lara yönelik, dolaşım ve yerleşme yasağı, din ve vicdan özgürlüğünün ihlali, işkence, mülkiyet hakkının gaspı gibi başka klasik insan hakları ihlallerine son verilmesi gerekir.

Dördüncüsü, Rohingya'lara iktisadi, sosyal ve kültürel haklar alanında yapılan haksızlıklara son verilmesi gerekir. Bu 'ikinci kuşak insan hakları' bağlamında bu toplumsal grubun, söz gelimi, çalışma ve sosyal güvenlik hakkı ile sağlık hakkının güvence altına alınması gerekir.

Beşincisi, Rohingya'ların kolektif azınlık haklarının güvence altına alınması gerekir. Bu topluluğun 'azınlık' statüsünün devletçe tanınması, eğitim hakları, kültürel haklar ve siyasî haklar açısından önemli bir tutamak teşkil edecektir. Bilindiği üzere, Burma, (çoğu zaman 'barış' içinde olmasa da) pek çok etnik grubun, ırkın, dilin ve dinin bir arada yaşadığı sosyolojik ve kültürel olarak heterojen bir ülkedir. Bu ülkede tüm azınlıkların haklarını ve özgürlüklerini güvence altına almanın ve ayrımcılığı ortadan kaldırmanın en etkili yolu, Burma'da demokratik bir çerçeve içinde belirlenmiş bir federasyona geçilmesidir.²⁹ O nedenle uluslararası toplumun, ve en başta BM örgütünün, Burma'nın serbest seçimlere dayalı sivil ve demokratik bir sürece geçişini sağlama yönünde gerekli gayreti göstermesi gerekir. Aslında Burma'da halka hesap vermesi gerekmeyen bir cunta rejiminin olması, tüm Burma halkının 'self-determinasyon' ve hususiyetle 'demokratik bir yönetim altında yaşama hakkı'nın ihlali niteliğindedir.

Altıncısı, Rohingya halkına karşı bunca zamandır 'insanlığa aykırı suçlar' işleyen Burmalı üst düzey yetkililerin 2002'de faaliyete geçen Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde yargılanması hem caydırıcılık açısından, hem de bir hakkın ve adaletin teslimi açısından isabetli olacaktır. 'İnsanlığa aykırı suçlar', 'soykırım', ve 'savaş suçları'nı soruşturan ve gerek görürse yargılayan bu mahkemenin statüsü Burma tarafından kabul edilmediğinden, Rohingya'lara karşı işlenen suçların faili olan Burmalı yetkililerin bu mahkemeye sevki ancak BM Güvenlik Konseyi'nin bu mahkemenin savcısı nezdinde bu yönde bir talepte bulunması ile mümkün olacaktır. Uluslararası Ceza Mahkemesi şayet bu yolla harekete geçirilebilirse, bu durumda bu yargı organı Rohingya halkını hedef alan bu suçları işleyenleri, bu suça iştirak edenleri, işlenmesine imkân sağlayanları, ve açıkça destek verenleri yargılayacaktır. Burma'da Rohingya'lar'a karşı vahim insan hakları suçlarının işlendiğine dair elde yeterince delil vardır. Bir üniversite bünyesinde kurulmuş olup dünyanın önde gelen insan hakları merkezleri arasında yer alan İrlanda İnsan Hakları Merkezi'nce hazırlanan bir raporda, konuyla ilgili şu öneriye de yer verilmiştir: BM Güvenlik Konseyi Burma yönetiminin Rohingya halkına karşı 'insanlığa aykırı suçlar' işleyip işlemediğini ortaya koymak için bir Soruşturma Komisyonu kurmalıdır.³⁰

29 Habib Siddiqui, "Muslim Identity and Demography in Arakan", *Asian Tribune*, 19 Eylül 2011.

30 The Irish Centre for Human Rights, http://www.nuigalway.ie/human_rights/projects/burma.html

Bu tebliğin bundan sonraki bölümünde, Soğuk Savaş sonrasında Dostça İlişkiler Bildirgesinde sözü edilen 'istisnai' şartların kendileri açısından oluştuğu üç topluluğun, nasıl olup da, BM'nin de müdahil olduğu bir süreç sonunda ya kapsamlı özerklik ya da bağımsızlık elde ettiği hususu üzerinde durulmaktadır. Bu örnek olayların Rohingya'lar için rahatlıkla emsal oluşturabileceği ileri sürülmektedir.

Self-determinasyon Hakkı, Genişletilmiş Özerklik, Bağımsızlık: Üç Topluluk, Üç Örnek Olay

1990'lı yılların başlarında, yani Soğuk Savaş'ın sona ermesinden hemen sonra, uluslararası hukuk çerçevesinde 'insanî müdahale hakkı'na cevaz veren yeni bir doktrinel geliştirilmiştir. Buna göre, BM Güvenlik Konseyi, BM Kurucu Anlaşması'nın³¹ VII. Bölümüne dayanarak, kendi halklarına karşı vahim ve kapsamlı düzeyde insan hakları ihlallerinde bulunan devletlerin, uluslararası barış ve güvenliğe zarar verdiğine hükmedebilir ve hatta bu tehdidi izale etmek için askerî zorlama tedbirleri alabilir. Bu doktrinin ilk uygulama sahası Kuzey Irak olmuştur. Bu topraklarda çoğunluğu oluşturan Kürtlerin, etnik özellikleri ve konuştukları dil açısından Irak'ta çoğunluğu oluşturan Araplardan farklı oldukları açıktı. Kuzey Irak'ın, Irak'ın bağımsızlığından sonra genellikle demir yumrukla yönetildiği herkesin malûmuydu. Bu topluluk uluslararası hukuk bağlamında hem bir 'azınlık', hem de 'halk' olarak tanımlanmaktaydı; dolayısıyla Kuzey Irak Kürtlerinin self-determinasyon hakkına sahip oldukları açıktı. 1991'in başlarında, Irak'ın, ABD liderliğindeki Uluslararası Koalisyon Güçlerince Kuveyt'ten çekilmeye icbar edilmesiyle sonuçlanan Körfez Savaşı sonrasında, Hem Kuzey Irak'ta hem de güneydeki Şii bölgelerinde hem daha fazla özgürlük hem de rejimi alaşağı etmek için başlatılan silahlı kalkışmaların devletçe bastırılmasından sonra, büyük bir baskı ve kısımla karşıya kalan ve birçoğu Türkiye ve İran'a kaçmak zorunda kalan Kuzey Irak'lı Kürt nüfusun bu durumu, Nisan 1991'de 688 sayılı kararı kabul eden BM Güvenlik Konseyince, BM Kurucu Andlaşmasının VII. Bölümü çerçevesinde, 'uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit' olarak tavsif edildiğinden, onlara yönelik baskılara derhal son verilmesi istenmiştir.³² Nitekim bu karara yaslanarak (bu karar öyle bir yetki vermediği halde) ABD, İngiltere ve Fransa, Kürt sığınmacıların güvenlik içinde evlerine dönmelerini temin için Kuzey Irak'ta geniş bir alanı 'güvenli bölge' ilân etmişler ve buraları Irak askerî uçakları için 'uçuşa yasak bölge' hâline getirmişlerdir. 'Çekiç Güç'ün bölgedeki uzun soluklu varlığı sayesinde Kuzey Irak'taki Kürt varlığının, 1990'lı yıllarda, kendi bayrağı ve meclisi olan, âdeta bir federe devlet düzeyinde yetkilerle donatılmış bir Kürt Özerk Yönetimine dönüştüğü gözlenmiştir.

Kosova'nın bağımsızlığa giden süreçte yaşadıkları da, Burma yönetimi için önemli bir ibret vesilesi olmak gerekir. Eski Yugoslavya'da Sırbistan'a bağlı özerk bir bölge olan ve 1990'lı yılların başlarında halkının yaklaşık yüzde 90'ı etnik olarak Arnavut, dinî olarak Müslüman olan ve bütün bu yönleriyle Sırbistan'da çoğunluğu oluşturan Sırp'lardan farklı kimlik unsurlarına sahip olan Kosova halkının, sadece bir 'azınlık' değil ve fakat uluslararası hukuktaki anlamıyla 'halk' olduğundan kuşku

31 Charter of the United Nations, 26 Haziran 1945, <http://treaties.un.org/doc/Publication/CTC/uncharter.pdf>

32 5 Nisan 1991 tarihli 688 sayılı Güvenlik Konseyi kararı, [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/688\(1991\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/688(1991))

duyulmamaktaydı. Öyleyse bu topluluğun self-determinasyon hakkı da vardı. Kosova halkı, bu dönemde, Yugoslavya'nın 1990'ların başlarındaki dağılma sürecinde, kısa bir süre önce (1989) tamamen kaldırılmış olan özerklik yerine bağımsızlık talebinde bulunmuştur. Nitekim Sırbistan tarafından tanınmayan Kosova parlamentosu 22 Eylül 1991'de Kosova'nın bağımsızlığını ilân etmiştir. Ne var ki, bu devleti Arnavutluk dışında hiçbir devlet tanımamıştır. 1990'lı yıllarda Kosova âdeta patlamaya hazır bir bomba gibi gergin bir bekleyiş içine girmiştir. Bu dönemde burada sıkı bir denetim kurmak isteyen Sırp güvenlik güçleriyle yerel unsurlar arasında zaman zaman çatışmalar çıkmıştır. Bu yıllarda Sırp devleti Kosova halkı üzerinde çok kapsamlı hak ihlallerinde bulunmuştur. Arnavutların kamu kurumlarından el çektilmesi, basın özgürlüğünün kısıtlanması ve sistematik ayrımcılık bunlar arasında en başta gelenleri olmuştur. 1998 yılında rutinleşmiş çatışmalar ivme kazanmaya başlamıştır. 1999 yılının başlarında ise, Sırp güçlerin bölge halkı üzerindeki artan baskısı ve Ocak sonundaki Raçak katliamı ile mevcut çatışma ortamı yeni bir evreye girmiştir. Ardından Sırp ordusu bölgeye topyekûn bir saldırı başlatarak Kosova'nın Müslüman halkına yönelik olarak etnik temizliğe girişmiş, binlerce insanın evini yakmış, birçoğunun kimliklerine el koymuş, topluluk üyelerinin birçoğunun topraklarını terk etmesine yol açmıştır. Bosna'da yine Sırplerce 1992-1995 arasında gerçekleştirilen soykırım karşısında sessiz kalan ABD, bu kez 'müdahale' kararı almıştır. Ne var ki, ABD ve diğer Batılı devletler grubu konuyu BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine getirmekten kaçınmışlardır, çünkü Sırbistan'ın yakın bağlaştığı olan Rusya'nın 'insanî müdahale' öngören herhangi bir karar tasarısını veto edeceği bilinmekteydi. O nedenle, BM Kurucu Antlaşması'na aykırı olarak, NATO Konseyi Kosova'daki insanî trajediye son vermek için bölgeye yönelik olarak kapsamlı bir askerî müdahale kararı almıştır. 24 Mart-11 Haziran 1999 tarihlerinde hayata geçirilen müdahale henüz tamamlanmadan, 3 Haziran'da Sırbistan Devlet Başkanı Slobodan Milošević Kosova'ya ilişkin olarak daha önce reddetmiş olduğu bir barış planını kabul etmek zorunda kalmıştır. İlginçtir, 10 Haziran 1999'da Güvenlik Konseyi'nin Rusya'nın da onayıyla almış olduğu 1244 sayılı karar, NATO'nun uluslararası hukukun ihlâli niteliğindeki askerî müdahalesini âdeta geriye dönük olarak 'hukukî'leştirmiştir.³³ Nitekim bu kararda, Kosova'ya "BM'nin gözetimi altında uluslararası sivil ve askerî birliklerin yerleştirilmesi"nden söz edilmiştir.

Coğrafi olarak Endonezya'nın doğu ucundaki küçük bir adanın bir kısmında yer alıp 2002 yılında bağımsızlık elde etmiş olan Doğu Timor, sınırları içinde yaşadığı devletin kapsamlı ve sistematik hak ihlâlinin mağduru olan bir halkın, BM Güvenlik Konseyi eliyle ve self-determinasyon hakkına yaslanarak kendi devletini kurabildiğinin ilginç bir örneğidir. 1975 yılında sömürgeci devlet olan Portekiz'in Doğu Timor'dan çekilmesinden hemen sonra Endonezya tarafından işgal edilen Doğu Timor, Soğuk Savaş sırasında uluslararası toplumun kayıtsızlığı nedeniyle uzun bir süre Endonezya'nın parçası olarak kabul edildi. Halkın büyük çoğunluğunun Endonezya'nın egemenliğini reddettiği Doğu Timor'da, işgalden kısa bir süre sonra oluşturulan silahlı direniş grubu uzun soluklu bir mücadele başlatmıştı. Bu kalkışmayı kanla bastıran Endonezya güvenlik güçleri, sadece silahlı direnişçileri değil, pek çok sivil bu süreçte katletmiş ya da bunlara işkence etmiştir. Ne var ki, Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte bu bölgedeki vahim insan hakları ihlalleri BM Güvenlik Konseyi'nin ilgi alanına girmeye başlamıştır. Öte yandan, ABD'nin ve Batılı devletler

³³ 10 Haziran 1999 tarihli 1244 sayılı Güvenlik Konseyi kararı, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement>

grubunun nüfuz alanında olan uluslararası malî kuruluşların Endonezya'ya yönelik siyasî, iktisadî ve malî baskıları neticesinde, Batılı aktörlerin isteğine uygun olarak Endonezya hükümeti Doğu Timor'daki ayrılıkçı siyasî güçlerle müzakere süreci başlatmıştır. Bu süreçte BM Güvenlik Konseyi de devreye girerek, bir yandan Doğu Timor'daki çatışmanın ve insan hakları ihlallerinin 'uluslararası barış ve güvenliğe zarar verdiğine' hükmetmiş, bir yandan da müzakere sürecinin Doğu Timor halkının self-determinasyon hakkı ekseninde yürütülmesini sağlamıştır. Ayrıca bu kararların öngördüğü üzere, Doğu Timor'a BM barış gücü askerleri gönderilmiştir.³⁴ Bu çerçevede, 2000 yılında kabul edilen 1319 sayılı Güvenlik Konseyi kararında, *inter alia*, bu ülkedeki insan hakları ihlallerinin cezalandırılmasından ve mültecilerin topraklarına güvenli dönüş hakkında söz edilmektedir:

Vahim düzeyde uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukuku ihlalleri vuku bulmuş olup bu ihlallerden sorumlu olanların adalet önüne çıkarılması gerekmektedir... [Konsey] Endonezyalı yetkililerin Doğu Timor'a dönmek isteyen mültecilerin buraya güvenli dönüşleri için acil ve etkili tedbirler almasını istemektedir.³⁵

Sonuçta, BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu kararlara uygun olarak 2002'de gerçekleştirilen bir referandum sonucu Doğu Timor bağımsızlık kazanmıştır.³⁶ Burada vurgulanması gereken önemli bir nokta, Doğu Timor'un yalnızca 1 milyonluk nüfusa ve 15 bin km² toprağa sahip olmakla birlikte, küçük oluşunun devletleşmeye engel olmadığı gerçeğidir.

BM Güvenlik Konseyi, bugün, Rohingyaların self-determinasyon hakkını da göz önünde bulundurarak, buradaki 'insanî kriz'e el koyma sorumluluğu ile karşı karşıyadır. 1992 yılında, dönemin BM Genel Sekreteri Boutros Boutros-Ghali, Rohingyalar'ın yaşadığı baskı ve zorlukları 'trajik bir durum' olarak tavsif etmiş ve şayet duruma uluslararası toplumca el konmadığı takdirde, bu durumun "bölgenin istikrarına zarar vereceğini ve insanî krizi daha da derinleştireceğini" ileri sürmüştür.³⁷ Bu dönemde, Norveç, hem Rohingyalar'a yönelik baskılar ve bunun yol açtığı mülteci krizi, hem de genel olarak Burma'daki vahim insan hakları ihlalleri nedeniyle, Burma'ya yönelik olarak, bölgenin barış ve güvenliğine yönelik tehdit daha da derinleşmeden, askerî ambargo kararı alması için BM Güvenlik Konseyi'ne

34 Söz gelimi, 7 Mayıs 1999 tarihli 1236 sayılı Güvenlik Konseyi kararı, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/133/97/PDF/N9913397.pdf?OpenElement>; 11

Haziran 1999 tarihli 1246 sayılı Güvenlik Konseyi kararı, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/174/13/PDF/N9917413.pdf?OpenElement>; 25 Ekim 1999, 1272 sayılı Güvenlik Konseyi kararı, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/312/77/PDF/N9931277.pdf?OpenElement>

35 8 Eylül 2000 tarihli 1319 sayılı Güvenlik Konseyi kararı, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/636/21/PDF/N0063621.pdf?OpenElement>

36 Söz gelimi, 31 Ocak 2001 tarihli 1338 sayılı Güvenlik Konseyi kararı, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/234/39/PDF/N0123439.pdf?OpenElement>; 31 Ocak 2002 tarihli 1392 sayılı Güvenlik Konseyi kararı, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/238/59/PDF/N0223859.pdf?OpenElement>

37 Press Release, U.N Secretary-General Calls for International Support to UNHCR to Help Bangladesh Cope with Refugee Flow; Asks Myanmar to Rectify Causes of Tragic Situation (6 Mart 1992), Ragland, *a.g.e.*, s. 311.

başvuruda bulunmuştur. (Ne var ki, bundan bir sonuç elde edilememiştir.)

Bugün BM Güvenlik Konseyi Rohingyaların yaşadığı derin insan hakları sorunlarını belli bir eylem planı çerçevesinde çözümleyebilir.³⁸ Bu bağlamda Konsey, şu türden eylem planlarını hayata geçirebilir:

- a) ‘İnsanî müdahale’ kararı alabilir. Bu durumda askerî seçenek devreye girmiş olacaktır. Bunun için, bu organ, öncelikle oradaki ihlallerin ve bunun yol açtığı mülteci krizinin ‘bölgedeki barış ve güvenliğe zarar verdiğini’ saptar. Bu insanî müdahale sonucunda Rohingyaların tedricî olarak özerk bir yönetim kurmaları mümkün hâle gelebilir;
- b) Yukarıda da vurgulandığı gibi, Konsey, konuyu, hem vahim insan hakları ihlalleri nedeniyle, hem de bölgesel barış ve güvenliğe zarar verdiğini gerekçesiyle Uluslararası Ceza Mahkemesi’ne sevk edebilir;
- c) Konsey, Rohingyaların self-determinasyon hakkı kapsamında referandum yoluyla bağımsızlık kazanmasına kapı aralayabilir. Böylece Konsey, Burma’ya çağrıda bulunarak referanduma izin vermesini ve bölgeden askerî güçlerini çekmesini isteyebilir. Bu süreçte bölgeye BM barış gücü askerlerini sevk eder. Bu formül Doğu Timor ve kısmen de Kosova formülüdür. Aslında soruna en köklü çözüm kanaatimce budur; çünkü Burma’da demokrasi yanlısı muhalefetin de, Rohingyalar konusunda genelde hükümetten pek farklı düşünmediği dikkate alınır, ayrı devlet kurma, başka bir devlete bağlanma ya da kapsamlı özerklik dışındaki seçeneklerin soruna köklü bir çözüm getirmeyeceği aşîkârdır.

Sonuç

Batı Burma’nın Kuzey Arakan bölgesinde yaşayan Rohingya halkı ve başka bazı küçük Müslüman gruplar geçmişte bazı dönemlerde hem dinî hem de etnik baskılar nedeniyle kimi zaman silaha sarılmışlardı. Bu mücadele burada ele alınan Rohingyalar için ciddi bir kazanım getirmekten uzak kalmıştır. Ardından silahlı mücadele terk edilmiştir.

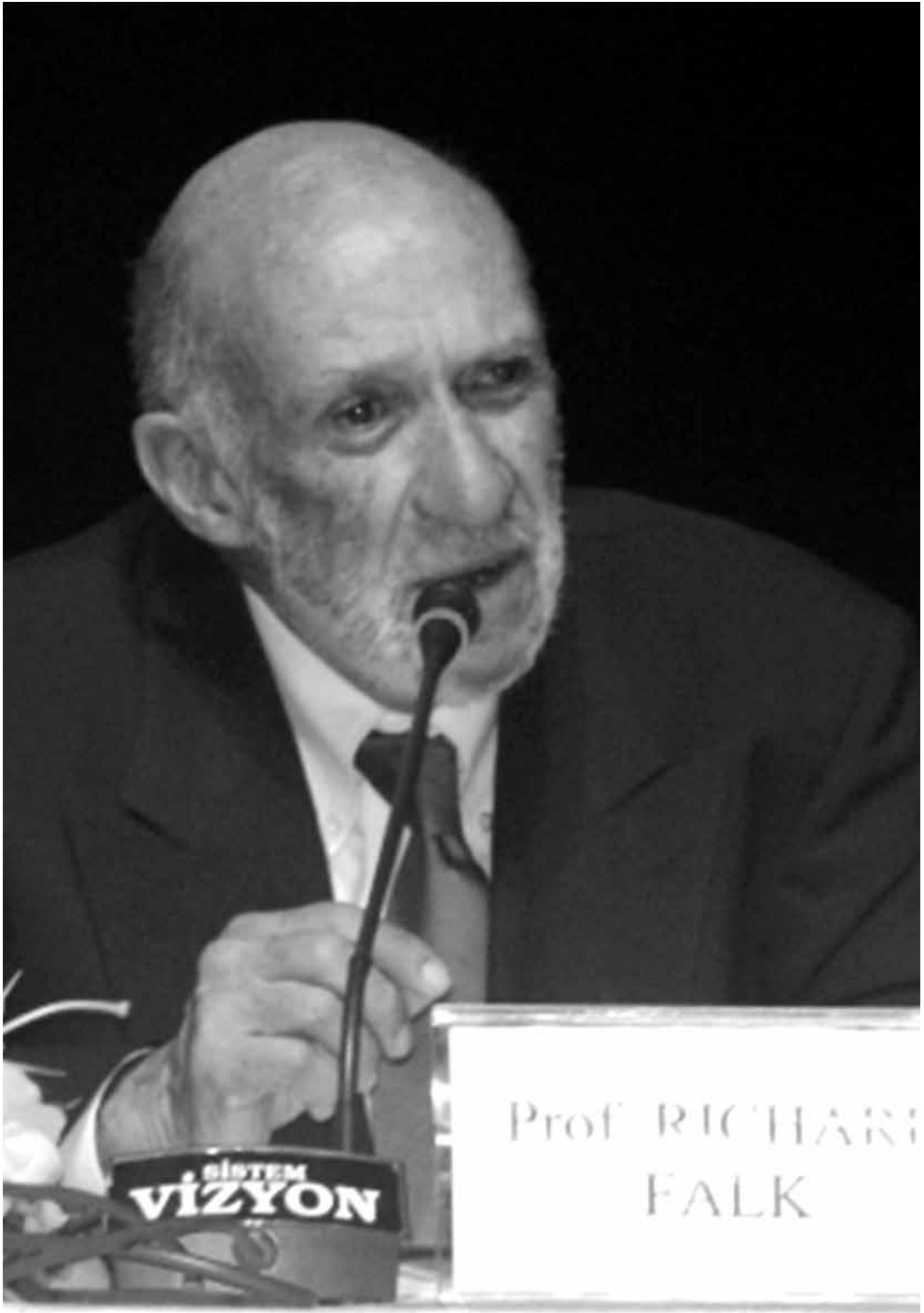
38 Kuşkusuz, BM Güvenlik Konseyi, özellikle sürekli üyelerinin *reelpolitik* kaygılarından masun değildir. Başka bir deyişle, Konsey, sürekli üyelerinin çıkarları arasında belli bir koordinasyon sağlamadığı durumlarda, uluslararası barış ve güvenliği ihlâl eden ‘saldırgan’ devletlere karşı da, kendi halkına etnik kırım uygulayan devletlere karşı da hareketsiz kalma temâyülündedir. O nedenle, Soğuk Savaş sonrasında ‘insanî müdahale hakkı’ ve ‘devleti yeniden inşa amaçlı barış gücü operasyonları’ gibi yeni yetki tanımları ile hareket kabiliyetini arttıran Güvenlik Konseyi’nin artan aktivizmi, bu organın benzer ‘kriz’ durumlarında benzer davranışlar göstermemesi nedeniyle, bu organa olana güveni arttırmak bir yana, uluslararası toplumun önemli bir bölümünce, Konsey, ‘tarafgir’ ve ‘ilkesiz’ olmakla suçlanmaktadır. Burada, BM Güvenlik Konseyi’nin Rohingya sorununda çok önemli bir çözüm mercii olabileceğinin ifade edilmesi, teorik anlamda bu hususta uluslararası hukukun sunduğu seçeneklerin mevcudiyetine dikkat çekmek ve böylece Rohingya halkına mensup ‘bireylerin’ insan haklarını koruması için yalnızca Burma devletinin merhametine sığınmak zorunda kalınmadığına işaret etme amacına matuftur.

Ne var ki, bu ikinci dönemde de Rohingyaların mağduriyetleri ve uğradıkları baskı ve zulüm devam etmiştir. Burma'nın kendi içsel dinamikleriyle, insan hakları ve liberal özgürlükler ekseninde bu azınlığın sorunların çözümlenebileceğini düşünmek fazlasıyla iyimserlik olacaktır. Burma Devlet Başkanı, 2012 yılında konuya ilişkin yaptığı açıklamada, Rohingya sorununun ancak bu topluluğun sınır dışı edilmesi ya da bunların sığınmacı kamplarına yönlendirilmesiyle 'çözümlenebileceğini' ileri sürmekten çekinmemiştir.³⁹ Üstelik ülkedeki demokrasi yanlısı muhalefet de Rohingyalara ilişkin daha hayırhah bir yaklaşım içinde görünmemektedir. Bu da, çözümün Burma'nın kendi dinamiklerinden gelme olasılığının ne denli düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Kuşkusuz hem BM'nin ilgili organları, hem de uluslararası toplum Burma'daki askerî rejimin alaşağı edilerek demokratik bir yönetime geçilmesini sağlamak için daha fazla gayret göstermek durumundadır.⁴⁰ Ne var ki, Rohingyalara ilişkin Burma'daki hâkim havanın hem siyaset hem de toplum zemininde menfî oluşu, 'demokrasi sonrası' dönem için dahi iyimser olmayı zorlaştırmaktadır.

Bu noktada 1970 tarihli Dostça İlişkiler Bildirgesinde self-determinasyon hakkının hayata geçirilmesi konusunda öngörülen istisnâî formül devreye girmektedir. Bu, hiç kuşkusuz Doğu Timor ve Kosova formülüdür. Buna göre 'halk' olma niteliği kuşku götürmeyen bir insan topluluğu, şayet sınırları içinde yaşadığı devletin baskısına ve sistematik ayrımcılığına mütemadiyen maruz kalıyorsa ve/veya o devletçe katliama uğratılıyorsa ve/veya bu insan topluluğunun kültürel kimliği yok sayılıyorsa, böyle bir durumda *gelişen* uluslararası hukukun bağımsızlığa cevaz verdiğini söylemek mümkündür. Bunu güçsüz topluluklar için hayata geçirecek en gerçekçi eylem planı ise, BM Güvenlik Konseyi'nin Rohingya halkına karşı işlenen insan hakları cürümlerini, sistematik ırk ayrımcılığını, ve bütün bunların yol açtığı mülteci krizini bölgenin barış ve güvenliğine yönelik bir 'tehdit' olarak tanımlayıp 'insanî müdahale kararı' almasıdır. BM Kurucu Antlaşması'nın VII. Bölümü ekseninde gerçekleşecek olan bu askerî müdahale sonrasında, büyük bir olasılıkla ya Rohingya halkının çoğunluğu oluşturduğu kuzey Arakan topraklarına özerklik verilecek ki, bu Kürdistan Özerk Yönetimi formülüdür, ya da, Burma'nın bu formüle direnmesi halinde, BM gözetiminde bu topraklarda yapılacak referandum yoluyla Rohingya halkının uzun soluklu mücadelesi, self-determinasyon hakkının oluşturduğu bir hukukî çerçeve içinde bağımsızlıkla taçlandırılacaktır.

39 BBC News Asia, 20 Temmuz 2012, <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-18921960>

40 Ragland, *a.g.e.*, s. 336.



Ahlâki Küreselleşmenin İmkânlarını Zorlamak

Richard Falk¹

Türkçesi: Huri Küçük – Sabri Akgönül

Buradaki herkese ve panelin dinleyicilerine selamlarımı sunuyorum. Bugün bu konferansa katılma şansı bana verildiği için çok memnunum. Sayın Emine Erdoğan'ın sözleri ve izleme imkânı bulduğumuz video beni çok heyecanlandırdı. Bir vahşetin gerçekliklerine ve Arakan'ın güneyinde devam eden feci duruma tanık olanları dinlemenin ne kadar önemli olduğunun farkına vardım. İnsanların olağanüstü bir şekilde ihmal edildiği bu dönemde dilin, hukukun ve ahlâkın bir işe yaramadığını gösterdi bana. Bu durum, Katolik düşünür Thomas Merton'un "konuşulamayanın" alanı olarak tanımladığı şeydir. Bu anlamaya ve kavramaya gayret ettiğimiz bir meseledir ve bu nedenle yaşanan vahşete bizzat tanık olmak bizatihi önemlidir. Gerçeğe dokunan tanıklardan dinlediğimiz gibi —bendeniz de Filistin mücadelesinden edindiğim deneyimlerden biliyorum ki—başka insanların çektiği acıyı onu doğrudan yaşamadan anlayamazsınız. Diğerlerinin çektiği acının varoluşsal geçerliliği bazı dil ve rasyonel düşünce sınırlarının üstesinden gelir. Bana göre böyle bir toplantının düzenlenmesi son derece önemlidir; çünkü bu toplantı zikrettiğim ahlakî duyarlılığa sahip olanlar tarafından bir farkındalık oluşmasını sağlamaktadır. Ancak küresel insan hakları gündeminde bir yer bulabilmesi için özel bir çaba gerektiğine de dikkat çekmemiz gerekmektedir. Bu nedenle bence Türkiye son yıllarda diğerlerinin, kendi sınırları dışında acı çekenlerin yaşadığı acıyı önemseme yolunda özel bir çaba harcamıştır. Bana göre başkaları Somali'de ne olduğuna ilgisiz kalırken ve bunun ümitsiz bir vaka olduğunu düşünürken Türkiye buraya olumlu anlamda bir müdahale başlatmıştır. Bu durum uluslararası düzeyde alayvari bir üslupla "batık/güçsüz devlet (*failed state*)" olarak adlandırılmıştır. Aslında Somali bahsedildiği kadar da batık/güçsüz bir devlet değildi; ama Somali'de yaşananlar nazarından bakıldığında batık/güçsüz olan uluslararası topluluğun kendisi idi. Aynı durum Arakan için de geçerlidir. Görülüyor ki ulaşılabilir olmanın ötesinde ümitsiz olma durumuna dair bu üstün mesaj verilmektedir. Ve Sayın Emine Erdoğan'ın etkili bir biçimde ifade ettiği gibi insan olarak varlığımızın birinci anlamı varlığına tanık olduğumuz bir acıya ilgisiz kalmamaktır; bu acıya sırt çevirdiğimizde bu durumdan hepimiz mesulüz ve hepimiz tehlikedeyiz. Bu nedenle, şahsi kanaatimce, bir şekilde hepimiz bu zorluğun içinde yer alıyoruz.

Oturum başkanı yumuşak gücün bu durumun ne kadar üstesinden gelebileceğine dair bir soru sordu. Bu zor soruya cevaben söyleyebileceğim şey şudur: İnsanların ve toplumun yaşamlarına dair hukukun ve ahlâkın ilgisini arttırmak için elimizden geleni yapmalıyız. Bu bir mücadeledir ve bu durum "BM bu konu ile ilgilensin" ya da "insan hakları örgütleri bununla ilgilensin" diyebileceğiniz bir durum değildir. Bu siyasi bir meydan okumadır; çünkü biz hâlâ teritoryal egemen devletlerle çevrili şekilde organize olmuş bir dünyada yaşıyoruz. Bölgesel hükümetler insanlığa karşı cinayet işledikleri zaman bile onların otoritelerine karşı koymak oldukça zordur. Benim ülkemde (ABD) bir hükümete meydan okumanın tek yolu askeri müdahaledir, sert

¹ Princeton Üniversitesi Uluslararası İlişkiler-Uluslararası Hukuk emekli profesörü, BM İnsan Hakları Özel Temsilcisi ve Raportörü.

güçtür. Son zamanlardaki uluslararası tarih anlayışım şudur: İnsan hakları ihlallerinin üstesinden gelme konusunda sert güç oldukça etkisizdir ve genellikle insanlara barış ve adalet getirmek yerine şiddeti yaygınlaştırır. Batı'da, ve özellikle Amerika'da, tarihin sert güç ile ilerlediğini düşünmeye dair güçlü bir eğilim mevcuttur. Ve ben Türk dış politikasını düşündüğümde, onun alternatif bir yol amel ettiğini ve bu yolun başka insanların çektiği acıyı ciddiye alma, uluslararası hukuka ve ahlaka saygı duymaya dayanan alternatif bir yol olduğunu göstermeye giriştiğini söyleyebilirim. Dış politikayı ahlakî küreselleşme diyebileceğim, bu şekilde tanımlayabileceğim ya da etiketleyebileceğim bir durum varmış gibi organize etmektedir. Ekonomik küreselleşme ve politik küreselleşme hakkında bir dereceye kadar bir şeyler biliyoruz; fakat bu noktada yetersiz olduğunu düşündüğüm şey Arakan'daki acıyı tecrübe edenlere cevap veren bir ahlakî küreselleşmedir. Fransız filozof Jacques Derrida'nın bu derin ahlakî zorluğu çok iyi bir şekilde ortaya koyduğunu düşünüyorum: "Hepimiz bu gezegende bir koşul altında ve bir arada yaşıyoruz. Ancak iyi bir şekilde bir arada yaşamayı öğrenmek bir meydan okumadır. Bir arada yaşamayı nasıl öğreneceğiz?" Uluslararası hukuk ve ahlak içinde vücuda geldiğini düşündüğüm ahlakî pedagoji, bölgesel devletler temelinde yapılanmayı sürdüren küresel bir toplumu oluşturan öğelerin temeli olarak insan haklarını alır. Ancak, bu devletlerin dâhilî egemenliğine bu devlet kendi halkının haklarına saygı duyduğu derecede saygı duyulmalıdır. Bu durumda Burma'daki (nam-ı diğer Myanmar) gibi bölgesi içerisinde yaşayan ve onun kurallarına tâbi olanların vatandaşlığını kabul etmeyen bir hükümet vardır. Bu hükümet insanları birbirinden ayırma otoritesini elinde bulunduruyor. Temel insan güvenliği ile ilgili olarak bütün bölgesel hükümetlerin hepsinin eline böyle otoriter bir yönetim verilmiştir. En liberal demokrasilerde bile var olan bu gizli otoriterliğe karşı koymak için uluslararası hukuku, BM'nin otoritesini ve sivil toplumun gücünü daha da geliştirmeliyiz. Sınırları içerisinde yaşayan ötekileştirilmiş halkla ve Rohingya halkının vahim zafiyet (*acute vulnerability*) ile ilişkili olarak düşünüldüğünde liberal demokrasi "liberal" değildir.

Bu temel mesajın sonunda söylemek istediğim, anlatmak istediğim şey Arakan'da var olan baskı türü ile ilgili olarak ancak dünya kamuoyunun harekete geçmesi ile uluslararası insan hakları standartlarının ve uluslararası hukukun uygulanmasına yönelik siyasî bir irade oluşacaktır. Ancak böyle bir dünya kamuoyu hareketi ile Burma hükümetinin sınırları içinde yaşayan insanların yaşamlarına saygı duyulması, hükümetin kınanması ve eş zamanlı olarak bir adım atılması sağlanabilir. Ancak böylesi bir süreç etkin oluncaya kadar daha fazla bir şey yapmak zordur. Baskı uygulanabilir, oraya yardım yapılabilir -Batılı bazı ülkeler ve Türkiye bunu yapmayı sürdürmektedir. Ancak Arakan halkının asıl kurtuluş ümidi dünya kamuoyu hareketine ve bölgesel sınırlar içerisindeki siyasi hayatın yönetiminde ahlaka ve hukuka saygı duyulması gerektiğine dair ısrara bağlıdır. Sayın Bayan Erdoğan'ın sözleri kulağımda çınlıyor. Konuşmamı İngiliz gücü WHO (the World Health Organization- Dünya Sağlık Örgütü)'nün cümlesi ile bitirmek istiyorum: "Ya birbirimizi seveceğiz ya da öleceğiz." Bu söz giderek kalabalıklaşan, sürdürülebilir ve tehdit altındaki bir gezegende bir arada yaşamının ne anlama geldiğini vurgulamaktadır.

Çok teşekkür ederim.



Rohingya Sorunu ve Çözümü

Nurul İslam¹

Türkçesi: F. Büşra Helvacıoğlu

Rohingyalar Kimdir?

Rohingyalar Myanmar'ın Arakan bölgesinde yaşayan Müslüman bir topluluktur. Rohingyaların kökenleri yerli Chandralara, Araplara, Türklere, Perslere, Afganlara, Bengallilere ve kimi Hint-Moğollarına dek uzanmaktadır. Arakan'da Müslüman olarak varlıkları da M.S. 7. yüzyılın geç dönemine kadar geri götürülmektedir. Arakanlıların sorunu da, Filistinlilerinkine benzer olarak, soykırıma benzer eylemlerle, insanlıktan çıkmış usuller aracılığıyla topraklarına el konulması ve yurtlarından sürgün edilmektir. Rohingyaların nüfusu gerek yurtlarında, gerekse dışarıda toplamda 3 milyondur; ancak başlarındaki yönetim Rohingyaları az ve önemsiz gösterebilmek uğruna istatistikî soykırımlar yapmaktadır.

Arakan'daki Rohingyaların Katledilmesi

Myanmar'daki Rohingyalara dinlerinden ve etnik kökenlerinden ötürü hiçbir şekilde hoşgörü gösterilmemektedir. Zaman zaman hedef alınmakta ve katledilmektedirler. 1942 yılında, İkinci Dünya Savaşı esnasında, İngiliz kuvvetleri Arakan'dan Hindistan'a çekildiğinde aşırı uçtaki Budist Rakinler Myanmar'ın ulusalcı kuvvetleriyle eşgüdümlü olarak yaklaşık 100,000 silahsız, masum Rohingyayı katletti; 50,000'ini Bengal'e iltica etmeye zorladı ve Akyab bölgesindeki geniş yerleşim alanlarını yerle bir etti. Bu, Myanmar bağımsızlığını kazanmadan önce Rohingya nüfusunu yok etmeye yönelik bir çabaydı. Myanmar bağımsızlığını kazandıktan sonra, Rohingyalara karşı bir dizi silahlı operasyon yürütüldü; bu operasyonlar Rohingyaların yaşamlarının, mallarının, yerleşim alanlarının ve köylerinin büyük ölçüde yok edilmesi ve ülkeden sürgün edilmeleriyle sonuçlandı. 2012 yılında, geçtiğimiz Haziran'da yaşanansa devletin destek sağladığı yeni bir Rohingya katliamıydı.

Rohingya'ya Yönelik İnsanlık Suçları

Parlamente hükümet yönetimdeyken (1948-1958& 1960-1962) Rohingyalar Myanmar'daki pek çok etnik ulustan birisi olarak tanınmaktaydı ve kendilerine ciddi bir ayrımcılık uygulansa da temel hak ve özgürlüklerden geniş ölçüde yararlanmaktaydılar. Ancak 1962'de gelen askeri yönetimle birlikte kurumsallaşmış bir zulümle karşı karşıya kalmaya başladılar; 1983'te de Güney Arakan'daki Gwa, Ponnagyunt ve Taung-gut kasabaları "Müslümansız bölgeye" dönüştürüldü.

¹ Arakan Rohingya Ulusal Örgütü (ARNO) Başkanı.

On yıllardır, Rohingya'lar "insanlık suçuna" denk düşen sistematik, istikrarlı ve geniş çaplı insan hakları ihlallerinin kurbanı oluyorlar. Bu ihlaller içinde vatandaşlığın reddi, hareket, eğitim, evlilik ve din özgürlüğüne yönelik kısıtlamalar, cebri çalıştırma, tecavüz, müsadere, keyfi tutuklama, işkence, dava etmeden öldürme, aç bırakma, tehcir, sınır dışı etme, aşırı vergilendirme ve günü gününe haraç kesme bulunmaktadır. Rohingya'lar, hepsinden de öte, Myanmar içinde *devletsiz*, Myanmar sınırları ötesindeyse *mülteci* konumuna geçmişlerdir.

Myanmar Vatandaşlık Kanunu-1982: 1982'de Ne Win vatandaşlığı, baskıcı bir Myanmar Vatandaşlık Yasası aracılığıyla yeniden tanımladı ve Rohingya'lar şimdi ülkedeki yasaklı yabancılar olarak görülüyor. Bu yasa geleneksel uluslararası hukuk kurallarının pek çok temel ilkesini ihlal ediyor, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne aykırı düşüyor ve Rohingya'ları kendi hakları üzerindeki yasal korumadan mahrum bırakıyor. Birleşmiş Milletler'in Çocuk Hakları Antlaşması'nın çocuğun doğumdan hemen sonra kaydedilmesi gerektiğini ve bir isme ve milliyete sahip olma hakkı bulunduğunu bildiren Yedinci Maddesi'nce (1989) şart koşulduğu üzere çocuğun hakları ne gerektiriyorsa yerine getirmek devletin vazifesidir. Myanmar hükümeti de bu antlaşmayı 1991 yılında imzalamıştır. Ancak, daha yakın bir dönemde dahi 40.000'den fazla Rohingya çocuk anne-babaları resmi izinle evlenmediği için mimlenmiştir.

Hareket özgürlüğüne getirilen ciddi kısıtlamalar: Rohingya'ların bir köyden diğerine, bir köyden bir kasabaya geçiş izni olmadan seyahat etmesi yasaktır ve bunun sonucunda da iş olanaklarına, eğitime, sağlık hizmetlerine ve diğer faaliyetlere erişimleri ciddi darbeler almaktadır.

Evlilik konusundaki ciddi kısıtlamalar: Rohingya çiftlerin evlenebilmesi için farklı otoritelerden onay almaları gerekmektedir. İzin almak bir, iki sene hatta daha fazla bile sürebilir. Evli çiftlerin ikiden fazla çocuk yapmamak konusunda otoritelerle mutabık olması gerekmektedir. Böyle durumlar söz konusu olduğunda rüşvetçilik aşikâr ve yaygındır. İzin almadan evlenen sabırsız çiftler ya tutuklanmakta, işkence görmekte ve hapse atılmaktadır ya da ülkeyi terk etmeye zorlanmaktadır.

Eğitimle ilgili ciddi kısıtlamalar: Rohingya kız çocukları ve erkekler eğitim haklarından yoksun. Özellikle de yüksek öğrenim konusunda ciddi kısıtlamalarla karşı karşıya kalıyorlar. Bu kenara itilmiş topluluk Myanmar nüfusu içerisinde en az okuma-yazma oranına sahip olan topluluk; nüfusun yüzde 85'i okuma yazma bilmiyor. Sittwe Üniversitesi'nde okuyan Rohingya öğrenciler kampüste koruma altında değil. Haziran 2012'de yaşanan olaylardan beri Rohingya öğrenciler güvenlik sorunundan ötürü derslere girmiyorlar ve yaklaşık 1000 öğrenci de Arakan'daki üniversite sınavlarına giremedi.

Ticaret ve işle ilgili kısıtlamalar: Rohingya'lar ticaret yapma ve işlerini yürütme konusunda da pek çok kısıtlamaya maruz kalıyorlar ve devlet hizmetleri de dâhil olmak üzere hiçbir iş olanağına erişemiyorlar. Haziran 2012'den bu yana da resmi otoriteler tarafından ülkeyi terk etmeleri için açlık sınırında yaşamak zorunda bırakılıyorlar.

Din minvalindeki zulüm: Rohingya'ların yeni camiler ve medreseler yapmasına ya da var olanları onarmasına, yenilemesine veya genişletmesine izin verilmiyor. Pek

çok cami Haziran ayındaki olaylar sırasında ya da bu olaylardan önce yakıldı, yıkıldı ve kapatıldı. Kuzey Arakan'da camiler hâlâ kilit altında ve beş vakit namaz kılan cami cemaatinin buralara girmesi yasak. 7 Ekim 2012'de Budist radikaller Akyab/Sittwe'deki eski Merkez Camii'yi kundakladı ve içindeki çinileri yerle bir etti.

Rohingya Mültecileri

1948'den bu yana tahminen 1.5 milyon Rohingya sürgün edildi ya da zulümden kaçmak için yurtlarından göçmek zorunda kaldı. Bu Rohingya diasporaları Bangladeş'te, Pakistan'da, Suudi Arabistan'da, Birleşik Arap Emirlikleri'nde, Tayland'da, Malezya'da, Endonezya'da ve yerkürenin pek çok ülkesinde yaşamaktadır. Bangladeş pek çok Rohingya mülteciye sığınak olan ilk ülkedir. 1978 ve 1992'deki iadelere rağmen, Bangladeş'e mülteci akışı bu insanlara yapılan bitimsiz zulümden ötürü sık aralıklarla tekrarlanmaktadır. Mülteciler ciddi bir fakirlikle karşı karşıya kalmakta, ülkenin yerel halkıyla gergin anlar yaşamakta, otoritelerce kısıtlanmakta, tutuklanmakta ve "püskürtülmektedirler". 250,000'in üstünde kayıt-dışı sığınmacı kampların dışında savunmasız bir şekilde yaşarken, yaklaşık 30,000 kayıtlı Rohingya mülteci şimdi Cox's Bazar Bölgesi'ndeki BM kamplarında epey kötü şartlar altında hayatını idame ettirmeye çalışıyor.

Rohingyaların Gemi Kazası Krizi

Myanmar'daki bitimsiz zulüm ve komşu ülke Bangladeş'teki soğuk tavırlar pek çok Rohingyayı başka bir ülkeye sığınmaya itti. 2008'den beri binlerce Rohingya zulümden ve fakirlikten kaçmak için, Güneydoğu Asya'da korunabilecekleri bir yer bulma umuduyla, kalabalık gemilerle tehlikeli yolculuklar yapmaktalar. Bu gemilerde seyahat eden binden fazla insan boğuldu, bazıları kurtarıldı ve/veya Sri Lanka'da, Hindistan'da, Tayland'da, Endonezya'da ve Malezya'da gözaltına alındı.

Rohingyalara Karşı Devlet Destekli Ölümçül Şiddet

2012 Haziran'ının ilk zamanlarında Arakan'da yaşanan ölümçül olay Budist Rakinlerinden Thida Htwe adlı bir genç kadının 28 Mayıs'ta Kyauknimaw'da üç Müslüman'ın tecavüzüne uğraması ve öldürülmesi bahane edilerek gerçekleştirildi. Beş gün sonra, 3 Haziran'da, Tebliğ Cemaati'ne mensup Myanmarlı 10 Müslüman hacının da içinde bulunduğu 12 Müslüman Taung-gup'un kalabalık merkezinde eyaletler arası sefer yapan bir otobüsün içinden alınarak yerlerde sürüklendi ve güvenlik güçlerinin gözleri önünde, gün ortasında, 300 kişilik örgütlü bir Budist Rakin çetesi tarafından katledildi. "Ancak, Thida Htwe'nin otopsi raporunu şantaj görerek imzalayan bir doktor, yani tanımlamak gerekirse bir kamu görevlisi, Myanmarlı araştırmacılarından birine, söylenenlerle kat'i bir zıtlık arz edecek şekilde, kesinlikle, maktulün bedeninde tecavüze dair hiçbir işaret bulunmadığını söylemişti".² Peki, niçin her tür resmi yayını en ince ayrıntısına kadar denetleyen 2 Democratic Voice of Burma, "Did the gov't incite the racial violence targeting the Rohingya" Dr.Maung Zami, 7 Ekim 2012.

Myanmar İstihbarat Bakanlığı aslında faillerden birisi Htet Htet adındaki bir Budistken üç faili de hatalı bir şekilde “Müslüman” olarak tanımlamaya devam etti? Daha da ilginç, resmi makamların Htet Htet’in gözaltında, davasını beklerken intihar ettiğini söylemeleri idi.³

Sokağa çıkma yasağı başladı, ancak masum Rohingya’lar hâlâ öldürülmekteydi. “Myanmar’ın polisi, güvenlik güçleri ve askerleri Rohingya’lara tecavüz etti, mallarını yağmaladı, işkence etti ve keyfi olarak öldürdü; kitleler halindeki insanları tutukladı ve mahkemeye çıkarmadan gözaltı kamplarında tuttu, bu süre içinde onlara yemek vermedi, sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını engelledi. 100,000 civarında insan çeşitli yerlerden sürgün edildi; Rohingya olduğu için geniş bir çoğunluk doğru dürüst yardım alamadı. Yardımlar çoğunlukla hükümet tarafından engellendi yahut yardımlara izin verilen yerlerden Rohingya’lar kovuldu. Kimbilir kaç bin insan hiçbir yardım alamayacağı veya koruma göremeyeceği Bangladeş’e kaçtı; binlercesi de Bangladeş hükümeti tarafından, silâh tehdidi altındayken, uluslararası kanunların ihlali pahasına, geri çevrildi. Yerel makamlar çoğu Rohingya’nın bazı köylere, dükkânlara ve evlerine geri dönmesini istemiyor, bunun da bu bölgeleri Rohingya’lardan “temizlemek” için tasarlanmış bir politika olduğu görülüyor. Myanmar’ın Devlet Başkanı Birleşmiş Milletler’den “Rohingya halkının Myanmar’dan çıkarılması ve üçüncü dünya ülkelerine gönderilmesi için toplanmalarını talep ederek etnik temizlik anlamına gelen bir politika önermektedir.”⁴ Söylendiğine göre ölü bedenler yakılmış, toplu mezarlara gömülmüş yahut denize atılmıştır. Olay yerinde bulunan hükümet ve medya grupları “ispatlı” yalancılar. Yüzlerce Rohingya öldürülmüş ve ortadan kaybolmuşken, medya hala ölümlerin sayısını 87 olarak bildirmektedir. Bu insanlık suçları da hâlâ sürdürülmektedir.

Rohingyaların İkilemi

Rohingyalara uygulanan şiddet toplumların derinlerindeki yabancı düşmanlığıyla da ilgili. Birleşik Devletler’in Myanmar Elçisi Derek Mithcell “Rohingyaların herkes tarafından ezildiğini” söylemişti çok doğru bir şekilde.⁵ Başkan Thein Sein Rohingya’ları dışladı ve geri çevirdi. Aynı zamanda Myanmar’ın demokrasi ikonu da olan muhalefet lideri Daw Aung San Suu Kyi kendinden beklenmeyen bir şekilde bu zulme sessiz kaldı; onun sessiz kalışı durumu daha da ilgi çekici hale getirmektedir. Daha yeni, Norveç’te, Rohingya’lara vatandaş muamelesi yapılmalı mıdır, minvalindeki bir soruya yanıt veren genç kız “Bilmiyorum” dedi. Budist rahipler, siyasetçiler, öğrenciler de dâhil olmak üzere bütün sıradan vatandaşlar Rohingya’ların ülkeden gitmesini talep etmek üzere sokaklarda eylem yaptı. Sloganları şuydu: “Arakan ve Budizm aynı şey demektir; Müslüman Rohingya’ların Arakan’da hiçbir işi yoktur.” 25 Eylül 2012’de New York’da düzenlenen 67. BM Genel Kurulu esnasında BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon İslam Konferansı Örgütü Genel Sekreteri Ekmeleddin İhsanoğlu’na Arakan meselesinde “hassas davranılması gerektiğini” çünkü bu meselenin hem Myanmar’da hem de diğer ülkelerdeki

3 A.g.e

4 <http://www.peacejam.org/news/Mairead-Maguire-calls-on-UN-to-end-Burmese-Government-Led-Repression-802.aspx>

5 Patrick Barta, “US Ambassador in Myanmar Speaks out on Rohingya”, Southeast Asia Real Time, 24 Ağustos 2012

reform sürecini aksatma tehdidi taşıdığını” söyledi. Böylelikle üzerlerine düşen görevi hükmen yerine getirmişlerdi. Ancak Türkiye’nin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun BM Genel Kurul’undaki konuşması umut vaat ediyordu.

Rohingya ve Myanmar Arasında Önem Arzeden Tarihi ve Yasal Bağlar

1. 1430’dan 1645’e kadar, iki yüzyıldan daha fazla bir dönem boyunca, Arakanlı Budist krallar Müslüman ünvanları aldı ve Müslüman isimleri kullandı. Bozuk paralarda ve madalyonlarda Kelime-i Şehadet vardı. Her şeyin ötesinde “Arakan 1430’dan 1531’e kadar hemen hemen tamamen Müslümanlar tarafından yönetildi.”⁶
2. “Rohingya” kelimesi Müslüman Arakanlılara verilen tarihi bir isimdir. 1799’da İskoç doktor Francis Buchanan şöyle yazmıştır: “... Uzun bir süre boyunca Arakan’da kalmış olan ve kendisine Rohingya diyen Muhammediler Arakan’ın yerlisidir.” Doktor Michael W. Charney şunu bildirir: “Rakin tarihindeki Budist ekolün Rohingya’nın sömürgecilik döneminin bir icadı olduğu yönündeki iddiasının bulunan kanıtlarla çeliştiği öne sürülebilir.”⁷
3. 1942 yılının Aralık ayında, İngiliz Askeri İdaresi Kuzey Arakan’daki geleneksel yurtlarının “Ulusal Müslüman Bölgesi” olduğunu beyan etti.⁸
4. 1946 yılında, ulusal bağımsızlığın kahramanı General Aung San Müslüman Rohingya’lara bütün haklarını ve ayrıcalıklarını vermeyi taahhüt etmiş ve şöyle demişti: “Sizlere açık çek veriyorum (teklif ediyorum). Birlikte yaşayacağız ve birlikte öleceğiz. Ne dilerseniz dileyin. İsteklerinizi karşılamak için elimden geleni yapacağım. Eğer buranın yerlileri bölünürse, Myanmar’ın bağımsızlığını kazanması zor olacaktır.”⁹
5. Aung San-Attlee Anlaşmasının A Eki (27 Ocak 1947) ve Nu-Attlee Antlaşması’nın (17 Ekim 1947) 3. Maddesi tahtında, Rohingya’lar Myanmar Birliği’nin vatandaşlarıdır. Ayrıca, 1947 Anayasası’nın 11.Bölüm’ü (I) (II) ve (III) tahtında ülkedeki yerli ırklardan biridir.
6. U Nu dönemindeki Myanmar parlamenter yönetimi “Rohingyayı” Myanmar’ın yerli etnik uluslarından biri olarak tanıdı. “*Maungdaw ve Buthidaung bölgelerinde yaşayanlar bizim milli kardeşlerimizdir. Onlara Rohingya’lar denir. Kaçin, Kayah, Karen, Mon, Rakin ve Şan kadar ulus hüviyetine sahiptirler. Myanmar’daki etnik ırklardan biridirler.*”¹⁰

6 Ba Shin, “Coming of Islam to Burma 1700 AD”, Yeni Delhi Azad Bhavan’da, 1961’de sunulan bir araştırma metninden, s.4.

7 Dr. Michael W. Charney, Buddhism in Arakan: Theory and Historiography of the religious Basis of the Ethnonym”, Arakan’ın Unutulmuş Krallığı Atölyesi, 23-24 Kasım 2005, Bangkok, s. 15

8 İlan No: 11-OA-CC/42, 31 Aralık 1942.

9 Prof. Dr. Aung Zaw, “*Tineyin Muslims Sapyusasu Poggu-kyawmya-2*”, (Myanmar’da), 2009, s.188.

10 Başbakan U Nu tarafından 25 Eylül 1954’te saat 8’de yapılan radyo konuşması. Başbakan U Nu ve Savunma Bakanı Un Ba Swe tarafından Maungdaw ve Buthidaung’da arka

7. Rohingya'nın yerliliğine özel bir önem veren Myanmar eski başkanı Sao Shwe Theik: *"Arakan Müslümanları elbette ki Myanmar'ın yerli halklarından biridir. Eğer onlar yerli bir ırka ait değilse, bize de yerli ırk denilemez."* demiştir.¹¹
8. Rohingyalara hiçbir zaman, ne Myanmar bağımsızlığını kazanmadan önce ne kazandıktan sonra, Yabancı Kayıtlarına ilişkin herhangi bir kanun; mesela, Yabancı Kanunu (Hindistan Kanunu III,1846), Yabancıların Kaydı Kanunu (Myanmar Kanunu VII,1940) veya Yabancıların Kaydı Kuralları (1948) uygulanmamıştır. Burma'da 1946 (İngiliz sömürgesi dönemi)'dan geçtiğimiz Kasım 2012 seçimlerine kadar -2008'deki Devlet Barış ve Kalkınma Meclisi'nin askeri referandumu da dâhil olmak üzere- her seçime katılmışlar ve parlamentodaki temsilcileri, farklı seviyelerdeki idari yönetimler için oy kullanmışlardır. *Yani, hiçbir zaman yasal olarak yabancı muamelesi görmemişlerdir.*
9. Rohingyalar milletvekilleri de çıkarmışlardır. Yalnızca milletvekili de değil; bakan, parlamento sekreterleri, doktorlar, mühendisler, avukatlar, akademisyenler, hükümet yetkilileri ve kamu hizmeti sağlayan pek çok başka görevli de Rohingya halkının bünyesinden çıkabilmiştir. Ebeveyni Rohingya'yı Özgür Bırak (FRC) kampanyası yürüten vatandaşların kamu görevine getirilmemesi de ayrıca dikkate değerdir.

Rohingya meselesi *"yasadışı göç"* sorunu değil, derinlerde kök salmış *"sistematik ırkçılık"* ve *"Müslüman fobisinin"* yarattığı bir hoşgörüsüzlük ve zulüm meselesidir. Myanmar en fazla etnik çeşitliliğe sahip olan ülkelerden birisidir. Farklı etnik gruplar uluslararası sınırların ötesinde bitişik bölgelerde yaşayan halklarla doğal ilişkiler kurarak bu ülkenin sınırları boyunca varlıklarını sürdürmektedir. Örneğin; Tayland ve Lao'da Şan, Mon ve Karen; Çin ve Hindistan'da Kaçın, Bangladeş ve Hindistan'da Çin ve Rakin vb. Onlar arasındaki bu doğal benzerlik kabul görürken, aynı mantık Rohingyalar için geçerli değildir: Myanmar'daki Rohingya mevcudiyetinin Bangladeş'in Chittagong bölgesindeki halka olan benzerliği reddedilmektedir, bunun sebebi de aşîkârdır: *"Rohingyalar Müslümandır ve Güneydoğu Asyalılara değil Güney Asyalılara benzemektedirler." Aslına bakarsanız, Budistlerin tamamı Myanmar vatandaşı değildir ve Müslümanlarla Hristiyanların hepsi de Myanmar'ın yasadışı göçmenleri değildir.*

Rohingya Sorununun Çözümü

Uzun bir süredir devam eden Rohingya sorunu Arakan'ı Müslüman nüfustan temizlemek için gerçekleştirilen *"etnik, dini ve siyasi bir zulümdür."* Bu bir etnik temizlik; Rohingyalara karşı işlenen hak ihlalleri *"insanlık suçlarıyla"* eşdeğer. Bu insan eliyle yaratılan bir trajedi, *"sistematik ırkçılık"* ve İslamofobide kök salmış, dini ve uluslararası hassasiyetleri ilgilendiren siyasi ve insani boyutları

arkaya 3 ve 4 Kasım 1959'da yapılan konuşmalar.

11 "The Rohingyas: Bengali Muslims or Arakan Muslim", Avrupa Burma Ofisi (EBO) Briefing Metni No.2, 2009. Dr. San Oo Aung <http://sannaung.wordpress.com> 22 January 2008.

olan bir durum. Bunların yanı sıra Rohingya'lar "dünya üzerinde en fazla tükenme tehlikesiyle karşı karşıya kalan on halktan biri."¹² Hükümetin ve devlet dışındaki aktörlerin Rohingya'lara karşı geliştirdiği yıkıcı tavra bakarak, bu durumu bir tür soykırım addedebiliriz.

Yasal standartların tamamı uyarınca Rohingya'lar Arakan ve dolayısıyla Myanmar'da yerli nüfusun bir parçası. Rohingya'ları keyfi olarak vatandaşlıktan mahrum bırakmak uluslararası bir suç. Yine de, Rohingya sorunu öncelikle Myanmar içerisinde çözülmeli; bu bağlamda Rohingya'ların en temel hakkı ülkelerinde rahatsız edilmeden kalmak ve yaşamak ki bu talep de günümüzde uluslararası hukuku oluşturuyor; bunu da bir bireyin "doğal" mekânının ulusal devleti ya da vatani sınırları içerisinde olduğunu anlatan geleneksel konuma işaret ederek yapıyor.

Myanmar 1997'de ASEAN (Güneydoğu Asya Uluslar Birliği) üyesi oldu. Myanmar, ASEAN Bildirgesi tahtında barış, demokrasi ve insan haklarına saygı gibi değerlere bağlı kalacağını taahhüt etti. Güneydoğu Asya uluslarının bir parçası olarak Myanmarlı Rohingya'lar bir ASEAN halkı olarak görülmelidir ve ASEAN üyeleri bu halkın demokratik haklarını korumakla yükümlüdür. Rohingya sorununun etkileri bütün ASEAN bölgesinde, özellikle Rohingya mültecilerin gelişi ve gemi kazasıyla birlikte, hissedilmektedir. Bu mesele yalnızca Myanmar'ın iç meselesi olarak görülemez; bölgesel bir çözüm gerektirmektedir.

Uluslararası toplum, STKların tamamı ve insan hakları örgütleri Rohingya'nın durumunu geliştirmede önemli bir role sahip olabilir. Arakan ya da Myanmar'da çalışan ve iş gören STK'lar sözleşmelerinde ve anlaşmalarında hiçbir Rohingya'nın ve Myanmar'daki hiçbir insanın hak ihlaline uğramaması gerektiğine dair bildirimde bulunmalıdır. STK'lar, ülke içinde, bölgesel ve uluslararası işbirlikleri kurarak, baskıyı arttırmalı, lobilere katılmalı ve Myanmar'da Rohingya'lara ve diğer halklara karşı yönetim ve devlet dışı aktörler tarafından işlenen hak ihlallerine ve istisamlara dur çağrısı yapmalıdır. İnsan haklarını ve demokratik değerleri geliştirmek için kendi yönetimlerindeki bütün yardım ve destek hatlarını Rohingya'ya uzatmalıdır.

Uluslararası Af Örgütü, İnsan Hakları Takibi, Azınlık Hakları Grubu, Köleliğe Karşı Topluluk, Kızıl Haç/Kızıl Ay Uluslararası Komitesi ve pek çok Müslüman ve gayrimüslim STK Rohingya'ya yardımcı olabilir. STK'lar ve insan hakları örgütleri Rohingya'ların acılarının dinmesine ve öz-saygı içinde, güçlü ve sürdürülebilir bir eğitim, ekonomi ve sosyo-kültürel yapının kuruluşu temelinde yaşam koşullarının iyileşmesine yönelik ihtiyaçlarını saptayacak faaliyetler ve projeler oluşturabilirler.

"Koruma Sorumluluğu" adlı ulusal korumanın yokluğunda Rohingya'nın bütün yükü uluslararası toplumun sırtına biniyor. Gerçek bir uzun vadeli çözüm için sorunun kökeniyle, devletsizlik ve mültecilik sorunuyla, Rohingya'ların dışlanması ve kenara itilmesiyle etkili bir şekilde ilgilenilmesi gerekiyor. Yiyeceğe erişme, ekonomik ve toplumsal kalkınma, din ve kültüre saygı, hareket özgürlüğü, siyasi katılım, mal mülk edinimi, okullara ve yaşam olanaklarına erişim ve evlenme hakkı ele alınması gereken temel konular.

Rohingya sorununun kalıcı çözümüne yönelik şunları söyleyebiliriz:

¹² MSF'nin raporu, 26 Kasım 2006 tarihli.

- 1) Myanmar yönetimi Rohingyaların vatandaşlığını, insani ve etnik haklarını anayasayla garanti altına alınacak şekilde tanımalıdır. Rohingyalar Arakan'da "kolektif haklarını" elde etmiş olarak, barış içinde yaşayabilmeli ve Myanmar federasyonu içerisinde özerkliklerini koruyabilmelidirler.
- 2) Myanmar'daki siyasi ve demokratik süreçler nüfusun tamamını kapsamalı, Rohingya da bunun bir parçası olmalıdır.
- 3) Rohingya mülteciler vatanları olan Arakan'a onurlu bir şekilde iade edilmeli, haklarını kazanmalı ve yeniden nüfusun geri kalanıyla bütünleşmelidirler.
- 4) Müslüman Rohingya ve Budist Rakin arasında uzlaşma sağlamak ve gerçek bir barış yapmak amacıyla diyalog kurulmalıdır.

Bunlarla birlikte şu sayacağım tedbirler de önem arz etmektedir:

- 1) Şu an süregiden soğukkanlı cinayetleri, sessiz kırımları, yıkımı, tecavüzü, keyfi tutuklamayı, işkenceyi ve bunun gibi insanlık dışı eylemleri sonlandırması ve yanlış ve hayali suçlar için tutuklanan herkesin salıverilmesi için Myanmar yönetimine güçlü bir uluslararası baskı uygulanmalı.
- 2) Bir BM Araştırma Komisyonu hakiki bulguları bildirmesi ve sorumluları adalete çağırması için derhâl Arakan'a gönderilmeli.
- 3) BM'nin meseleye insanlık zemininde, Rohingyaları büyük çaplı acılardan ve ölümlerden korumak ya da bu acıları teskin etmek amacıyla, müdahil olması hayati önem taşıyor. Oldu da Thein Sein yönetimi 1982 Vatandaşlık Yasası'nı uluslararası hukuk standartlarına uyacak şekilde değiştirmeyi (ya da başka bir anayasa yapmak üzere lağvetmeyi) başaramadı ve arzu edilen değişiklikleri getiremedi; işte o zaman UNSC Rohingya halkının yaşamını korumak için Kuzey Arakan'da "güvenli bir alan" yaratmayı düşünebilir.
- 4) ASEAN, Sözleşmesi gereğince, Rohingya sorununa yönelik kalıcı bir çözüm için BM ve İİT ile işbirliği içinde bölgesel çaba sarf etmelidir.
- 5) Uluslararası toplum insani yardımları Arakan'daki şiddet mağdurlarının tümüne teşmil etmelidir.
- 6) Kendi mülklerinde ve mekânlarında şiddet görerek yerlerinden edilen Rohingyalara hakları geri verilmeli ve Rohingyaların arazisine, mülküne ve evine izinsiz giren Rakinler yerlerinden edilmelidir.

Son olarak da şunu söyleyelim: Rohingya sorununun çözümü büyük oranda Myanmar hükümetinin *iradesine* bağlıdır. Ayrıca Budist Rakinlerin zihninde de Müslüman Rohingyaların onlarla eşit bir şekilde Arakan'da barış içinde yaşaması gerektiğine dair iyi niyet olması aynı derecede önem arz etmektedir.



Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Arakan Olayının Dünyaya Anlatılmasında İHH'nın Rolü

Hüseyin Oruç¹

Arakan'ı o kadar çok anlattık ki, bu oturumlar içerisinde de sanıyorum Arakan'dan gelen misafirlerimiz orada yaşananları, insan hakları ihlallerini bizden daha iyi, daha net bir şekilde anlatacaklardır. Bu bakımdan ben biraz daha pratik alana ve buradaki gerçekliğe dikkatleri çekmek istiyorum.

İHH'nın başlattığı kampanya sonrasında Sayın Dışişleri Bakanımız, Başbakanımızın eşleri Sayın Emine Erdoğan, birçok üst düzey bürokrat, işadamları, gazeteciler ve yardım kuruluşlarımızdan temsilcilerin katıldıkları Myanmar ziyaretimiz çok önemli bir ziyaretti. Tüm dünyada olduğu gibi ekibimizde de bir umutsuzluk vardı; ama ben çok umutluydum. Arakan bizim 16 yıl önce tanıştığımız bir coğrafya. O yıllarda Arakan'ı bilen kişi sayısı bir elin parmaklarını geçmezdi. Arakan diye bir topluluktan, Rohingya Müslümanlardan bizim insanlarımızın hiç haberi yoktu. Biz 1996'da ilk defa bir Kurban organizasyonu ile bölgeyi ziyaret etmiştik. 1997'de de ben gitmiştim. 1997 ziyaretimiz Arakan'ı ve Rohingya Müslümanlarını daha yakından tanıma ziyaretiydi. O dönemde bölgede çalışmaları birlikte yürüttüğümüz RSO(Rohingya Solidarity Organization) isminde bir kuruluş vardı, ki hâlâ çalışmalarını devam ettirir. Onun başkanının yazdığı bir Arakan Tarihi kitabı vardı. Biz onun Türkçeye çevrilme hakkını kendisinden rica etmiştik. Geldik, Türkiye'de o kitabı Türkçeye çevirdik. Arakan'la ilgili Türkiye'de ilk yayınlanan, sonrasında da olmadı sanıyorum, hâlâ tek kitap o oldu. Arakan'ın neresi olduğu, Rohingya Müslümanlarının geçmişinin ne olduğunun öğrenilebildiği bir kitap oldu. Ve bu şekilde iğneyle kuyu kazar gibi devam etti çalışmalarımız. Myanmar bugünkünden çok daha sert ve katı bir memleketti. Kendilerinin söylemesiyle Rakhine eyaletine, bizim ifademizle Arakan eyaletine yabancıların girmesine hiçbir şekilde müsaade etmiyorlardı. Biz Myanmar'da da çalışmalar yaptık, Myanmar'daki yerel kuruluşlarla birlikte Myanmar Müslümanları için çalışmalar yürüttük. Ama bu taraftan, Myanmar tarafından Arakan tarafına yönelik çalışma yapmamıza ve o tarafa girmemize müsaade edilmemişti. Aslında baktığınızda da insani bakımdan olayın büyük trajedisi, nehrin hemen öbür tarafındaki Bangladeş'te yaşanıyordu. Kriz dönemlerinde yoğun bir şekilde mülteci akımları olur, insanlar iki ölümden birisini tercih etmek zorunda kalırlar, karşı tarafa; nehrin karşısına geçer, orada hiçbir insana yakışmayacak olumsuz şartlar içerisinde yaşamlarını sürdürmeye çalışırlardı ve dünya buna gözünü kapatırdı. Kimse görmek istemezdi. 60 yıldır bu böyle oldu. 1937'de, 1942'de bugünkü yaşanandan çok daha büyük katliamlar oldu. 1982 süreci bugünkünden belki on kat daha zor bir süreçti, ama dünya maalesef bu duruma hep gözünü kapattı. Hatta Müslümanlar gözünü kapattı. Dinlemek istemediler. Ben ise her şeye rağmen an itibarıyla umutluyum; çünkü ilk defa 3 Haziran 2012'de başlayan olaylardan sonra Türkiye olayı dinlemeye başladı. Dünya, İslam Coğrafyası nispeten dinlemeye başladı. Ben artık inanıyorum ki Arakan için çözüm söz konusu olabilir. Ve biz bunun başlangıcındayız. Eğer oluşturduğumuz bir sinerjiyi devam ettirebilirsek inşallah bu problemin belli noktalarda çözülmesi

1 İHH İnsani Yardım Vakfı Başkan Vekili ve Yönetim Kurulu Üyesi.

için bir aşama kat edilebilir diye düşünüyorum. Burada en önemli olan konu bugün olaya sahip çıkan ve konuşan siyasetçilerin; yani karar mekanizmalarında olanların istikrarlı bir şekilde konuyu takip etmeleridir. Yeri geldiğinde söylemden eyleme geçme iradesi gösterilebilmesidir. Aksi halde bugün yüzümüze gülen Myanmar yetkilileri arkamızdan katliamlarına devam ederler. Yardım etmeye gelmişken buradaki kardeşlerimize zarar veren konumda da olabiliriz.

İlk olarak 1996'da Kurban döneminde gittiğimizde, ardından 1997'de de ziyaret ettiğimizde Arakan bugünkünden biraz daha güçlü bir Arakan idi. Arakan Müslümanlarının arasındaki birlik bugünkünden daha iyiydi, birbirleriyle anlaşmaları daha iyiydi ve çok sınırlı da olsa bir direniş vardı. Biz bu kriz bölgelerinin hepsinde şunu gördük: eğer bir gücünüz varsa, eğer bileğiniz güçlüyse, kuvvetliyseniz o zaman haklarınızı alıyorsunuz, alabiliyorsunuz. Eğer bunlar yoksa hiç kimse size bir hak vermiyor. O dönemde sınırlı da olsa Rohingyalıların bir direnişi vardı. Bu direniş orada Rohingyalıları koruyucu bir kalkana sahipti. Karşı taraftaki Budistler kendilerini bu kadar rahat görüp, böyle sistematik katliamlara cesaret edemiyorlardı. Sonrasında ciddi iç sıkıntılar, birbirleriyle alâkalı problemler oluştu. Bangladeş'te iktidar değişikliği de çok önemli oranda Rohingyalıların lojistiğinin kesilmesine sebep oldu ve gerçekten sahipsiz kaldılar. İki milyonun üzerinde Rohingyalı bölgede hiçbir sahibi olmayan, dünyanın gözlerini kapadığı, kendilerinin elinde de bir şey olamayan bir kalabalık haline geldi.

Ramazan ayı içerisinde resmi heyetle yaptığımız ziyaretimizde şunu söylemiştim herkese: Arakan'da umutlar tükenmiş, buranın erkekleri bile ağlamaya başlamışlar. Umutsuzluk elbette kötü bir şey ama bir topluluğun erkekleri de ağlamaya başladıysa gerçekten her şey çok zor. Mutlaka sıfırdan başlamak gerekiyor. Ben ilk defa dünyanın ilgisinin bu noktada olmasını çok önemsiyorum. 3 Haziran 2012'de olaylar başladığından beri biz iletişimimizi ve bölgeyle ilgili çalışmalarımızı aralıksız devam ettiriyoruz. Hemen ilk ekibimizi gönderdik. Bölgeye gittiler, ilk çalışmaları yaptılar. Çünkü ilk dönemde hatırlarsanız çok ciddi bir de bilgi kirliliği yaşandı. Neyin ne olduğunu anlamak çok kolay değildi. Onun için birinci ağızdan bizim gidip bölgeyi görmemiz, neler yaşandığını tespit etmemiz gerekiyordu. İlk ekibimiz gitti geldi. İlk çalışmalarımızı yaptık. Gittiğimiz hiçbir yere boş gitmiyoruz zaten. Yardım çalışmalarını başlatarak gidiyoruz. O ilk çalışmalar sonrasında araştırma ekibimiz Arakan ile ilgili bir rapor hazırladı. Bu rapor üç dilde hazırlandı. Türkiye'de ve dünyada paylaşıldı. Birleşmiş Milletler platformlarında da bu raporun yoğun bir şekilde iletişimi yapıldı. BM'nin yardım sitesi olan *reliefweb*'de de yayınlanan tek Arakan Raporu bu oldu. Sorun ciddi anlamda bundan sonra Türkiye'de gündeme gelmeye başladı. İnsanlar Arakan'ı konuşmaya başladılar.

Bizim söylemimizin dışında, hazırladığımız rapora destek olması için hemen bölgeye gitmek isteyen iki gazeteci arkadaşımız ve Anadolu Ajansı'nın programını İHH olarak tertipleedik. Türkiye Gazetesi'nden Osman Sağır ve A Haber televizyonundan Fatih Er bölgede neler yaşandığını kendi gözleriyle gördüler ve dünyaya gösterdiler. Naf Nehri'nin ne olduğunu, Naf Nehri'nde sıkıntıların nasıl yaşandığını, muhacirlerin Myanmar işgalindeki Arakan tarafından Bangladeş tarafına nasıl geldiklerini görüntülediler. Bizim geldiğimiz zaman Sitve'de bir umut vardı. İnsanlar hiç değilse dışarıdan birileri geldiği için umutluydular. Ama Naf Nehri'ni geçen muhacirlerin yüzlerindeki umutsuzluğu, gözlerindeki ölümü onlar çok iyi gördüler ve Türkiye'ye

çok iyi yansıttılar. Durum Türkiye'nin gündemine de, onların bölge ziyaretleri sonrasında çok daha yoğun bir şekilde girdi. İHH'nın ilk günlerinden itibaren ortak dualarımızdan birisi de yaptığımız çalışmalarla, karar mekanizmalarına bir şeyler söyleyebilelim ve onları doğru yerlere yönlendirebilelim duasıdır. Ankara harekete geçti. İlk başta Diyanet harekete geçti. Diyanet'in kampanyası sonrasında bizim kampanyamız da hız kazandı. Sonra Sayın Başbakan'ın bu konudaki yakın ilgisi toplumun da ilgisini bölgeye çevirdi. Ben umutluyum; çünkü 3 Haziran'da Türkiye'nin belki yüzde yarımı bile Arakan'ı tanımıyor idi. Şimdi Türkiye'de Arakan'ı tanımayan kalmadı. Tanıyorsanız sorumlusunuz. Tanıyorsanız bu problemin çözülmesinde mutlaka ortak olmak zorundasınız. İşte ben bunun için bir umut taşıyorum.

Sonrasında biz bu olayı hem İslam İşbirliği Teşkilatı'na, hem Birleşmiş Milletler'e taşıdık. İkisinde de yoğun bir iletişim devam etti. Sayın Davutoğlu'yla ve Sayın Emine Hanım'la yapılan ziyaret sonrası, iki milletvekili arkadaşımızla tekrar Myanmar'a gittim. Nobel Barış Ödülü almış olan muhalefet lideri Aung San Suu Kyi ile görüştüm. İktidar partisi Genel Sekreteriyle görüştüm. Bu iletişimler çok şükür bir noktada olumlu sonuçlandı. Ekiplerimiz şu anda Akyap'dalar. Ama çok zor ve sınırlı bir alanda çalışabiliyoruz.

Ama son olarak bir dengenin ve merhametin paylaşılması noktasında haksızlığı söylemek istiyorum. Evet biz Arakan'ı anlattık ve insanların yardım etmelerini istedik. Bunun iki yakası vardı. Naf Nehri'nin ayırdığı bu problemin iki yakası... Birisi Myanmar, ki bizim de ziyaret ettiğimiz, gördüğümüz, her an ölümün kol gezdiği Myanmar. Ama nehrin öbür tarafında da bir Bangladeş gerçeği var. Beş yüz binin üzerinde muhacirin yaşadığı bir Bangladeş gerçeği... Fiziksel şartlarını karşılaştırdığınızda Myanmar'dakilerden çok daha kötü ortamlarda yaşayan, yaşamak mücadelesi veren büyük kalabalıklar var orda. Biz bu tarafı biraz ihmal ettik gibi. Türkiyeli kuruluşlar olarak da, diğer kuruluşlar olarak da bu muhacirleri nispeten yalnız bıraktık gibi. Olayın diğer önemli boyutu da burada oysa.

Bangladeş hükümeti şöyle bir mazeretin arkasına sığınıyor: "Ben çok kalabalık bir memleketim. Bu muhacirleri taşıyacak imkânım yok. Bunlar geriye dönsünler." Bu insanların geri dönmesi mümkün değil. O zaman bütün İslam coğrafyasının bu muhacirlerin yanında Bangladeş'in yükünü paylaşan bir konumda olmaları gerekirdi. Olaylar başladığından beri bizim ekiplerimiz sürekli bölgedeler. Hiç ayrılmadılar. Bangladeş'in çok rahat çalışma ortamı oluşturmamasına rağmen, köşe kapmaca oynayarak kampların içerisinde dağıtım yapıyoruz. Biz biliyoruz ki, bu yardım etme çilesi çekilmeden rahat bir çalışma ortamı hiçbir zaman olmayacak. Bütün kuruluşların mutlaka Bangladeş'te de çok yoğun bir şekilde çalışmalar yapması gerekiyor. Diğer bir tehlike var ki bunu da sanıyorum söylemem önemli: Arakan tarafında şu anda Myanmar Devleti, bu durumu bir fırsata çevirip evlerini kaybetmiş yüz binden fazla Rohingya Müslümanını mülteci kamplarında, toplama kamplarında sürekli tutacak bir ortam hazırlamaya çalışıyor ve bunun kamplarını da bizim burada topladığımız paralarla yaptırmaya uğraşıyor. Birleşmiş Milletler'e yaptırmaya uğraşıyor. Burada dikkatli olmak gerekiyor. Bizim Rohingya Müslümanlarının yıkılan köylerini, camilerini, okullarını, hastanelerini tekrar yapıp evlerine dönmelerini sağlayacak projelerin parçaları olmamız gerekiyor. Eğer kısa vadede bunu yapamayacaksak o zaman bölgede kalabilme adına kontrolü elimizde tutarak, planlarımızı uzun vadeli

www.mazlumder.org yaparak çalışmalıyız.

Son bir kez daha bir uyarıyla bitirmek istiyorum. Arakan artık Türkiye'yi yakından ilgilendiren bir coğrafyadır. Devletimizin üst düzey olarak yaptığı ziyaret bizi Arakan konusunda sorumlu bir noktaya taşımıştır. Bundan sonra orada olabilecek sıkıntılara kulaklarımızı kapatamayız. Türkiye Cumhuriyeti devleti bir kere sahip çıkmıştır, bundan sonra da her platformda sahip çıkmaya devam etmelidir. Aksi olursa orada Müslümanlar korkarım ki bugünkünden de kötü bir konuma gelebilirler.



Myanmar'da Rohingya Konusu: Çözümler

Mehmet Özay¹

Rohingya: Topraksız halk, kimliksiz çocuklar, köle işçiler, mağdur kızlar ve kadınlar!

A. Giriş

Günümüzde bir buçuk milyonu Burma'nın² Arakan Eyaleti'nde bir o kadarının da Bengaldeş, Tayland ve Malezya gibi ülkelerde mülteci sıfatıyla yaşayan toplam üç milyon Arakanlı Müslümanın insanlık dramı devam ediyor. Tarihte Burma yönetimi altında dört büyük göçe³ zorlanan Arakanlılar, kimi kayıtlara göre dünyada nesli tükenmek üzere olan on toplumundan biri kabul ediliyor (Ahmed 2010: 11). Kimi araştırmacıların haklı bir şekilde tespit ettikleri üzere, Arakan tarihi Güneydoğu Asya tarihi içerisinde unutulmaya yüz tutmuştur. Bunun temel nedenlerinden biri, Maung Htin Aung, Victor Lieberman, Michaen Aung-Thwin Aung gibi modern dönem Burma tarihçilerinin Arakan tarihini özellikle dikkate almamalarında veya Arakan tarihi üzerindeki manipülasyonlarının etkili olmasında yattığını söylemek mümkün.

Arakanlıların yaşadığı bu dramın ortaya çıkmasında, Burma ultra-milliyetçilerinin “Rohingya Korkusu” (*Rohingya Phobia*) (Min 2012: 1) kavramıyla zikredilebilecek yaklaşımlarının rol oynadığına kuşku yok. Müslüman karşıtlığına dayanan bu korkunun devlet eliyle işlendiği, kimi devlet organlarının ve etnik farklılıklar kullanılarak özellikle Rakhine Eyaleti'ndeki Budist unsurların araçsallaştırılarak uygulamaya geçirildiği biliniyor (Labrecht 2006: 26). Niçin Rohingya Korkusu? Bu soru üzerinde detaylı durmayı hak ediyor. Ancak şu kadarını söyleyelim ki, bu olgu Burma Budizminin veya Burma Budistlerinin İslamla karşılaşmasının bir ürünü olduğu kadar, özellikle bölgenin siyasi haritasının değişmeye yüz tuttuğu 18. yüzyıl ikinci yarısından başlayarak ve de akabinde bölgeye nüfuz eden Batılı güçlerin siyasi ve ekonomik hedefleri çerçevesinde bölgenin etnik unsurlar arasındaki farklılıkları çatışmaya dönüştürmelerinin de bir ürünüdür.

Arakan sorunu, Güneydoğu Asya'da çoğunluğunu Budist ve Hristiyan toplumların oluşturduğu yapılar içerisinde var olma mücadelesi veren ‘etnik Müslüman’ azınlığın sorunundan bağımsız ele alınamaz. Çünkü Güneydoğu Asya toplumlarının

¹ Dr., University Technology Malaysia, mehmet@utm.my

² Burma adı 1989 yılında hükümet tarafından Myanmar olarak değiştirildi. “Myanmar” geçmişte monarşi tarafından kullanılan bir kelimeydi. Bu değişikliğe sebep o günlerde yayınlanan ve hükümete yakınlığıyla biliren Working People's Daily adlı gazetede dile getirildiği üzere, hükümetin ülke siyasal yaşamında öne çıkan Burma etnik yapısının değil, tüm etnisiteleri içine alma niyetidir. (Lintner 1997: 214; McGregor 2011: 144). Bununla birlikte, metin içerisinde Burma ve Myanmar birbirinin yerine kullanılmıştır. Özellikle tarihi referanslar bağlamında bugünü değerlendirirken, ülkenin adının Burma olarak zikredilmesi daha doğru olacaktır. Öyle ki, Myanmar adının da, ülkede süregiden cunta rejiminin kendini meşrulaştırma girişimleri bağlamındaki politikaların ürünü olduğunu hatırla tutmakta fayda var.

³ 1784, 1942, 1978 ve 1992.

antropolojik ve sosyolojik özellikleri nazara dikkate alındığında, benzer süreçlere tabi oldukları dikkat çeker. Bu durum, söz konusu bu kitlelerin, özellikle de ulus-devlet yapılanması bağlamında zorunlu hiyerarşik yeniden yapılanmaya tabi tutulmalarında belirginlik kazanır.

Bununla birlikte, Arakan sorunu, Burma toprakları içerisinde süregiden tarihi dönüşümlerin bir sonucu olarak neşet etmesi bağlamında ülkedeki sorunlar yumağı içerisinde köklü bir nitelik taşır. Bu topraklar üzerinde hüküm sürmüş yerli ve yabancı yönetimler, siyasi rejimler ve aktörler bugün var olan sorunda şu veya bu şekilde pay sahibidirler. Bu çerçevede Burma'yı bölge ülkelerinden ayıran ve bugüne kadar bölgedeki diğer sömürge topraklarından görülmeyecek denli kapalı bir toplum yapısı sergilemesinin nedeni üzerinde durmak gerekir. Bunun belki de en dikkat çekici sebebi, modern dönem özelinde konuşmak gerekirse, 1824 yılından 1948'e kadar İngiliz sömürgeciliğinde kalan o dönemki adıyla İngiliz Birmanyası adıyla da anılan Burma, bağımsızlık sonrasında İngiliz Devletler Topluluğu'na üye olmamasıdır (Miller&Wich 2011: 94; Holliday 2011: 41; Kratoska 2004: 18). Bir diğer husus, Japon işgali döneminde İngilizlerle-Japonlar arasındaki çatışmalar önemli kayıplara neden olurken, özellikle Burma Ordusu'nun önce Japonlar ardından İngilizlerle işbirliği yapmasının ülke içerisinde siyasi ayrımlara yol açmasıdır. Bu süreçte, Güneydoğu Asya'nın diğer bölgelerinde de gözlemlendiği üzere Burmalılar, İngiliz sömürgeciliğinden kurtulma adına bir anlamda Japonlara davetiye çıkartmışlar ve Burma Ordusu adıyla kurulan birlikler Japonlarla ittifak yaparak İngilizlere karşı savaşmışlardır.

B. Myanmar Neresi?

Hint-Çini bölgesinin geçiş noktasında, kadim Budist Burma Krallığı'nın kurulduğu toprakların yanı sıra, Arakan ve Mon⁴ gibi Bengal Körfezi'ne, dolayısıyla Hint Okyanusu'na açılan ve tarihte rol oynamış devletleri de bünyesine katmış olan ve bugün Myanmar adıyla bilinen ülke 262.000 km²'lik bir alanı kaplar. Bu coğrafi genişliği ile Güneydoğu Asya ülkeleri arasında Endonezya'dan sonra ikinci büyük ülkesi konumundadır. Kuzeybatısında Çin, Batı'da Bengaldeş, Hindistan, doğu ve Güneydoğusunda Tayland, Laos; Batı'da Bengaldeş ve Andaman Denizi, güneyde ise Malay coğrafyası ile çevrilidir (Naing 2000: 1; Henderson vd 1971: 9). Ülkeyi kuzeyde Himalayalar'dan doğan ve güneyde Andaman Denizi'ne kadar uzanan binlerce kilometreyi kat eden Irrawaddy Nehri ülkenin orta kesimindeki geniş tarım arazilerine hayat verir. Bir diğer ilginç özelliği ise, Güney'de Tayland ve Malay Yarımadası'na doğru daralarak uzayan coğrafya parçası oluşturur. Ülke, söz konusu bu geniş coğrafi sınırlar boyunca yaşam süren çeşitli antropolojik ve kültürel gruplar dikkate alındığında özellikle Tibet-Burma, Çin-Tai ve Mon-Khmer ırklarının bulunduğu bir yerdir. Buna ilâve olarak, tarih boyunca bu coğrafyayı çevreleyen çeşitli siyasi güçler arasında bir geçiş noktası olarak dikkat çekmiştir. Bu bağlamda Roma İmparatorluğu döneminden başlayarak Burma toprakları önem kazanmaya başladı. Yüzyıllar sonra başlayacak sömürgecilik döneminde Portekiz ordusundan kaçan Portekizli askerler Burma sarayında danışman olmuş, ardından İngiliz Doğu Hint Şirketi bir yandan Hindistan'daki sınırlarını güvence altına alma, öte yandan

4 Mon adıyla anılan etnik unsurların yaşadığı bu coğrafyada 16-17. yüzyıllarda Pegu, Ava adıyla denizci şehir devletleri kurulmuştur.

Güneydoğu Asya'daki varlığını pekiştirme bağlamında Burma topraklarında hüküm sürmüştür (Myint U 2006: xiii). Ülke, Burma (*Bama* veya *Bamar*) etnik çoğunluğunun dışında⁵ Shan, Kachin, Chin, Karen, Mon, Rakhine ve Kayah olmak üzere yedi büyük etnik yapıya ve de bunların altında sayıları 130'u bulan minör etnik unsura ev sahipliği yapması dolayısıyla Güneydoğu Asya'nın tipik çok-kültürlü, çok-etnikli ve çok-dinli yapılarından birini teşkil eder (Naing 2000: 1; Than 1997: 121). Bu etnik yapının nüfus bağlamında dağılımı ülkenin siyasi rejiminin varlığı ve meşruiyeti noktasında da fikir vericidir. Yönetimdeki Burma etnik çoğunluğu ülke nüfusunun %60'ını oluşturur. Karenler %18 ile ikinci en büyük etnik gruptur. Bu nedenledir ki, Karen Devrimi adıyla da anılan mücadele altmış yıl boyunca süreklilik arz etmiş ve bugün de merkezi hükümet ile en önemli anlaşma bu etnik grupla sürdürülmektedir. Shan, Rakhine, Mon'ların da içinde yer aldığı diğer etnik unsurlar toplam %25'lik bir bölümü teşkil eder (Pedersen 2011: 13). Ülkedeki Müslümanların genel nüfus içindeki oranları ise %4'lük bir bölümü teşkil eder. Bu orana Arakan, Panthay, Malay ve Bengaldeş, Hindistan ve Pakistan kökenli Müslümanların yanı sıra, Burma-Müslümanları olarak adlandırılan Zerbadee'ler de dahildir (Lambrecht 2006: 23). Tüm bu istatistiki verilere rağmen, ülkede sağlıklı nüfus sayımlarının yapılamaması nedeniyle gerçek rakamları ne kadar yansıttığı sorunludur. Tüm bu özelliklerine rağmen, modern Burma/Myanmar devleti yaklaşık altmış yıllık süreçte ulus devlet projesini hayata geçirme mücadelesi verdiği ve bunda henüz başarılı olamadığı dikkate alındığında 'premature' bir devlet niteliği taşıdığını ileri sürebiliriz. Bu sürecin başlangıcını Aung San'ın, bağımsızlıktan çok az bir süre önce 1947 yılındaki katliamı teşkil eder. O dönemden başlayarak, kısa süreli sivil yönetimler göz ardı edildiğinde gücünü içe kapanmada bulan Myanmar, böyle yapmakla, içe kapanan Buddha gibi Nirvana'ya yani Kadim Krallığa erişeceğini umması gibi sembolik olarak kadim Burma Budist Krallığı'nı yeniden inşa edeceği hayalini kurar. II. Dünya Savaşı'ndan başlayarak, aradan geçen altmış yıllık süreç uzun sivil savaşlara konu olmuştur. Ülkenin dört bir sınırını çevreleyen etnik unsurlarla girişilen bu savaşlar nedeniyle ki, Burma etnik unsuruna mensup merkez güç 1941'den bu yana ülke sınırlarında tam bir hakimiyet sağlayamamıştır.

Arakan Neresi - Arakanlılar Kim?

Bu bölüme, yazıya konu olan coğrafya ve halkını adlandırma konusunda yaşanan sıkıntıya dikkat çekmekte yarar var. Bu bağlamda Arakan mı Rohingya mı ikilemi çözülmelidir. Bölgenin tarihini ele alan çalışmalarda 'Arakan' adı zikredilir. Ancak bu Arakan'ın özellikle hangi dini unsuru kapsadığı sorunsaldır. Bu nedenle bugün de Arakanlılar dediğimizde Rakhine Eyaleti'nde yaşayan 'Magh Budist' toplumunu da bağlam içine alma gibi bir teknik sıkıntı ile karşı karşıyayız. Uluslararası medyada ve kaleme alınan pek çok akademik çalışmada bölge için Rohingya, burada yaşayan Müslüman toplum için de 'Rohingya Müslümanları' denilmektedir. Öte yandan, 'Rohingya' adının İslamlaşma sürecinin başlarında bu topluma verilen "bir değer" ile bağlantılı olduğu dikkat çeker. Öte yandan, Rohingya adının 1951'de yıllarda bazı Bengaldeşli entellektüellerce kullanıldığı ileri sürülür (Chan 2005:

5 Bamarlar ülkeyi kuzeyden güneye seken ve Ayeyarwady Nehri'nin oluşturduğu Vadi, özellikle de Orta Myanmar bölgesinde yaşam süren bir etnik gruptur. Çeşitli zorunlu veya gönüllü göç hadiseleri, askeri seferler gibi nedenlerle farklı bölgelerde de azınlık olarak var oldukları bilinmektedir (Bkz.: Naing 2000: 2).

397). Bununla birlikte, *Arakanese Muslim* kullanımı da zaman zaman gündeme gelmektedir (Farzana 2011: 216). Örneğin, aşağıda detaylı bir şekilde değineceğimiz “Mücahidin Hareketi”nin ilk yıllarında Burma yönetimine gönderilen anlaşma metninde ‘Müslüman Arakanlar’ ifadesi kullanılır (Chan 2005: 412). Öte yandan, Myanmar’da, Burma hükümetinin dışlayıcı siyasi kararı gereği Arakan veya Rohingya adı kullanılmaktadır. Öyle ki, bunu 1980’li yıllarda eyaletin adının Rakhine olarak değiştirilmesinde görmek mümkün. Bu adlandırma konusunda bir diğer veri ise modern Burma tarihi içerisinde kurulan Arakan siyasi hareketlerinin isminde bulunmak mümkün. Bugüne kadar kurulan beş siyasi oluşumun üçünde Rohingya, ikisinde Arakan kelimesi kullanılmıştır. Bu hareketlerden biri ise her iki kelimeye de yer vermiştir (Chan 2005: 414).⁶

Arakan, coğrafi olarak Hindistan ve Çin medeniyet ve kültür havzasının ortasında kurulmuş ve bu nedenle tarih boyunca pek çok ırkın ve etnik unsurun geçiş noktası olmuş kadim bir coğrafya olarak dikkat çeker. Bununla birlikte, bugün yaşanan problemle yakından ilişkisi olması hasebiyle oldukça dikkat çeken bir husus ise Arakan’ın geçmişinin uzun bir süre boyunca gözardı edilmiş olmasıdır. Buna ilâve olarak, özellikle yirminci yüzyıl ikinci yarısında Arakan konusunun ağırlıklı olarak Burma milliyetçiliğini temsil eden akademisyenler ile Budist Rakhine tarihçilerce kaleme alınan eserlerde tarihi gerçeklerden ziyade ön yargıların hakim olduğu konusunda yaygın bir kanaat vardır (Chan 2005: 396). Oysa bu bölge, yukarıda dile getirilen coğrafi özelliğinin de ortaya koyduğu üzere özellikle Burma, Tayland tarihi bağlamında azımsanmayacak siyasi, ekonomik etkileşime konu olmuştur (Charney 2005: 978). Arakan’ın bugünkü Myanmar haritasındaki yeri dikkate alınacak olursa, ülkenin kadim Burma medeniyetinin doğup geliştiği Büyük Burma (*Upper Burma* veya *Burma Proper*) topraklarından Arakan Dağ silsilesi (*Arakan Yoma*) ile ayrılır. Öte yandan, Arakan’ın batısında Bengal Körfezi’ne bakan uzun sahil şeridi ve Bengaldeşle sınırı oluşturan yaklaşık 270 km’lik hat, tarih boyunca burada yaşayan halkın hangi coğrafyalarla derinlikli ilişkiler kurduğunu ortaya koyar. İslam öncesi dönemde, bu topraklarda 8. yüzyıl sonlarına doğru (788) kurulan Chandra Krallığı’nın yönetim merkezi Wesali’ye, yılda sayısı binleri bulan ticaret gemilerine ev sahipliği yapıyordu (Collis, 35). Günümüzde Myanmar siyasi erkinin Arakanlı Müslümanlar ile Bengaldeş topraklarında bir şehir olan Chittagong’la ilişkilendirerek “yasadışı göçmenler” statüsünde görmesindeki ısrara rağmen, aslında Arakan Bölgesi’nin coğrafi uzantısı olduğu ve Chandra Krallığı dönemin de dahi Arakan Bölgesi’ne bağlı olduğu dikkat çeker. Bu doğal coğrafi ilişki ve etkileşimin 16. yüzyıl sonlarında görkemli günlerini yaşayan Arakan Sultanlığı döneminde de devam ettiği görülür (Farzana 2010: 79; Myint U 2006: 83, 185; Aung 1967:132). Bu temel tarihi veriler ışığında, Myanmar siyasi erkinin ve elitlerinin sürekli gündeme getirdikleri üzere Arakanlıların İngiliz sömürgecilik döneminde Chittagong’dan veya Hint Kıtası’nın diğer yerlerinde gelip yerleşmiş Bengaldeşliler olduğu yönündeki argüman (Farzana 2011: 217; Chan 2005: 397) tarihsel olarak gerçeklik payı taşımakla birlikte, coğrafyanın ve halkların etkileşimlerinin tarihi boyutu gözardı edilmesi nedeniyle önemli bir eksikliği içinde barındırmaktadır. Bu etkileşimi ortaya koyması açısından Arakan topraklarında yaşayan etnik yapı içerisinde dört alt-grubun varlığına değinmek gerekiyor: a) Chittagong Bengalleri;

6 1)Rohingya Solidarity Organization (RSO); 2)Arakan Rohingya Islamic Front (ARIF); 3)Rohingya Patriotic Front (RPF); 4)Rohingya Liberation Organization (RLO); 5)İtihadul Mozahadin of Arakan (IMA). (Bkz. Chan 2005: 414).

b) Arakan Sultanlığı (Mrauk-U, 1430-1784) döneminden kalan ve bugün Mrauk-U (*Monkey Egg*) ve Kyauktaw şehirlerinde yaşayan Müslüman kitle; c) bölgede Kaman olarak bilinen Müslüman tüccarlar; d) Orta Burma'dan gelip Sandoway bölgesine yerleşen Müslüman gruplar (Chan 2005: 397). Bu farklı Müslüman grupların varlığı içerisinde, Arakan bölgesinde tarihsel devamlılığın bir gereği olarak yaşam süren grupların varlığı göz ardı edilemez. Bu husus, Myanmar hükümetinin ve tarihçilerinin genel anlamda yadsıma eğiliminde oldukları "Arakan Müslümanları"nın varlığının gerçekliğine vurgu yapması açısından anlamlıdır. Kaldı ki, tarih boyunca benzer özellikler ve komşuluk ilişkileri ve de sömürge döneminin bir zorunluluğu olarak bölgeye gelip yerleşmiş olan Müslüman kitlelerin aynı coğrafyanın parçası oldukları yadsınamaz. Öyle ki, Arakan Sultanlığı'nın Bengal sınırlarına nüfuz edebildiği dönemlerde buralardan Arakan coğrafyasında işgücü ihtiyacını karşılamak amacıyla kimi grupları göç ettirdiği bilinmektedir. Aynı şekilde, özellikle Burma Krallığı'nın Arakan topraklarını ilhak ettiği 1784-1824 yıllarını kaplayan kırk yıllık süreçte önemli kıyımlara neden olduğu ve baskı ve zulümden kaçanların Bengal sınırına, yani Chittagong'a sığındıkları da vakidir. Bununla birlikte, kimi Arakanlıların da Orta Burma'ya göçe zorlandıkları biliniyor (Chan 2005: 398-99).

Günümüzde hem belli bir coğrafyayı ve hem de bu bölgede yaşayan halkı tanımlamak için kullanılan *Arakan* adı ise *Rakhaing* kelimesinin İngilizleşmiş halidir (Aung-Thwin 2012: 41). Arakan veya Rohingya adıyla halk ve coğrafya tarihte *Roang*, *Rohang* veya *Roshang* olarak biliniyordu. Bununla birlikte, Rohingya'nın Arapça *Raham* kelimesinden türediği varsayılıyor. Malay dünyası ve uzantısı olan bölgelerle ilgili coğrafi terminolojinin ve anlatıların yer aldığı Arap tarihçilerine ait eserlerin en meşhurlarının kaleme alındığı 9. ve 10. yüzyıllara ait kimi eserlerde de Arakan bölgesine atıflara rastlanmaktadır. Örneğin, bu bağlamda *Jazirat-al-Rahmi* veya *Rahma*'nın Rohingya ile bağından söz etmek mümkün (Yunus 1994: 7-8, 10, 12). Yukarıda zikrettiğimiz etimolojik veriden hareketle, Arakan bölgesinin tarihin erken dönemlerinden itibaren çeşitli vesilelerle Müslüman unsurların bölgedeki varlıklarına işaret ettiği görülüyor.

Modern Myanmar devletinin Arakan konusuna "yok sayıcı" yaklaşımına cevap olmak üzere Arakanlıların bu topraklardaki varlığı Ortaçağlar'da bölgeyi ziyaret eden Batılı seyyahlar, din adamları ve tüccarların gözlemleri ve aktardıkları ile ortaya konulmaktadır. Bunlar arasında Portekiz Rahip Manrique'nin sekiz yıl kaldığı Arakan'daki gözlemi (Min 2012: ii; Collis 1946: 11) bu topraklarda Müslüman nüfusa atfı özel bir öneme sahiptir.

Arakan Müslümanlarının etnik nitelikleri konusunda bir diğer antropolojik gerçek, sahip oldukları ana dilleridir. Yazılı bir dil olma özelliği gösteren ve bu anlamda İngiliz sömürge dönemi belgelerinde de zikredilen Arakanca (Sadan 2008: 457), özellikle 1784 Budist Burma ilhâkı akabinde de 1823 yılından itibaren baş gösteren İngiliz sömürgeciliği dönemindeki sosyo-kültürel baskılar neticesinde bugün neredeyse yok olmaya yüz tutmuş bir dil hüviyetindedir (Yunus 1994: 14).

Bu coğrafi özellikler içerisinde, Arakan bölgesinde yaşayan iki farklı etnik toplumsal gruptan bahsetmek mümkün. Birincisi Müslümanlar ve ikincisi ise *Roang Maghs* adıyla anılan Budist Arakanlılar. Budist Arakanlı unsurların, merkezi hükümet karşısında, tıpkı diğer etnik unsurlar gibi 'otonom' talepleri olduğu biliniyor (Yegar 2009: 328). Öte yandan, biraraya gelmesi güç Budist ve Müslüman unsurların,

‘etnik milliyetçilik’ aidiyeti bağlamında birarada anılırken, dini aidiyet noktasında birbirlerinden ayrılmaktadır. Bugün bölgede etnik çatışma şeklinde ortaya çıkan gelişmelerde, öncelikle farklı bir etnik unsura bağlı olduğu ifade edilen Roang Budistlerinin, Arakan Müslümanlarına karşı tarihsel sebeplerle cephe almalarından kaynaklanır (Yunus 1994: 11-12, 131). Bununla birlikte, Arakanlı Müslümanlar, dil ve kültür benzerliğine rağmen, kendilerini farklı bir etnik unsur kabul etmektedir.

Sorunun Kökenleri

Bugün Arakan Eyaleti’nde yaşanan sorunu sadece 3 Haziran 2012 günü ve akabinde yaşananlara bağlamak yanıltıcı olacaktır. Bu nedenle, geçmişe dönüp, Arakanlı Müslümanların sorunlarının tarihsel boyutunu ele almakta yarar var. Bu anlamda sorunun kökenine dair ilk verileri Burma Krallığı ilhakı ve devamında ortaya çıkan İngiliz sömürgeciliği döneminde bulmak mümkün.

Burma Krallığı’nın Arakan topraklarını ilhak girişimi ekonomik ve kültürel nedenlere dayanır. Ekonomik nedeni, Güneydoğu Asya genelinde görüldüğü üzere kralların varlığı teritoryal hâkimiyetten ziyade, sahip oldukları insan gücüyle doğru orantılıdır. Bu bağlamda, insan kaybını telafi Arakan topraklarını ilhak girişiminin bir nedenini oluşturur. Öte yandan, Burma Krallığı tarihsel, kültürel ve linguistik değerler bağlamında kendine ait bir bölge iddiasıyla Arakan’ı merkeze entegre etme amacı taşıyordu (Augn Thwin, 2012: 179). Kırk yıl boyunca Burma işgaline konu olan Arakan toprakları ve halkı, bu süre zarfında herhangi bir maddi ve toplumsal gelişme ile karşılaşmak bir yana, var olan değerlerini yitirmiş, sözde Burma hâkimiyeti altında hiçbir gelişmeye taraf olamamıştır. Ayrıca, barışın ve istikrarın yerini tehdit ve tehlikeye terk ettiği bu dönemde yaklaşık iki yüz bin Arakanlı Müslümanın özellikle Bengal’e göç ettiği bilinmektedir. Ayrıca, zorunlu göçe tabi tutulan binlerce kişi de Burma’nın değişik bölgelerine yerleştirilmiş; pek çoğu kutsal tapınaklar başta olmak üzere çeşitli alt yapı işlerinde köle işçi olarak çalıştırılmışlardır (Jailani 1999: 122, 124).

İngilizlerin Arakan bölgesine nüfuzları ise, doğrudan yayılmacılık politikasından ziyade, bölgede ortaya çıkan siyasi ve teritoryal gelişmeyle alâkalıdır. Bu bağlamda, Burma güçleriyle çarpışan ancak akabinde günümüzde Bengaldeş sınırında bulunan Chittagong şehrine kaçan Arakanlıları ele geçirmek amacıyla harekete geçen Burmalıların İngiliz sömürgeciliğinin doğu sınırlarına tecavüzü nedeniyle, İngilizler harekete geçmek zorunda kaldı. Bu dönem, bir yandan sömürge sınırlarını koruma gayesi taşıyan İngilizler, ana vatanlarını Burma egemenliğinden kurtarma çabasındaki Arakanlı Müslümanlar arasında, karşılıklı çıkar ilişkisinden kaynaklanan bir tür ittifakın doğduğuna tanıklık eder. Bu kısa süreli çatışmalar ve anlaşmazlıkların daha sonra 5 Mart 1824’de İngiliz-Burma Savaşları’nın ilkinde yol açtı. (Aung-Thwin 2012: 178, 179; Holliday 2011: 26).

İngilizlerin Burma Krallığı’yla karşılaşması, Naf Nehri sınırı üzerinde çıkan birtakım anlaşmazlıklara dayalı olarak 1824 yılı Ocak ayında baş gösterdi (Furnivall 1956: 23; Aung 1967: 212; Yunus 1994: 13, 14). Bu gelişme, Arakanlı Müslümanların üçüncü taraflar arasındaki gelişmelere katılımını zorunlu kılan bir süreç işaret eder. Bu savaş Arakan toprakları ve halkının kaderinde belirleyici rol oynadı. Öyle ki,

İngilizlerin ateşli silahlardaki üstünlüğü sayesinde Burma Ordusu'nu kısa sürede alt etmesi, Burma yönetimini İngilizlerin sundukları ağır barış şartlarını kabul etmek zorunda bıraktı. Sunulan anlaşma metninde ilk şart Arakan'ın da içinde bulunduğu üç eyaletin -Tenasserim ve Assam- İngilizlere verilmesiydi. Bu üç eyaletten Arakan ve Tenasserim'in, bir kara devleti olan Burma Krallığı'nın Hint Okyanusu'na açılan kapısı olmasıyla jeo-stratejik bir kayıp olmakla kalmayıp, Burma ordusuna karşı Yedi Dağlar Bölgesi'nde (*Seven Hill Districts*) Burma ordusuna karşı kazanılan savaşta Arakanlılardan oluşan tabur İngiliz ordusuna katkıda bulundu (Aung 1967: 214-216). Özellikle Arakanlılara karşı o tarihten bugüne kadar sürecektir dışlayıcı, baskıcı ve zorba yönetim anlayışının tarihsel ve psikolojik nedenlerini oluşturur. Arakanlı Müslümanların İngiliz siyasi ve askeri varlığını ne ölçüde kabullendiklerini anlamak için Burma Krallığı'nın uyguladığı politikalara göz atmak gerekir. Tıpkı diğer azınlık grupları gibi Arakanlılar da İngilizleri içinde bulundukları dönemin şartları gereği, özellikle de on yıllarca süren Burma rejiminin baskıcı uygulamaları karşısında bir nevi 'kurtuluş' olarak algıladıkları söylenebilir (South 2005: 86).

İngilizlerle Arakanlılar arasındaki bir diğer yakınlaşma, II. Dünya Savaşı'nda İngilizlerin Arakanlı Müslümanları gerilla olarak kullanmasıyla ortaya çıktığı söylenebilir. Arakanlıların bu birlikteliğe yanaşmalarının en önemli nedeninin, İngilizlerin Arakanlı Müslümanlar için otonom hakkı verme talebi olduğu düşünülebilir. Ancak savaş sonrasında bu yönde bir gelişme olmadı (Steinberg 2006: 218). Bu sürecin akabinde, *Takhins*⁷ örgütlenmesi örneğinde olduğu gibi Budist Burmalıların saldırıları gibi nedenlerle Bağımsızlık öncesinde 1947 yılı Kasım ayında Mujahidler⁸ adıyla silahlı birlikler kuruldu (Yegar 2009: 322, 323; Steinberg 2006: 218). Bu oluşumun, 1942 yılında Müslümanlara karşı girişilen büyük kıyım sürecinde 200.000 Arakanlı Müslümanların tüm maddi varlıklarını terk ederek göç etmek zorunda kalmalarından kaynaklanan bir "öz-savunma" sistemiyle gündeme geldiği unutulmamalı. Dönemin şartları gereği, mücadelenin çok işlevsel bir yönü olduğu dikkat çeker. Örneğin, Arakanlı Müslümanlar bir yandan Arakan Eyaleti'ndeki etnik çatışmalara tepki verdikleri gibi, mücadele zeminini merkezdeki *Barma* etnik çoğunluğunun hâkimiyetine karşı da yürütüyorlardı. Öte yandan, "Mujahid Hareketi"ni, II. Dünya Savaşı sonrasında Güneydoğu Asya topraklarında varlık sürmüş ve tarihte önemli devletlerin kurulduğu coğrafyalarda yaşam süren Müslüman kitlelerin bağımsızlık konusundaki toplumsal bilinçlerinin bir uzantısı ve göstergesi olarak da dikkate alınması gerektiğine kuşku yok (Christie 2000: 129).

Bununla birlikte, özellikle 1948 yılı ortalarında, yani bağımsızlıktan sadece birkaç ay sonra tıpkı Karen, Kachin ve Mon etnik yapılarının silahlı mücadeleye girişmelerinde

7 Efendi (*master*) anlamına gelen ve özellikle de Avrupalılar için kullanılan bir kelimedir. Hindistan'da yaygın bir şekilde kullanılan 'sahib' kelimesiyle eş anlamlıdır. Sömürge döneminde İngilizlerce kullanılan bu kelime, daha sonra Burma milliyetçilerince kullanılmaya başlanmıştır (Popham 2011: 9; Tan 1997: 172; Hack 2004: 107). Bu örgüt, II. Dünya Savaşı'nın bitişiyle İngilizlerin öncülüğünde kurulan Burma Ordusu'nun önemli bir bölümünü teşkil etmiştir. Ordunun Karen, Kachin ve Chan gibi etnik unsurlarının oluşturduğu diğer yarısından Burmalılık milliyetçiliğine saadaki ile ayrılıyordu. Altmış yıllık İngiliz sömürgeciliğinin sona erdirilmesinde kendilerinin başat rol oynadığından hareket ederek, bugüne kadar sürecektir ordu merkezli toplum yapılanmasındaki rolleri göz ardı edilemez (Myint U 2006: 244).

8 Jafar Kawal adıyla da bilinen Mohammad Jafar'ın öncülüğünde kurulan bu hareket (bir başka dipnotta açıklandı.)

www.mazlumder.org olduğu gibi Arakanlılar da merkezi hükümette Aung San'ın 'devlet' modelinden vazgeçilip, yerine Burma milliyetçilerinin etnik çoğunluk unsuruna dayalı ulus-devlet yapılanmasına gidilmesine tepki gösterdikleri biliniyor. Buna ilâve olarak, Pakistan'da bağımsızlık ilânının da dolaylı bir rolü olduğu düşünülebilir. Söz konusu bu hareket, Budist unsurlara karşı mücadele vermekle birlikte, 1950'li yıllar boyunca Burma Ordusu'nun müdahalesine maruz kaldı ve nihayetinde Hareket 1961'de etkinliğini yitirdi (Holliday 2011: 43; Yunus 1994: 136; Henderson vd. 1971: 78).

Her ne kadar, 1950-51, 1956 ve 1960 yıllar, yani U Nu dönemi, ülkede parlamenter sistemi uygulama noktasında önemli aşamalar olarak dikkat çekse de, merkezdeki yozlaşma ve güvensizliğin yanı sıra, belki de daha çok '*Burmalılaştırma*' politikası bir süre sonra etnik unsurlar arasındaki huzursuzluğun yeniden neşet etmesine yol açtı. Bu minvalde, Arakan başta olmak üzere Çin, Laos ve Tayland sınırı boyunca varlık süren etnik yapılar merkeze karşı otonom statü elde etme veya özgürlük mücadelelerine giriştiler (Holliday 2011: 44). Yabancı gözlemcilerin pek de ümitvâr olmadıkları ve dağılmasının an meselesi olduğu Burma'da, ülke içinde yaşanan kaos ortamıyla mücadelede ordunun bir alternatif olarak ortaya çıkmasında Soğuk Savaş döneminin gerçeklerinin payı unutulmamalıdır. Bu çerçevede kapı komşusu Çin'deki komünist devrime karşı 'en disiplinli' kurum olarak ortaya çıkan ordu (*tatmadaw*), bu süreçte varlığını ülke birliğinin yegâne savunucusu olarak pekiştirirken (Holliday 2011: 44, 45), aynı zamanda, etnik unsurlar üzerindeki baskısını da meşrulaştırmış oluyordu.

Etnik Ayırışmaya Yol Açan Süreçler

Arakanlıların vatandaşlık, eğitim ve serbest dolaşım haklarının olmaması, ülkede özellikle etnik çatışmaların odağında yer alan 'dışarlıklı bir grup' olduklarını öne çıkarıyor. Bunun en son örneklerinden biri, 2012 yılı Haziran ayı başlarında meydana gelen 'ırza geçme' fiilini işlemekle suçlananların Arakanlı Müslümanlar olmalarıydı. Ancak Gravers'ın (1999: 86) 1997 yılında yaşanan benzer bir olaya atıfta bulunarak, olayın faillerinin bilinmemesine rağmen, suçun Müslümanlara atılması konusunu gündeme getirmesi, tarihte benzer suçlar isnat edilerek Müslümanlara, mal varlıklarına, ibadethanelerine saldırıların meşruiyet kazandırıldığına dair örnekler olduğunu ortaya koyuyor. Bu durum, Arakanlıların diğer etnik unsurlar, özellikle de Budist Burmalılar arasında herhangi bir eşitlikli ilişkiye konu edilmediklerinin açık bir kanıtıdır. Burada, etnik çatışmaların tarihi köklerine dair unsurları maddeler halinde ele almakta fayda var.

Modern Ulus-Devlet Yapılanması:

Myanmar, tıpkı Güneydoğu Asya'nın diğer ülkelerinde olduğu gibi, modern ulus-devlet yapılanmasını bir gecede gerçekleştirmiş bir ülke değildir. Kaldı ki, aradan geçen altmış yıllık süreçte, bu anlamda ulus-devlet yapılanmasını toplumsal kırılmaların görece az yaşandığı, bir dizi ekonomik kalkınmayla birlikte farklı etnisiteleri merkeze eklemlene çabasında bölgenin en geri kalmış ülkesi sıfatını taşımaktadır. Kısa süreli sivil yönetimler dışında, geçen on yıllar boyunca, uzun

erimli askeri cunta rejimlerinin hakimiyetinde ve de önderliğinde sosyal ve idari esneklik yerine, çokça ayrıştırıcı, dönüştürücü, tek yönlü ve hiyerarşik bir yapılanma hâkim kılınmıştır. Bu tek yönlülük “Burma medeniyeti” çevresinde bir entegrasyon düşüncesinden hareketle diğer etnik yapılar üzerinde farklı metotlarla bir şiddet rejimi uygulanmıştır (Tamura 1988: 218). Burmalılık, Burma (*Barma*) etnik çoğunluğunun sadece siyasi liderliği değil, kültürel alanda da liderliği de kimseye bırakmaması, ülkede sayıları 130’u bulan etnik unsurlar üzerinde bir baskı unsuru olarak uygulamaya konulmuştur. Bu baskı unsurları gündelik yaşama dil, din, kültürel hegemonya vb. şeklinde tezahür etmiştir. Burma etnisitesinin tarihten getirdiği dini-kültürel dünya tasavvurunun bu yönelimdeki payı göz ardı edilemez. Her ne kadar, İngiliz sömürgeciliği Burma hanedanlığını ve geleneğini -bir başka deyişle Burma Medeniyeti’ni- dönüştürmüş ve yaşanan modernleşme süreçleri de buna katkıda bulunmuş olsa da, kültür dinamiklerinin bir şekilde devamlılığının göstergesi olarak bu koruyucu ve kutsayıcı yönetim erkinin, yani günümüzde askeri cunta ve uzantılarının bunu sürdürdüğü ifade edilebilir. Bu bağlamda Burma kadim geleneğinin Ortodoks Theravada Budizmi’nin koruyucusu olduğu iddiası, anayasada ülkenin resmi dininin Budizm olduğunun belirtilmesiyle ortaya çıkar (Tamura 1988: 208, 217). Bu çalışmanın ilgili bölümünde dile getirildiği üzere önce dil, ardından din faktörünün modern Burma devletinin yapı taşları olarak belirlenmesiyle kasıtlı ve bilinçli olarak bir baskı aracına dönüştürülmüştür. Ülke yönetim erkinin ve de farklı etnik unsurlar da olsalar dini aidiyetler bağlamında çoğunluğun Budizm geleneğine bağlılığı, Arakanlı Müslümanları çoğunluk içinde yalnızlaştırılmasında başat bir rol oynamaktadır. Bugün Arakan’da yaşayanlar, bu sürecin öyle gözüküyor ki, şimdilik en son safhasını teşkil etmektedir. Bu bağlamda, ulus-devlet yapılanmasının hayata geçirildiğine dair ne tür süreçlerin işletildiğine kısaca bir bakalım.

Aung San önderliğinde bağımsızlığa giden süreçte, tek tip bir ulus-devlet yapılanması yerine, başat etnik unsurlara özerklik vaat eden federatif bir oluşumu akla getirecek bir ‘devlet’ yapılanması öngörülyordu. Önce Japonlar, akabinde İngilizler’in yanında yer alarak bir anlamda ulusal liderliği yürüten Aung San, Akyab’a -yeni adıyla Arakan Eyaleti’nin başkenti Sittwe’ye- yaptığı seyahat sırasında Arakanlıların siyasi taleplerinin karşılık bulması, diğer azınlıklarla aynı siyasi ve toplumsal düzeye getirilmeden gerçekleşmesinin zorluğuna dikkat çekmesi üzerine ‘*Jamiat’ul Ulama Arakan*’ adıyla siyasi bir yapılanmaya gidildi. İngiliz Lord Atlee’nin çabalarıyla birleşen bu oluşumun çalışmaları sonunda Aung San’ın, Arakan Müslümanlarını etnik ve siyasi bir kategori olarak kabul etmesi, Arakanlıların gelecekte umutlanmalarına yol açsa da, bu siyasi tanımlamanın pratiğe yansımadağı, 1947 yılındaki *Panglong Konferansı*’na Müslümanlar yerine, aynı bölgede yaşayan Budist Maghların liderlerinin davet edilmesinde ortaya çıkar (Steinberg 2006: 218; Jailani 1999: 166-67).

Bununla birlikte, her ne kadar ülkedeki etnik unsurların tamamı sürece dahil edilmeyip, sadece Chin, Kachin ve Shan etnik unsurlarının temsilcilerinin varlığıyla gerçekleştirilse de (Smith 2006: 43), yeni devletin anayasa hazırlıkları çerçevesinde gündeme gelen 1947 *Panglong Konferansı*’nda kabul edilen temel haklar ve etnik azınlıklara otonom verilmesini de içeren anayasa taslağı kabul edildi. Azınlıklar konusunda “insan hakları, ulusal ve kültürel haklar, kültürel otonomi özgürlüğü, parlamentoda temsil hakkını içeren maddeler yer alıyordu” (Furnivall 2000: 94-5, 98; Sakhong 2010: 71-2). Söz konusu konferansta karara bağlanan ‘etnik

www.mazlumder.org unsurların otonom hakları' meselesi, Aung San'ın -kabinedeki altı meslektaşıyla birlikte- bağımsızlıktan kısa bir süre önce katledilmesiyle rafa kaldırıldı. Böylece, 1948 yılında gelen bağımsızlığın temelleri, "demokrasi, eşitlik ve otonom hakkına" (Sakhong 2010: 66) dayanan Panglong Konferansı'ndaki kararlar muvacehesinde yazılan Anayasa'ya değil, ultra-milliyetçilerin kaleme aldığı alternatif anayasaya dayanmaktadır. Bu anayasa, etnik unsurların varlığını tanımadığı gibi, ülkede etnik çoğunluğun baskı ve zulmünün ortaya çıkmasına neden oldu.

Bu süreç önce devlet başkanlığına getirilen U-Nu liderliğindeki yönetici elit, ulus-devlet yapılanmasını öngören yeni bir anayasa çerçevesinde ulusal entegrasyonun tesisini, bir başka deyişle homojen bir toplum inşası amacıyla Budizmin devlet dini kabulünü öngörüyordu. Bu bağlamda, U-Nu'nun "Myanmarlı olmak Budist olmaktır" (*Buddha Bata Lumyo*) sloganına -ki Budizmi bir araç olarak kullanmayı yeğleyen bu politika 1961 yılından itibaren yürürlüğe girDİ (Sakhong 2010: 47-48). Bir sonraki lider General Ne-Win'in liderliğinde, ana dile yapılan aşırı vurgu, çoğulcu etnik yapıya sahip Myanmar'da zorunlu olarak 'tek ulus, tek dil, tek din' (*Burman, Myanmar-sa, Budizm*) inşasını sürecine işaret eder (Sakhong 2010: 46, 48; Henderson vd. 1971: 75).

Vatandaşlık Hakkı

1980'li yılların başlarında Arakanlı Müslümanları doğrudan ilgilendiren bir gelişme yaşandı. Bu dönem, Arakanlı Müslümanların ülke ile organik bağlarının askıya alındığı ve bu anlamıyla bugüne kadar devam eden sürecin başlangıcını teşkil eder. Bu çerçevede, 1982 yılında kabul edilen "Vatandaşlık Yasası"nın Arakanlı Müslümanlar için bir dönüm noktası olduğuna kuşku yok. Yeni siyasi yönetim, hazırladığı Vatandaşlık Yasası'ndaki maddelerin, özellikle Arakanlı Müslümanlara yönelik dışlayıcı bir yapısal özellik taşıdığı görülür. Bu tarihten sonra ülkenin asli unsuru olmasına rağmen, resmi makamlar önünde vatandaşlık kriterlerini sağlayamayan Arakanlılar teknik tanımıyla ifade etmek gerekirse *de jure* devletsiz toplum statüsüne indirgenmişlerdir (The Equal Rights Trust 2010: 59; Steinberg 2006: 218-9).

2008-2009 Mülteci Akını

Arakanlı Müslümanların maruz kaldıkları baskı ve zulümler neticesinde vatanlarından koparıldıkları biliniyor. Bu sürecin son dönemdeki örneklerini, tekneleriyle Açe'ye çıkan mülteciler bağlamında görmek mümkün. Özellikle 2008 yılı Aralık ayı, 2009 yılı Şubat ve 2012 yılı Şubat ayında kaderin bir cilvesi sonucu okyanusa açılan Arakanlı Müslüman gruplardan bir bölümü Endonezya'nın Açe Eyaleti Weh Adası Sabang Limanı ve Kuzey Açe'deki Ide Rayeuk kasabası sahillerine ulaştı. O dönem, bölgede ve dünyada pek de ses getirmeyen bu gelişme, aslında, tarihin değişik dönemlerinde sürgit devam eden Arakan Müslümanlarının göçlerinin sadece küçük bir bölümünü oluşturur. Bu gelişmeler karşısında, ASEAN'a üye Endonezya Cumhuriyeti merkezi yönetiminin mülteciler konusunda ne kadar yapıcı girişimlerde bulunduğu tartışılabilir.

Buna ilâve olarak, mülteci akını 2012 yılında da devam etti. Açe sahillere çıkan az sayıdaki mülteciyi siyasi veya adi suçlu konumunda sergileyen görüntüler aslında bu insanlara bakışın pek de değişmediğini ortaya koyuyordu. Bir başka deyişle ifade etmek gerekirse, Endonezya siyasi makamlarının Arakanlı Müslüman mülteciler konusunda kafasının karışık olduğu söylenebilir. O dönem kaleme alınan haberlerde, Açe Eyaleti Valisi'nin, valiliğe bağlı çeşitli birimlerin ve de özellikle Açe halkının Arakanlı Müslüman mültecileri kuçaklayan yaklaşımları üzerinde durulmuştu. Açe'de yayınlanan Harian Aceh adlı yerel gazetenin 2 Şubat 2012 tarihli nüshasında "55 Myanmarlı Müslüman'ın Terdampar" başlıklı haberi dikkat çekiyordu. Bu son gelişme bile Rohingya Müslümanların maruz kaldıkları baskı ve zulümlerin hangi boyutlarda olduğunu ortaya koymaktadır. 7x2 metre ebatındaki tekneye sığıştırılan 55 kişinin okyanustaki mücadelesi, Lhoksemauwe'de karaya çıkararak sona ermişti.

Yukarıda zikredilen süreçler kadar, son aylarda gerek merkez güçlerin gerekse Budist Rakhine'lerin Arakanlı Müslümanlara karşı yeniden başgösteren saldırıları sonrasında tanık olunduğu üzere Arakanlılar her baskı ve zulüm ortamında tek çözümü komşu ülkelere ilticada arıyorlar. Arakanlı Müslümanlar gerek Bengaldeş sınırı ve gerekse ülkenin Bengal Körfezi boyunca uzanan sahil şeridinde konuşlanmaları onları bu tür süreçlerde ya Bengaldeş sınırına geçmeleri veya denize açılarak kaderlerinin onları götüreceği yere gitme gibi bir alternatifle karşı karşıya bırakıyor. Öte yandan, Bengaldeş'in bir devlet politikası olarak göçmenlere yönelik "pozitif" bir yaklaşım sergilediği söylenemez. Bu anlamda, göçmen Arakanlılar, ya sınır boylarında sağlıklı koşullarda hayat sürerken, Bengaldeş'e geçmeyi başaranlar da yasadışı çalışma koşulları gibi arzu edilmeyen durumlarla karşılaşmaktadırlar.

Burma içinde bu gelişmeler olurken, Güneydoğu Asya ülkelerinin Burma'daki etnik azınlıklar sorununa, özellikle de Arakanlıların temel insani haklardan mahrumiyetleri karşısında seslerini çıkaramamaları dikkat çekicidir. Bunun nedeninin, özellikle Güneydoğu Asya toplumlarına özgü çoğulcu etnik yapının diğer ülkelerde de varlık sürmesi olduğunu görmek zor değil. Yani başındaki komşu ülkede süregiden zulme karşı ses çıkarabilmek için öncelikle her ülkenin merkezi yönetiminin veya çoğunluğu oluşturan etnik grubun kendi sınırları içerisindeki toplulukların temel siyasi ve kültürel haklarını tanıması gerekmektedir. Konu bu bağlamda ele alındığında, sorunun salt Hint-Çini'nin bir köşesinde 'izole' bir sorundan değil, bütün bir bölgeyi içine alan ancak iç ve dış mülâhazalarla üzeri sürekli kapatılan bir insanlık dramından bahsedilebilir.

Reform Süreci ve Arakanlı Müslümanlar

Reform olgusu Myanmar'da henüz görece yeni bir sürece tekabül ediyor. Myanmarlı aydın ve teknokratların 2000'li yıllarda gelişmiş ve özellikle de Batılı ülkelerin yaptırımları karşısında cuntacıların dize geleceğini ve ülkedeki tüm etnik çatışmaların sonuçlanacağı ve ülkede tüm kötülüklerin kaynağı olarak gösterilen, -ki bu görüş sonuna kadar doğrudur- cuntanın devrilmesi halinde ülkedeki baskı ve zulüm politikalarının yerini demokrasinin alacağı öngörüsü (Myint-U 2006: 40) Arakan özelinde gerçekleşmemiştir. Üstüne üstlük, ülkenin muhalefeti konumundaki liderler ve gruplar Arakan konusundaki sınavda en azından şimdilik başarısız olmuşlardır. Bu sürece nasıl gelindiğine kısaca göz atalım.

2010 yılında yapılan genel seçimler, ülkenin önde gelen muhalefet partisince boykot edilmesi, yaklaşık bir yıl sonra, ‘sözde’ seçilmiş devlet başkanının öncülüğünde merkez güçler ülkenin reforma tabi tutulması yönünde görüş birliğine vardıkları dikkat çeker. Bu sürecin ülkenin köklü sorunu “etnik unsurlar” nezdinde bir barışı getireceği öngörülse de, bugüne kadar ortaya konan aşamaların daha çok ekonomik yatırımlar ve kalkınma odaklı olduğu görülür. Oysa, Myanmar özelinde unutulmaması gereken tarihi bir gerçek var ki, o da, her etnik unsuru ülkenin asli unsurları içinde kabul etmeyecek bir sosyo-ekonomik sistemin, reformcu dalganın büyüklüğü ne olursa olsun arzu edilir bir düzeye çıkmasının güç olduğu. Çünkü Myanmar’da “etnik barış” ve “politik bütüncülük” (inclusiveness), sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma için vazgeçilmez “öncüller” konumundadır (Smith 2005: 57). Aynı zamanda, bunun zıddını düşünmek de mümkün. Yani etnik barışın gerçekleştirilemediği bir Myanmar’da, Batılı ve Doğu Asyalı kurum ve kuruluşların tüm çabalarına rağmen, sosyo-ekonomik kalkınmanın hayata geçirilmesini görmek mümkün olmayacaktır.

Peki reform süreci nasıl işliyor? Batı’nın Myanmar üzerindeki siyasi yönetim kodları Suu Kyi üzerinden işletildiğine kuşku yok. Suu Kyi’nin daha 1988’de ülke muhalefetine lideri olarak ortaya çıkmış olması dikkate alındığında, Batı’nın bu stratejisinde haklılık payı olduğu düşünülebilir. Öte yandan, Suu Kyi’nin ülkesine dönüşünden itibaren verdiği mücadelede ve sivil itaatsizlikte Müslümanların da desteğini aldığını söyleyebiliriz. Bu anlamda, cunta rejiminden kurtulma adına, ülkenin mağdur kesimleri arasında yer alan Arakanlı Müslümanların Suu Kyi hareketine destek vermelerinde siyaseten bir ‘arıza’dan bahsedilmeyebilir. Öyle ki, 1988 yılı Ağustos ayı ve devamındaki kitle gösterilerinde Müslümanlar da yer alıyordu (Suu Kyi 1997: 119). Kaldı ki, Arakanlı Müslümanlar arasında liderlik olgusu Müslüman toplum içerisinde hak ettiği yeri bulamamış olması da, lidersizliğe çözüm yeni dönemde Suu Kyi’nin şahsında yansımaları bulduğu ileri sürülebilir. Ancak ülke azınlıkları arasında ayrı bir yeri olduğu hesaba katılması gereken Arakan Müslümanlarının haklarının verilmesi bu süreçte ne kadar dillendirildiği de kuşku. Batılı ülkeler, Myanmar’a yaptırımları birer birer kaldırırken, şart olarak ileri sürdüğü insan hakları ihlallerinin önlenmesi, siyasi baskıların kaldırılması gibi ciddi icraatlar istiyordu. Devlet Başkanı Thein Sein’in önce Suu Kyi’nin başında bulunduğu Ulusal Demokrasi Birliği (NLD) partisi, ardından da önemli bir etnik azınlık Karenleri temsil eden siyasi tutukluları salıvermesi dikkat çekiyordu. Oysa, yukarıda dile getirilen önceliklerin tüm etnik unsurları kapsayacak bir gelişme sürecine evrildiğini söylemek mümkün değil. 2012 yılı Haziran ayında Arakan’da yaşayanlar bunun en iyi örneğini teşkil etmektedir.

Naf Nehri ya da Araf’ta Bir Toplum

Son on yıllar boyunca, Burma/Myanmar otoriter yönetiminin her baskı girişimi karşısında Naf Nehri, Arakanlıların kaçış ve umut kapısı olarak gördükleri bir su yoludur. Nehri geçip, Bengaldeş topraklarına şu veya bu şekilde kabul edilenlerin yerleştikleri yer ise Chittagong ve civarıdır. Naf Nehri, sadece iki ülkeye bugün değil tarihte de sınır olmuştur (Aung 1967: 212). Ancak nehrin önemi bununla sınırlı değildir. Aksine, bundan daha öte geniş anlamlar içerecek önemde. Bu nehre komşu Chittagong şehrinin siyasi tarihi de bu anlamda dikkat çekicidir.

Her ne kadar bugün Bengaldeş devleti sınırlarında bir yerleşim yeri olsa da, tarih boyunca Arakan toprakları olarak bilinen coğrafyaya eklenmediği görülür. Bununla birlikte, Myanmarlı yetkililerin sürekli atıfta bulunarak, “*Rohingya diye bir toplum yoktur. Bunlar Bengaldeş’ten özellikle de Chittagong’dan topraklarımıza göç etmiş Bengaldeşlilerdir*” yaklaşımı gerçeklerle örtüşmüyor. Nedeni ise, tarih boyunca Arakan topraklarında kurulan devletlerin bu şehri içine alacak bir teritoryal alana sahip olmalarıdır. Yani, Chittagong, Bengaldeş’ten ziyade, Arakan coğrafi ve kültür havzası içerisinde yer alır. Tarihsel değerlendirmelerde gözardı edilemeyecek bir başka husus ise, Chittagong gibi siyasal rejimler, farklı toplumsal yapılar vb. unsurlar için önemli bir geçiş noktası teşkil eden bir yerde birbirinden farklı kültürel yapıların birarada varlık sürmesidir.

Bölgede yaşayan Arakanlı Müslümanların sayısında çeşitli nedenlerle sürekli değişimler olmakla birlikte, Teknaf, Ukhia, Cox’s Bazar’da yaklaşık 326.500 Arakanlı Müslüman yerleşim merkezleri çevresinde, dağlık bölgelerde değişik yaşam koşullarında mücadele vererek hayatta kalmaya çalışıyorlar (Farzana 2011: 217). Mültecilerden Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nce (UNHCR) kayıt altına alınmış olanların ve bu çerçevede BM yardımı alanların sayısı ise sadece 26.500 civarındadır. Bu grup, Nayapara (3234 km²), Jaliapara, Naitongpara, Mitha Panir Chora ve Kutapalong’da kamplarda hayat sürmektedir (Farzana 2011: 219). BM kamplarından söz ederken, şu gerçeklerin de dikkatlere sunulmasında fayda var. BM gıda yardımı kamp yaşamını ‘ferah’ bir mekân kılmaya yetmiyor. Bölgede saha çalışmalarında bulunan akademisyenlerin gerek gözlemleri gerekse mültecilerle yüzyüze yaptıkları mülâkatlar durumun vahametini ortaya koymaktadır. Sığınmacı oldukları ülkenin siyasi erkinin katı tutumu ne ulusal ne de uluslararası sivil toplum kurumlarının bu kitlelere yönelik insanî yardımın yapılmasına olanak tanımaktadır. Söz konusu bu durum, geniş mülteci kitlelerinin en temel insan haklarından mahrumiyetini gündeme getirmektedir. Özellikle 2012 yılı Haziran ayı başlarındaki gelişmeleri takiben birtakım kurumların bölgedeki mültecilere ulaşma gayretleri benzer bir engellemeye maruz kalmış; bu çerçevede uluslararası kuruluşların çalışmalarını yasa dışı olduğu ileri sürülerek son vermeleri istenmiş ve bazı uluslararası yardım kuruluşlarının görevlileri polis tarafından sorguya çekilmiştir.⁹

Bir an için kayıt dışı mültecilerin içinde bulundukları yaşam koşullarını bir yana bırakıp kayıtlı mültecilere eğildiğimizde bambaşka sorunlar ve açmazlarla karşı karşıya kalındığı görülmektedir. BM tarafından kayıt altına alınmış mülteciler için dahi durumun hiç de iç açıcı olmadığını ortaya koymaktadır. Kamplar BM’nin gözetiminde olmakla birlikte, Bengaldeşli yetkililerin sıkı denetimine tâbi. Yapılan kimi saha çalışmalarının da ortaya koyduğu üzere BM’nin ve de uygulayıcısı konumundaki Bengaldeş yönetiminin söz konusu kamplardaki yaşamı belirlenmiş standartlara taşımadıkları görülüyor. Mültecilerin sürekli “travma ve korku içerisinde yaşam sürdüğü” bu mekânlar (Pittaway 2008: 83-4, 85), sanki esir kamplarıyla karşı karşıya kalındığı izlenimi doğuruyor. Öyle ki, BM tarafından dağıtılan gıda yardımını mülteciler üzerinde kurdukları baskı ve zorbalıklarla düşük fiyata alan bölgede yaşayan kimi Bengaldeşlilerin kurduğu mafyavarî oluşumların varlığı bilinmektedir.¹⁰

9 Süreç içerisinde bölge kaynaklarından doğrudan aldığım aktarımlara dayanmaktadır.

10 1 Ağustos 2012 tarihinde Singapur’da ve 3 Ağustos’da Kuala Lumpur’da yaptığım mülâkatlardan (M.Ö.)

Sorunun Çözümü

Arakan sorunu pek çok dinamiği barındırması bakımından komplike bir nitelik arz etmesi nedeniyle çözümlerin geniş bir perspektif içinde değerlendirilmesini gerektiriyor. Arakan Müslümanlarının sorunu Güneydoğu Asya özelinde ele alınmadıkça her türlü yaklaşım sürdürülebilir nitelik taşımayacaktır. Bu nedenle, konuya ilgi gösteren tarafların bu bütüncül yaklaşım üzerinde durmalarında fayda var. Bu anlamda bölge halkının tarihi, kültürü, antropolojisi, dini algısı, sosyal ilişkilerini vb. ele alacak bu geniş perspektifi sahaya yansıtacak bir model ortaya konmalıdır. Unutulmamalıdır ki, Myanmar'da sadece Arakanlı Müslümanlar yok. Ayrıca, farklı coğrafi ve etnik bileşimlerin neden olduğu dört-beş farklı gruptan bahsediyoruz. Arakan Eyaleti'ndeki Müslümanları ilgilendiren hususları ülkedeki diğer Müslüman grupları dikkate almadan gerçekleştirmek gruplar arasında işbirliğinin geliştirilmesine katkı değil, aksine, zaten var olan uçurumların derinleşmesine neden olacaktır. Tıpkı Bengaldeşli Müslümanların, sınırı geçen Arakanlı Müslümanlara reva gördükleri yaklaşımlarda olduğu gibi.

Kısaca belirtmek gerekirse, Arakan Müslümanları sorununun sürüncemede bırakılması, özüne inilememesi gibi zorluklar bulunuyor. Özellikle yardım kuruluşlarının çabaları dikkate şayan olmakla birlikte, sorunun sanki tam anlamıyla çözümümüş gibi sunulması göz boyayıcı bir etkiye sahip. Sorunun, açlık sorunu değil, siyasi sorun olduğu unutulmamalıdır. Bölgenin kendine yeter ekonomik varlıkları dikkate alındığında, bu anlamda tüm çabalar, Arakanlı Müslümanların kendi topraklarında yaşayacakları siyasi gelişmeye kapı aralayacak yönde olmalıdır. Bu bağlamda Arakan Müslümanlarını siyasi çözüme kavuşturacak birincil araç kendi aralarındaki siyasi birliktir. Bu konuda kimi uzmanların görüşlerine ve gözlemlere dayanarak Arakanlı Müslümanların siyasi birliğinden veya geniş birliktelik teşkil edecek bir siyasi oluşumdan -en azından şu ana kadar- söz etmek mümkün değil. 2011 yılında Cidde'deki oluşumun henüz 'prematüre' olduğu gözlerden kaçmıyor. Bu sorunun aşılması, bizzat Rohingyalıların çabası ile olacaktır.

Öte yandan, burada bir başka belirleyici unsur ASEAN içindeki dengelerin nasıl şekilleneceğiyle irtibatlıdır. 2010 seçimlerinin ardından, dünya gündemine düşen Myanmar'daki değişim süreci bir yandan Arakanlı Müslümanlar için umut ışığı olarak belireceği düşünülürken, öte yandan ve de son günlerde dile getirildiği üzere Myanmar rejiminin girdiği dönüşüm sürecini Arakanlı Müslümanlar yüzünden akamete uğratacağı endişesidir. Yani, Arakanlı Müslümanlar zulme uğramış bir halk olarak değil de, şöyle ya da böyle bir değişime karar vermiş görüntüsü çizen Myanmar rejiminin görüş değiştirmesine neden olmakla yaftalanmakla karşı karşıya.

Sorunların tek tek ele alınmasının gerekliliği bir yana, aciliyet arz eden temel husus, Arakan'ın dış dünyaya açılması ve Arakanlılara moral destek konmasıdır. Bu anlamda, Arakan bölgesinde kalıcı çalışma ofislerinin hayata geçirilmesi, sorunu teşhiste önemli bir araçtır. Aynı zamanda, Arakan diasporasının ana yurda dönük yapıcı ve kalıcı her türlü katkısını harekete geçirici araçların somutlaştırılması gerekmektedir. Genelde benzeri çatışma bölgelerinde tanık olunduğu üzere, diaspora kitleleri, maddi ve manevi anlamda belli sürekliliklere sahip olduklarından, bunların acilen ana yurttaki mağdurlara intikalinin, sorunun çözümündeki katkısı küçümsenemez.

Bu hazırlık safhasıyla eşzamanlı yürütülmesi gereken çabalar bugünden yarına kayda değerliği olmayan palyatif yaklaşımlar yerine, Arakan sorununun temellerine yönelik olmalıdır. Bu çerçevede, sorunun siyasi, sosyo-kültürel veçhelerinde profesyonel, geniş perspektifli, derinlikli ve sonuç almaya yönelik gayretlere ihtiyaç vardır.

Genel anlamda Güneydoğu Asya, özelde Arakan Eyaleti'nde yaşayan azınlık konumundaki Müslümanların ahvaline dair akademik araştırmaların eksikliği dikkat çekiyor. Bu yönde, Arakan temelinde kapsamlı çalışmaların olmaması bölgeye yönelimlerin "hissiyat" düzeyinde kalmasına neden oluyor. "Yardım" olgusunun ne boyutlarda gerçekleştirileceği, bu yardımların bölge Müslümanlarına nasıl bir veçhe kazandıracağı gibi pek çok soru ile karşı karşıyayız. Buna ilâve olarak, Arakan'a yönelimlerin "yardım" boyutunda kalması ve bu boyutun sürekli ön plana çıkartılmasının sıkıntıları tartışılmaya açılmalıdır.

Bu bağlamda Arakan'daki sorunları, dini inanç ve yaşama özgürlüğü, eğitim ve sağlık hakkı, dolaşım özgürlüğü, çalışma hakkı ve ekonomi güvenliği, seçme ve seçilme hakkı vb. gibi insan hak ve hürriyetlerinin temel unsurları kadar vatandaşlık ve etnik tanınırlık sorunu gibi siyasi bir yönünün olduğu kabul edilmelidir. Tüm bu birbiriyle ilintili bağlamların hiçbirisi diğeri üzerinde önceliğe sahip olmadığı, tümünün birarada ele alınması gerektiği konusunda ilgili taraflar hem fikir olmalıdır. Bununla birlikte, Arakan'a bu bağlamlardan bakmanın, Arakanlı Müslümanları arzu ettikleri yaşam koşullarına ulaştırmada arzu edilen yönelimin ancak bir kısmını sağlayabileceği, sorunu kökten çözmeye yetmeyeceği aşikârdır. Bu nedenle, Arakan sorununun tarihsel ve siyasal kökleri üzerinde durularak kalıcı bir çözüme ulaştırılması elzemdir. Hemen burada, bunun kolay bir çaba olmadığını da söylemekte fayda var. Bu zorluktan ötürüdür ki, Arakan'a ilgi gösteren uluslararası yapıların sorunu çözme niyetleri ile sorunun boyutu arasında ortaya çıkan farklılık, Arakanlıları bir süre sonra yeniden karşı konulması güç durumlarla yüzyüze bırakacaktır. İnsani yardım, yoksullukla mücadele vb. sosyal yatırımların Arakanlılar nezdinde bir değeri olduğuna elbette ki kuşku yok. Ancak Arakan'ı kendi ayakları üzerinde tutacak, bağımsız, özgür bir toplumsal yapıya büründürecek ve geleceğe umutla bakmasını sağlayacak açılımların boyutu çok daha kapsamlıdır ve uzun erimli bir çabayı gerektirir. Bu nedenledir ki, tarihi ve siyasi gerçeklerin ortaya konulması ve bu çerçevede bugünkü Myanmar siyasi elitiyle ve ülkenin diğer önde gelen etnik yapılarının temsilcileri ile biraraya gelerek sorunu çözümleme çabası dikkatlere sunulmalıdır.

Arakan sorununa, birbirinden kopuk 'tekil' yöntemlerle çözüm arayışları, bu sorunun algılanmasındaki kısırlığı ortaya koyacağı gibi, dikkate alınabilecek potansiyel gelişmelerde, nitelik ve nicelik olarak daralmalara neden olacaktır. Bunun yerine, bölgeyi bütüncül bağlamda ele alacak geniş çerçeveli yaklaşımlara acilen ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacın ortaya konması elbette akademik ve siyasi bir bilinç gerekmektedir. Bir diğer husus, bölgenin ele alınması, Batılı veya dışarıklı Müslümanlar, akademisyen ve araştırmacılar ile kurum ve kuruluşların tekeline terk edilemeyecek kadar önemlidir. Yani, dışarıdan herhangi bir nüfuzun bölgenin asli unsurları olan Müslüman toplumların, bu konu özelinde Arakanlı Müslümanların sorunlarının hakkıyla ortaya konmasının önündeki karakteristik problemlerin birini oluşturacağına kuşku yok. Bu nedenle, söz konusu bölgelerde, özellikle de Arakan'da temsiliyet kabiliyete sahip toplum liderlerinin katkıları birincil derecede önem arz etmektedir.

a) Acil müdahale; b) Orta vadeli müdahale; ve c) Haklar arayışı olarak üç maddede ele almak mümkün.

a) Acil müdahale ile Arakan Eyaleti'nde yaşayanların yanı sıra, Arakanlıların mülteci olarak bulundukları hem Bengaldeş'deki, Arakan-Bengaldeş sınırındaki, hem de Tayland ve Malezya'da acil temel insani ihtiyaçlarının, yani gıda, sağlık, barınma, eğitim vb. giderilmesi gerekmektedir; bu çerçevede insani yardım bağlamında kalıcı çözüm bulunması konusunda BM nezdinde girişimler ivedilikle başlatılmalı; ulusal, bölgesel ve uluslararası kuruluşların 'insani yardım' odaklı çalışmaları acilen söz konusu coğrafyalarda faaliyetlere başlamalı ve bu faaliyetleri bölge halklarının kendi ayakları üzerinde duruncaya kadar devam ettirilmelidir.

Nüfusunun çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu ülkelerin Arakan meselesine duyarsız kalmadığını gösterecek girişimlere, orta ve uzun vadeli destek projelerine acilen ihtiyaç vardır. Bu mekanizmanın ortaya konulmasında söz konusu bu ülkeler arasında, günümüz koşulları dikkate alındığında;

- a) Arakan sorununun uluslararası arenaya taşınmasında Türkiye'nin öncülüğü azami önem taşımaktadır;
- b) Güneydoğu Asya bölgesinde tarihsel ve kültürel yapı benzerliğinden ötürü Malezya ve Endonezya'nın sürece aktif katkısı zorunluluk arz etmektedir. Bu bağlamda Malezya¹¹ ve Endonezya'da konuya duyarlı ve çatışma bölgelerindeki barış görüşmelerine bizzat katkıda bulunmuş isimlerin koordinasyonu önem taşımaktadır;
- c) Geçmiş yüzyıllara varan ilişkiler dolayısıyla Bengaldeş'in Arakan sorununun çözümünde 'yapıcı' rol alması gerekmektedir. Bengaldeş'in Arakanlı göçmenlere yönelik tavrının zaman zaman Myanmar rejimiyle benzerlikler göstermesi, halkının çoğunluğu Müslüman bir ülke için olsa olsa tarihi bir ayıp olarak değerlendirilir. Bengaldeş sivil toplum kuruluşlarının, öncü liderlerin ve akademisinin Arakan sorunu üzerinde görüşleri Bengaldeş hükümeti nezdinde bir baskı aracı olacaktır. Buna ilâve olarak yüzbinlerce Arakanlı Müslümana ev sahipliği yapan Bengaldeş'te, yaşandığı ileri sürülen hak ihlallerinin incelenmesi konusunda İnsan Hakları Örgütleri çalışmalara başlamalıdır;
- d) Myanmar hükümetinin yaklaşımından öte, Rohingyalıların mülteci olarak yaşamak zorunda kaldıkları halkının çoğunluğu müslüman olan ülkelerdeki yaşam koşulları, hakları vb. konulardaki kabul edilemeyecek konumları dillendirildi. Rohingya konusu tartışmalarında sürekli gündeme getirildiği üzere, özellikle Bengaldeş başta olmak üzere Pakistan, Malezya, Endonezya, Suudi Arabistan, Körfez ülkeleri gibi ülkelerde yaşayan Rohingyalıların ne tür haklara sahip oldukları veya olmadıkları aciliyetle üzerinde düşünülmesi

11 Dr. Mahathir, Myanmar'ın ASEAN'a kabul edilmesini isteyen lider olarak bilinir. Bu özelliğini aktif bir şekilde sürdüren Dr. Mahathir, 2001 yılı Ocak ayı başlarında Myanmar'a yaptığı ziyarette yönetimi uzlaşmacı tutumu devam ettirmesini böylece dış yardımın gerçekleşeceğini vurgulamıştır. (Bkz.: Seekins 2002: 200). Dr. Mahathir Myanmar'a yönelik ilgisini pratiğe dökme konusunda atak davranmayı sürdürmüş ve bu bağlamda 2002 yılı Ağustos ayında bu sefer yanında önemli sayıda Malezyalı işadamları Yangon'a gitmiştir. (Bkz. Steinberg 2003. 173).

gereken bir konu;

- e) Güneydoğu Asya'da benzer çatışma bölgelerindeki gelişmeler Arakan'daki durumla kimi farklılıklarına rağmen, çözüm için potansiyeller taşımaktadır. Bu çerçevede, Açe ile Endonezya merkezi hükümeti arasında varılan Helsinki Barış Anlaşması sürecinde aktif rol alan Açeli barış görüşmecilerinin Arakan sorununa katkı yapacaklarına kuşku yoktur. Papua, Moro-Mindanao'daki çatışmaların sonlandırılması süreçlerine aktif olarak katılan Açeli sivil toplum kurumlarının Arakan sorununun çözümünde rolleri göz ardı edilmemelidir;
- f) Arakan bölgesinde hak ihlallerini soruşturacak uluslararası bir komisyon kurulmalı ve tüm serbestiyetle çalışmalara başlamalıdır. Arakanlıların can ve mal kayıplarını tanzime yönelik girişimlere hız verilmelidir;
- g) Bu girişimlerin diğer uluslararası kurumlarla eş-zamanlı, koordineli ve uzun erimli projelere evrilmesi, Myanmar hükümeti üzerinde oluşturulacak uluslararası baskının kayda değer sonuç vermesinde hayati öneme sahip olacaktır. Aslında Rohingya sorununda temel nokta tam da burada yatıyor. Yani, son altmış yılda halkı, uluslararası çevre ve kurumlar üzerinde stratejik oyunda başarılı olmuş diktatörlerin yönetimindeki Myanmar gibi bir ülkenin, bugün küresel medyaya yansıyan gelişmeler karşısında nasıl bir strateji geliştireceği merak konusu.

b) Orta vadeli müdahale ile Arakanlı Müslümanların Myanmar yönetiminin yürürlüğe koyduğu reform sürecinde hak ettikleri yeri almalarını sağlayacak ulusal, bölgesel ve uluslararası girişim ve inisiyatiflerin hayata geçirilmesi önem taşımaktadır. Özellikle ülkede demokrasinin yerleşmesi konusundaki çabalarıyla öne çıkan NLD'din lideri Suu Kyi ile Arakanlı Müslüman liderler arasında sıkı diyalogun geliştirilmesi ve bu diyalogun hükümet ile NLD arasındaki görüşmelere yansıyacak boyutlara taşınması gerekmektedir. Bu görüşmelerin temel maddesini bireysel ve azınlık hak ve özgürlüklerinin ön koşulu ulusal vatandaşlığın kabulü teşkil etmelidir (Shutter 2007: 36). Yani, merkezi yönetimin Arakanlıları dışlayışı, izole edici ve yok sayıcı yaklaşımları bir an önce sona erdirilmelidir.

Son bir yılı aşkın bir süredir Myanmar'da devam eden 'demokratikleşme' ve 'liberalleşme' politikaları çerçevesinde uluslararası kurumların temsilcilikleri giderek artan sayıda varlık göstermektedir. Türk ve Müslüman kurum ve kuruluşların bu süreçte Arakan bölgesine özel önem vermeleri ve yerli kurum ve kuruluşlarla çeşitli işbirlikleri geliştirmeleri Arakanlı Müslümanların varlığının ulusal ve uluslararası arenada duyurulmasına katkı yapacaktır. Özellikle, Myanmar'da yatırımları olduğu bilinen Malezya ve Endonezya gibi bölge ülke iş çevreleri ile çeşitli ortaklıklar kurulmasının bölgeye nüfuzda pratik yararlar sağlayacağına kuşku yoktur.

Arakanlıların yaşadıkları Rakhine Eyaleti'nin Myanmar siyasi haritası içerisindeki mevkiinin diğer etnik unsurlarla aynı statüde ele alınması noktasında ASEAN ve BM nezdinde girişimler yapılmalı; Myanmar'ın yükselen yıldızı Suu Kyi ile doğrudan temaslar kurularak Arakanlı Müslümanların yüzyılı bulan siyasi çözümsüzlüğüne ülkedeki açılım politikalarında yer verilmesi üzerinde durulmalıdır. Arakanlı Müslümanların üzerinde yaşadıkları vatan topraklarının geçirdiği dönüşüm aslında

içinde yaşadıkları Budist toplum ile etkileşimlerini yansıtmaması bakımından dikkat çekicidir. İngiliz sömürgeciliği döneminde 20.000 km²'lik toprak parçası, modern Myanmar devletinin kurulmasıyla 14.200 km²'ye düşmüştür (Jilani 1999: 17). Bu toprak kaybı, Budist Bamarların ve Maung'ların Arakanlı Müslümanlar üzerinde uyguladıkları baskı ve zulmün maddi ifadesinden başka bir anlama gelmiyor.

c) Haklar arayışı, salt Arakanlı Müslümanları değil, ülkenin diğer etnik unsurlarının da geleceğini etkileyecek şekilde topyekûn yasal haklar silsilesinin hayata geçirilmesini hedeflemelidir. Bu anlamda, 1990'lı yılların başlarından itibaren Birleşmiş Milletler'in gündeme getirdiği “diyalog, uzlaşma ve reform” adıyla “üçlü çözüm”ü (Smith 2006: 40) içerisinde Arakanlıları dışlayan ve ayrımcılığa tabi tutacak bir yaklaşım sergilenmemelidir.

Myanmar hükümetinin siyasi ve sosyal açılımlarının ekonomik açılımlardan geri kalmaması için uluslararası çevrelerin girişimleri istikrarlı bir şekilde sürdürülmelidir. Bu bağlamda, i) Japonya, Tayland, Malezya, ABD gibi tekil ülkeler; ii) ASEAN gibi bölgesel işbirlikleri; iii) Avrupa Birliği (AB), Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Dünya Gıda Programı, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) gibi uluslararası kurumların yönlendiriciliği ve yaptırım gücü önemli rol oynayacaktır.

Bu süreçlerde halkının çoğunluğu Müslüman olan ülkelerin Arakan meselesine azami ilgi göstermesi, tüm araç ve imkânları pratiğe dökmesi, siyasi, ekonomik ve kültürel işbirliklerinden hareketle önce kendi aralarında, ardından uluslararası kurumlar ve örneğin ABD, Japonya gibi ‘öncü devletler’ nezdinde Myanmar hükümetinin azınlıkları konu alan yasama süreçlerini acilen uygulamaya geçirecek güç birliği sergilemelidirler. Myanmar devletinin yasama organlarında en kısa sürede yasalaşması ve uygulamaya geçirilmesi gereken konular ana başlıkları ile şöyledir:

- i) Eşit vatandaşlık haklarının verilmesi; Arakan (Rohingya) Müslüman etnik yapısının tanınması;
- ii) Dini ve kültürel aidiyetlerin tanınması ve gündelik yaşamda pratiğe dökülmesinin önündeki engellerin kaldırılması;
- iii) Eğitim olanaklarının hayata geçirilmesi;
- iv) Ülke içinde serbest dolaşım ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi.

Bu maddeleri tek tek ele almakta fayda var.

i) Eşit vatandaşlık statüsünün verilmesi: Arakanlı Müslümanların vatandaşlık haklarının olmaması, temel insani haklardan mahrumiyetlerini de beraberinde getirmektedir. Örneğin, etnik saldırılar karşısında, mağdur tarafın ulusal veya uluslararası kurumlar bağlamında haklarını araması bu çerçevede mümkün gözükmemektedir. Bu uygulamasıyla “Hiç kimse vatandaşlık haklarından mahrum edilemez” diyen Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Deklarasyonu’nun 15. Maddesi’ni ihlâl eden Burma rejimi, vatandaşlık haklarını ‘gaspettiği’ Arakanlıları yerlerinden yurtlarından çıkarabildiği gibi, zorla işçi olarak da ülkenin herhangi bir yerinde çalıştırabilmektedir (Jilani 1999: 410). Arakan özelinde vatandaşlık hakkının tanınması yeterli olmayacak, Arakan Müslüman etnisitesinin (Rohingya) varlığı

anayasada teminat altına alınmalıdır.

ii) Dini ve kültürel aidiyetlerin tanınması: Dini aidiyetlerinin ülkedeki Budist çoğunluktan farklılığı ve Hristiyan unsurların uluslararası Hristiyan kurumlarından aldıkları destekle kıyaslandığında Arakanlı Müslümanların kendi hallerine terk edildiği görülür. Dinlerinin gerektirdiği sorumlulukları yerine getirme haklarından mahrum oldukları kadar, dilleri, toplumsal yaşamın gerekleri olan evlilik ve aile kurumlarının kısıtlanması gibi kültürel haklarının görmezden gelinmesi karşısında ilgili kurum ve kuruluşlar harekete geçmelidir. Merkezi hükümetin uygulamakta olduğu dini ve kültürel asimilasyon politikası acilen sona erdirilmelidir.

iii) Eğitim olanaklarının hayata geçirilmesi: Arakanlı Müslümanların her türlü eğitim hakkından mahrumiyeti, ülkenin geleceği olan çocukların ve gençlerin mağduriyetine neden olmaktadır. Ailelerin ekonomik yoksulluk ve yoksunlukları kadar, Müslümanların sosyo-kültürel yapılarına uygun eğitim kurumlarının yokluğu Arakanlıların yaygın eğitim faaliyetlerinden dahi uzak tutulmalarına neden olmaktadır.

iv) Ülke içinde serbest dolaşım ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi: Bir köyden diğerine, bir şehirden diğerine geçiş hakkının ve seyahatin kısıtlanması örneklerinde olduğu gibi, ülke içerisinde dolaşım özgürlüğünün sınırlandırılması, çocukların gençlerin eğitim faaliyetlerinden yararlanmalarının önündeki en büyük engellerden birini teşkil etmektedir. Eyaletin ihtiyaçları ve kültürel kodlarına uygun eğitim alt yapısının yenilenmesi, ana dilde eğitim, dini eğitim kurumlarının faaliyete geçirilmesi, yüksek öğretim hakkının verilmesi bu anlamda önem taşımaktadır.

Son Söz

Rohingya meselesi Myanmar (Burma) yönetiminin ve kimi uluslararası çevrelerin insafına terk edilemeyecek kadar önemlidir. Dün '*Bunlar Myanmar ulusunun unsuru değil, ülkeden çıkartılmalıdır*' diyen devlet başkanı Thein Sein'in (Birleşik Dayanışma ve Kalkınma Partisi (USDP), bugünlerde '*Bu insanları kabul edebiliriz*' noktasına gelmesi yanıltıcı olmamalı. Uygulamada işler iyiye gitmek bir yana giderek daha da kötüleştiğine dair emareler görülmektedir. Evleri yakılıp yıkılan Rohingyalılar mallarını-mülklerini geri alamıyorlar. Toprakları üzerinde iştirilen plâkalarda bu topraklara el konulduğu belirtiliyor. Arakan Eyaleti'ndeki sivil ve askeri yönetimde yer alan unsurların Rakhine Budistleri olduğu düşünüldüğünde bu toprakların bir süre sonra Rakhinlere geçeceği görülecektir. Aslında bu, merkez yönetimin uygulamaya koyduğu genel projenin bir parçasıdır.

Bugün Arakan Eyaleti'nde yaşanan mutlak bir ayrımcılıktır. Birkaç hafta önce Myanmar'da yapılan toplantılarda Rakhin Budistleri'nin Rohingyalı katılımcılarla "fotoğraf çektirmeyecek" kadar dışlayıcı tavırlarının siyasi ve toplumsal baskılarda nasıl gün yüzüne çıktığına tanık olundu, olunmaya devam edilecek. Çünkü bu ve benzeri toplantılarda Rakhine Budistleri ile Rohingyalılar arasında ortak bir zeminin bulunmamış olması, sorunun köklü olduğunu ortaya koyuyor.

Arakan'da çözümün tek başına ele alınabilecek bir olgu olmadığını modern

Myanmar tarihi ortaya koymaktadır. Ülkenin tek etnik yapısı olmamakla birlikte, diğer etnik yapılardan ayrıldığı noktalar bulunmaktadır. Ancak bu noktalardır ki, merkezi Burma hükümeti nezdinde Arakan'ı diğerlerinden çok daha 'ayrılıkçı' bir konuma itmektedir. Bu da, Arakanlı Müslümanların dini aidiyetleridir. Arakan'da Budist Arakanlıların varlığı bağlamında, tarihsel ve kültürel olarak Müslüman olan grup tek başına ele alınmalıdır.

Son birkaç yılda Myanmar cunta rejiminin destek verdiği sivil hükümetin reform çabası ülke içerisinde siyasi bir açılım gerçekleştirmek ve etnik unsurlar arasında barışçıl bir gelişmeye kapı aralamaktan ziyade, uzun yıllar Batılı devletlerin ekonomik ambargosunun neden olduğu çıkmaza bir çözüm bulmak amacıyla gündeme getirildiği kanısı yaygındır (Hlaing 2003: 9). Örneğin, ülkede önemli sayıda etnik unsur varlık sürmekle birlikte, merkezi yönetimin barış masasına oturduğu etnik unsurlardan sadece Karenler uluslararası medyada yer almaktadır. Bunun önemli bir nedeni, Karenlerin kahir ekseriyetinin Hristiyan olmasıdır. Myanmar hükümetinin reform çabalarındaki samimiyeti, ülkenin dört bir tarafında yaşayan Budist Burma (*Barma/Bama*) dışındaki toplumsal grupların tümünü içine alacak bir açılım paketiyle ulusal ve uluslararası sahneye çıkmasına bağlıdır. Bunun dışındaki, söylemler manipülatif ve göstermelik olmaktan öteye geçmeyecektir. Bu nedendir ki, kimi Batılı sivil toplum kuruluşları ve gözlemciler, Batılı ülkelerin Myanmar'a ekonomik yaptırımları tümüyle kaldırmamaları, reform sürecinin alacağı yönelimi beklemlerini ısrarla vurgulamaktadırlar. Bu ahvalde, Arakanlı Müslümanların sorunlarına nasıl çözüm bulunabilir sorusunun havada kalmaması da önem arz etmektedir. Çünkü Arakanlılar en azından son yüzyıllık tarihlerinde sürekli mağduriyete uğrayan, olmadık işkencelere tabi tutulan, vatan topraklarını terke zorlanan bir etnik unsurdur. Bununla birlikte, Arakanlı Müslümanların Güneydoğu Asya'nın çeşitli ülkelerinde devam eden Müslüman unsurların hak mücadeleleri bağlamında ulusal ve uluslararası arenada sergiledikleri performansı sergileyememeleri maruz kaldıkları bölünmüşlük ve parçalanmışlıkla açıklanabilir. Bu bağlamda, ülke genelinde hissedilen değişim ortamını kendi gelişim evresine terk etmeden, Arakanlı Müslümanların ülke içindeki muhalif siyasi oluşum ve ülke dışında da uluslararası kurumlar ve özellikle de halkı Müslüman olan ülkeler ve bu ülkelerin üyesi oldukları kurumların acilen harekete geçmesi gerekmektedir.

Myanmar'da cunta rejiminin gölgesinde faaliyet gösteren mevcut hükümetin reform çabalarının Doğu Asya, Avrupa Birliği, Güneydoğu Asya birliklerine mensup ülkelerden ve de özellikle ABD'den olumlu yanıt almasının şartları olarak sadece Suu Kyi liderliğindeki NLD'ye siyasi kazanımlar sağlayacak girişimlerle sınırlı olmaması gerekir. Ancak gelişmelerin bu yönde olduğuna dair işaretler de yok değil. Örneğin, 1 Nisan seçimlerinin akabinde Parlamento'da Anayasa üzerine yemin etmeme 'kırmızı çizgisinden' vazgeçmesi, Suu Kyi'nin merkezi hükümetle işbirliği yapmaya başladığının açık ve somut bir kanıtı olarak dikkat çekiyor. Kaldı ki, ordu destekli sivil yönetimin reform çabası ülkedeki halklara barış ve özgürlük getirecek köklü açılımlara yönelmiyor. Aksine, kimi manipülatif reform göstergeleri neticesinde ülkeye akacak yatırımlardan hâsıl olacak gelirle cunta rejiminin varlığını şu veya bu şekilde de olsa devam ettirmesine kapı aralayacak ordunun modernizasyonunu gerçekleştireceği öngörülüyor (Hlaing 2003: 9).

Bu çerçevede, Türkiye başta olmak üzere halkı Müslüman olan ülkeler, yukarıda

zikredilen ülkeler ve birlikler özelinde girişimlerde bulunarak Myanmar'a yapılacak yaptırımların ülkedeki her etnik unsurun sosyal, kültürel ve siyasal haklarına karşılık olması konusunda lobi faaliyetlerini acilen hayata geçirmelidirler. Güneydoğu Asya İşbirliği'nin önemli üyeleri konumundaki Endonezya ve Malezya'nın da Myanmar üzerinde kayda değer bir nüfuzu olacaktır.

Kaynaklar:

Ahmed, Imtiaz. (2010). *The Plight of the Stateless Rohingyas: Responses of the State, Society & the International Community*, Dhaka: The University Press Limited.

Aung, Maung Htin. (1967). *A History of Burma*, New York: Columbia University Press.

Aung-Thwin, Michael; Aung-Thwin Maitrii. (2012). *A History of Myanmar since Ancient Times Traditions and Transformations*, London: Reaktion Books.

Chan, Aye. (2005). "The Development of a Muslim Enclave in Arakan (Rakhine) State of Burma (Myanmar)", *SOAS Bulletin of Burma Research*, Vol. 3, No. 2, Autumn.

Charney, Michael W. (2002). Beyond State-centered Histories in Western Burma: Missionizing Monks and Intra-regional Migrants in the Arakan Littoral: 1784-1860", In *The Maritime Frontier in Burma: Exploring Political, Cultural and Commercial Interaction in the Indian Ocean: 1200-1800*, (ed.) Jos Gommans, Jacques Leider, Leiden: KITLV.

Charney, Michael W. (2005). Arakan, Min Yazagyi, and The Portuguese: The Relationship Between the Growth of Arakanese Imperial Power and Portuguese Mercenaries of the Fringe of Mainland Southeast Asia, *SBBR*, 3.2 Autumn 2005

Collis, M. S. "Arakan Place in the civilisation of the Bay", *JBRS*, Vol. II.

Farzana, Kazi Fahmida. (2011). "Music and Artistic Artefacts: Symbols of Rohingya Identity and Everyday Resistance in Borderlands" *Austrian Journal of South-East Asian Studies (ASEAS)*, 4 (2).

Furnivall, J.S. (2000). *The Governance of Modern Burma*, Reprinted, Singapore: Myanmar Rare Book Publications.

Gravers, Mikael. (1999). *Nationalism as Political Paranoia in Burma: An Essay on the Historical Practice of Power*, Surrey: Curzon.

Harian Aceh, "55 Muslim Myanmar Terdampar", 2 Şubat 2012.

Henderson, W. John; Heimann, Judith M.; Martindale, Kenneth W.; Shinn, Rinn-Sup; Weaver, John O.; White, Eston T. (1971). *Area Handbook for Burma*, Washington: US Government Printing Office.

- Hlaing, Kyaw Yin. (2003). "Political Impasse in Myanmar", In *Political Development in Myanmar and Vietnam*, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Holliday, Ian. (2011). *Burma Redux: Global Justice and the Quest for Political Reform in Myanmar*, New York: Columbia University Press.
- Jilani, AFK. (1999). *The Rohingyas of Arakan: Their Quest for Justice*, Published By, Ahmed Jilani.
- Kratoska, Paul H. (2004). "Dimensions of Decolonization", In *The Transformation of Southeast Asia*, (ed). Pruessen, Ronald W.; Yong, Tan Tai, Singapore: Singapore University Press.
- Lambrech, Curtis. (2006). "Burma (Myanmar), In *Voices of Islam in Southeast Asia: A Contemporary Sourcebook*, (ed.) Greg Fealy, Virginia Hooker, Singapore: ISEAS.
- Lintner, Bertil. (1997). *The Kachin: Lords of Burma's Northern Frontier*, A Teak House Publication.
- McGregor, Andrew. (2011). "Human Rights Coalitions in Myanmar", In *Human Rights in Asia*, (ed.). Thomas W. D. Davis, Brian Galligan, Cheltenham: Edward Elgar.
- Miller, Alice Lyman; Wich, Richard. (2011). *Becoming Asia: Change and Continuity in Asian International Relations Since World War II*, Stanford: Stanford University Press.
- Min, Zul Nurain U Kyaw. (2012). *Rohingya History: Reality, Devoid of Myth*, Revised Edition, Yangon.
- Myint-U, Thant. (2006). *The River of Lost Footsteps: Histories of Burma*, New York: Faber and Faber.
- Myint, U. (2006). "Foreign Aid: A Myanmar Perspective", In *Myanmar's Long Road to National Reconciliation*, (ed.). Trevor Wilson, Singapore: ISEAS Publications.
- Naing, U Min. (2000). *National Ethnic Groups of Myanmar*, Tr. Hpone Thant, Yangon: Swift Winds Books.
- Pedersen, Daniel. (2011). *Secret Genocide: Voices of the Karen of Burma*, Ireland: Maverick House Publishers.
- Pittaway, Eileen. (2008). "The Rohignya Refugees in Bangladesh A Failure of the International Protection Regime", In *Protracted Displacement in Asia No Place to Call Home*, (ed.) Howard Adelman, Aldershot: Ashgate.
- Sadan, Mandy. (2008). *A Guide to Colonial Sources on Burma: Ethnic & Minority Histories of Burma in the India Office Records British Library*, Bangkok: Orchid Press.
- Sakhong, Lian H. (2010). *In Defence of Identity: The Ethnic Nationalities' Struggle*

for Democracy, Human Rights and Federalism in Burma, *A Collection of Writings and Speeches 2001-2010*, Bangkok: Orchid Press.

Schutter, Helder De. (2007). "Towards a Hybrid Theory of Multinational Justice", In *Accommodating Cultural Diversity*, Aldershot: Ashgate.

Seekins, Donald M. (2002). "Myanmar: Secret Talks and Political Paralysis", In *Southeast Asian Affairs 2002*, Singapore: ISEAS.

Smith, Martin. (2006). "Ethnic Participation and National Reconciliation in Myanmar: Challenges in a Transitional Landscape", In *Myanmar's Long Road to National Reconciliation*, (ed.) Trevor Wilson, Singapore: ISEAS Publications.

Smith, Martin T. (2005). "Ethnic Politics and Regional Development in Myanmar: The Need for New Approaches", In *Myanmar: Beyond Politics to Societal Imperatives*, (ed.) Kyaw Yin Hlaing, Robert H. Taylor, Tin Maung Maung Than, Singapore: ISEAS.

South, Ashley. (2005). *Mon Nationalism and Civil War in Burma: The Golden Sheldrake*, Reprinted, London: Routledge.

Steinberg, David I. (2006). *Turmoil in Burma: Contested Legitimacies in Myanmar*, Norwalk: EastBridge.

Steinberg, David I. (2006). "Civil Society and Legitimacy: The Basis for National Reconciliation in Burma/Myanmar", In *Myanmar's Long Road to National Reconciliation*, (ed.) Trevor Wilson, Singapore: ISEAS Publications.

Steinberg, David I. (2003). Myanmar: Reconciliation-Progress in the Process?", In *Southeast Asian Affairs 2000*, Singapore: ISEAS.

Suu Kyi, Aung San. (1997). *From Burma*, London: Penguin Books.

Tamura, Katsumi. (1988). "Ethnic Issues and National Integration in Burma", In *Historical and Cultural Studies in Burma: Grant in Aid For Overseas Scientific Survey*, (ed.) Y. Ishizawa, Institute of Asian Culture Sophia University, Tokyo.

Than, Mya. (1997). "Ethnic Chinese in Myanmar and Their Identity", In *Ethnic Chinese as Southeast Asians*, (ed.) Leo Suryadinata, Singapore: ISEAS.

Yegar, Moshe. (2009). "Some Comparative Notes on Three Muslim Rebellion Movements in Southeast Asia: Burma, Thailand, and the Philippines, In *Southeast Asia and the Middle East: Islam, Movement, and the Longue Duree*, (ed) Eric Tagliacozzo, Singapore: NUS Press.

Yunus, Muhammed. (1994). *A History of Arakan: Past and Present*, Magenta Colour.



Arakan: Asya'daki Endülüs

Mehmet Silay¹

Arakan Müslümanlarıyla ilgili yılar önce katliam, sürgün, işkence ve mescitlerinin yıkılarak yerine Budist tapınaklarının yapıldığı haberlerini okur ve üzüldük. Arakan meçhul bir memleketti bizim için. Hür dünyaya kapalı bir memleketti Myanmar. Uzaktı, Ulaşılması zordu. Baskıcı ve zorba sistem içinde ne kendi vatandaşlarının, ne de yardıma gelen yabancı aktivistlerin can güvenliği yoktu. Haziran 2012 tarihi yeni bir zulüm dalgası yine Arakan Müslümanlarının başında patladı. Görünüşte bir yıl önce askeri yönetiminden parlamenter rejime geçmişti. Fakat Myanmar devlet başkanı emekli general, Başbakan da Nobel ödüllü bir general kızıydı. Mao'dan destek alan ve Komünist cunta tarafından başlatılan Müslüman düşmanlığı ülkenin gerçek yerlileri ve gerçek sahiplerine karşı “yabancı” muamelesi yapmayı bir devlet siyaseti olarak hayata geçirdi. Müslümansız bir Myanmar da fanatik, kışkırtılmış ve silahlandırılmış Budist militanların hedefiydi. Yıllar önce anlaşılmak amacıyla silahları toplanan Müslümanların artık ne sivil-diplomat ne de silahlı direnişçi liderleri vardı. Sadece Haziran 2012'de bin Arakan Müslümanı öldürüldü, evleri yakıldı, tutuklananların akıbetleri bilinmiyor. Her şeyini bırakıp can havliyle nehir kıyısına ulaşabilenler bulabildikleri kayıklarla Bangladeş sahillere çıktılar. Can güvenliği, yokluk ve yoksulluğa tercih ediliyordu. Bangladeş de binlerce fakir, evsiz ve yoksullarla doluydu. Arakan mülteci kamplarında açlıktan ölümler başlamıştı.

Ramazan ayının ortasında vakıflar ve insani yardım kuruluşları arasında Yardımelî Derneği gönüllüleri Güneydoğu Asya'nın bu en uzak ülkesine yola çıktılar. İlk durağımız T.C. Büyükelçiliği, sonra da Türkiye-Bangladeş İş Adamları Derneği başkanı oldu. Tavsiye ve tecrübelerinin hizmette başarımızın rehberi olacağını bilemezdik. Arakan Mülteci probleminin iki çözümü vardı. Önce insani yardım. Yani Myanmar zulmünden canını kurtarıp bölgeye ulaşabilen Arakan Müslümanlarının açlıktan ölmemesi için insani yardım. Gıda, sağlık ve hijyenik çevrede barınak yardımı. İkincisi de siyasi yardım. Yani Arakan Müslümanlarının kendi vatanları olan Arakan'da can güvenliği içinde diğer altmış ayrı etnik grupla kanunlar karşısında eşit hak ve özgürlüğe sahip olarak yaşamalarıydı. Bu sorun uluslararası müdahaleyi gerektiriyordu. İlk girişimi de Arakan Müslümanları için Myanmar'a gelip görüşmeler yapmalarıyla, Türkiye Dışişleri Bakanlığı yaptı ve ilk adımı attı. Şimdi ne siyasi ve ne de askeri liderleri olmayan Arakan halkı ya Ruanda uygulaması gibi BM askeri güvencesinde Arakan'a dönecek ve özgürce eğitim ve yaşama hakkına sahip olup kısa zamanda toparlanacaklar; ya da Endonezya'nın Timor adaları örneğinde olduğu gibi özel statüye sahip olacaklar.

Yardımelî Derneği olarak gayretimiz insani yardımları kapsıyordu. Arakan'da partner kuruluşlarla birlikte kriz bölgesinde, gece-gündüz demeden alan taraması yapıp acil hayati ihtiyaçları yerinde tespit ettik. Resmi bürokratik engellere rağmen müseccel ve gayrı müseccel Arakan mülteci kamplarına girdik. Arakan yetimlerinin ekseriyeti oluşturduğu yetim mekteplerine girdik. Açlıktan ölümlerin başladığı kamplarda acil ihtiyaç gıda idi. İlk çırpıda 6500 haneye birer aylık acil gıda yardımını kapı kapı dağıttık. Müseccel mülteci kamplarında sağlık taraması yaparak ihtiyaç

1 Yardımelî Derneği Arakan Koordinatörü, 20. Dönem Refah Partisi Hatay Milletvekili

sahiplerine semptomatik ilaçlarını takdim ettik. Mektebi Huffaz ve Eytam'larda altmış hisse kurban kesip dağıttık. İçinde çoluk-çocuk sekiz-on kişinin yaşadığı, muson yağmurlarında veya bir fırtınada savrulup yıkılacak kümes irisi haymeleri-Muhayyemleri astar-muşambalarla güçlendirdik. Yeni göçlerle sayıları artan mülteci kamplarına su kuyuları açtık. Arakan yetimleri için yurt ve okul inşaatları, hastaneler ve camiler, Bangladeş topraklarında yapılacak kalıcı eser programına alınıyor. Ancak asıl kalıcı eserlerin Arakan Müslümanları için nehrin karşı yakasında yapılacağı umuduyla muhtaçlara maddi yardımı Arakanlı partner kuruluşumuz eliyle gönderdik. Yardımlar geçici-palyatif değil devamlı olmak zorundaydı. Bugün camilerinde 1902 Dersaadet baskılı hutbeleri okunan, Sultan Abdulhamid'e dualar edilen Arakan, Sultan Reşat ile başlayan Balkan Harbi ve Çanakkale Savaşı'nda Türkiye'ye maddi yardımlarını para ve silah olarak göndermişlerdi. İngilizlerin Birinci Dünya savaşı sırasında önce Çanakkale sonra da Irak cephesi ve Kanal savaşında esir aldıkları 1500 Mehmetçik'i demiryolu işçisi olarak Burmaya getirdiklerini askeri arşivlerden okuyoruz. Çalıştırılırken aşırı yorgunluk, kötü muamele ve hastalıktan vefat etmişler. Sakatlanan veya dönüş umudunu kaybeden bir kısım Mehmetçik de yerli Müslüman hanımlarla evlenip Burma'da kalmış. Bugün iki Osmanlı şehitliği bizlerden ilgi ve bakım istiyor. Fatihalarla ziyaretimizi bekliyor. Şimdi sıra bize geldi! Yardımlı Derneği'yle Arakanlı gençlerden oluşan Feyyaz Derneği vasıtasıyla Türkiye ile Arakan arasında yıllar önce gönül köprüsü kurulmuştu. Bu insani ve İslami ilgiyi muhtaç kardeşlerimizden esirgeyemedik. Haberleşmenin ve ulaşımın kolaylaştığı dünyamızda, üstelik aziz-mübarek Ramazan ayında onlarla ekmeğimizi bölüşmeye, birlikte aynı sofrada iftar yapıp oruç açmaya mecburduk. Biz mazlum, dünyada sahipsiz ve yardıma muhtaç kardeşlerimize yardımı sürekli hale getirdik. Arakan şubemizi mültecilerin merkezi olan Cox Bazar'da kurduk.

İstanbul'dan Cox Bazar'a

Şükrü Bey'in düğün davetiyesi dağıtırcasına verdiği haber bizi de heyecanlandırdı. "Haydi Arakan'a gidiyoruz!" Yol programını hazırlıyor ve ilk aklımıza geleni yapmaya başlıyoruz. Ankara'dan ayrılmadan önce Gaziosmanpaşa-Birlik Mahallesi'ndeki Bangladeş Büyükelçisi Dr. Zülfikar Rahman'ı ziyarete gidiyoruz. Artık yol görünüyor, Esenboğa'dan havalandıktan bir saat sonra kendimizi Yeşilköy havaalanında buluyoruz. Kemerlerimizi bağlıyoruz, uçmadan önce görevli hostes besmele çekiyor ve sefer duasını okumaya başlıyor: "Bu bineği emrimize amade kılan Allah ne yücedir ve muhakkak ki biz tekrar ona döndürüleceğiz!" Sonra da üç defa Bengal diliyle "Allah Mahan (Allahım bizleri koru)" diyor ve personel de yerlerine oturuyor. Sahur vakti sona ererken Bangladeş başkenti Dakka'ya ulaşıyoruz. Havaalanında ayaküstü bir-kaç lokmayla sahuru tamamlıyoruz. Sabah namazını kılıp, yol yorgunluğunu atmak için kısa bir dinlenme ve duş ile yeniden ayağa kalkıyoruz. Bangladeş'teki partnerimiz/hizmet ortağımız Feyyaz Vakfı'ndan Arakanlı Muhammed İdris'le otele buluşuyor ve Türkiye Büyükelçiliği'ni arayıp randevu alıyoruz. Nehir kenarı boyunca yoğun trafik içinden sıyrılıp verilen adrese ulaşıyoruz. Kapıda Bengal bekçiler, avluda bir Atatürk büstü. Büyükelçi olağan zamanda yıllık iznini almış ve memleketi İzmir'e gitmiş. Maslahatgüzar Adnan Öztürk bizleri nezaketle karşılıyor. Bir büyük tevafukla elçiliğe gelen Bangladeş-Türk İş Adamları Derneği başkanı Fikret Çiçek de bizi bürosuna davet ediyor. O

da acil yardım paketlerini muhtevası, bedeli ve ödeme tarzı, hızla hazırlanışı ve mültecilere dağıtımı, hesabı-kitabı konusunda tavsiyeleri ve dikkat edilecek noktaları bize sabırla anlattı. Bangladeş Avami Partisi milletvekili Abdurrahman Badi ile telefon görüşmesi sonrası özellikle geceleri hiç kimsenin can güvenliğinin olmadığı kriz bölgesine doğru yola çıkıyoruz.

Rikşa ve Çitagon

Partner kuruluşumuz Feyyaz'ın görevlilerinden Arakanlı Muhammad İdris bize katılıyor. Randevu aldığımız T.C. Bangladeş Büyükelçiliği Maslahatgüzar Adnan Bey ve gemileri yakarak Dakka'ya yerleşen Türk-Bangladeş İş Adamları Derneği başkanı Ankaralı Fikret Çiçek Bey. Kendisi mükemmel bir müteşebbis. Özel gayretiyle kurduğu tekstil fabrikasında sekiz yüz Bangladeşli işçi çalıştırıyor. "Bangladeş'te işgücü çok çok ucuz. Türk müteşebbisler buraya gelmeli!" diyor. Bizim gideceğimiz bölge ve bölge halkı hakkındaki altın tavsiyeleri kulağımıza küpe oluyor. Bengal körfezine geniş bir alana yayılarak dökülen Nef nehri kıyılarında kadın ve çocukların batan kayıklarıyla birlikte boğuldukları yerler... Mülteciler arasında açıklıktan ölümlerin başladığı haberini alınca bulabildiğimiz 20-30 kişilik pırpırlı uçaklarla önce Çitagon'a sonra da özel arabayla bir saatlik yolu altı saatte alarak kriz bölgesine ulaşabiliyorduk. Doğrudan Cox Bazar'a giden uçaklarda beş gün boyunca hiç yer yoktu. Tek çözüm Çitagon üzerinden bölgeye ulaşma çabasıydı. Yorucu ve külfetliydi ama başka çaremiz de yoktu. İki motorlu-pervaneli, yirmi kişilik ve çok gürültülü bir uçakla yüreğimizi ağzımıza getiren bir yolculuktan sonra Myanmar sınırındaki Çitagon'a iniyoruz. On milyon insanın yaşadığı bir kıyı kenti. Sahilde içi mal dolu konteynerler ve körfezde gemilerin limanı. Arakanlı İdris açıklama yapıyor: "Burası tarihte Arakan İslam Devletinin önemli şehirlerinden biri oldu. Çitagon, ticaretin yapıldığı şehir. Limanda demirleyen Çin Halk Cumhuriyeti'nin gemileri çoğunluğu teşkil ediyor."

Bangladeş ülkesi tıpkı Hollanda gibi küçük tepeleri saymazsak bir avuç içi gibi dümdüz. Yalnız Çitagon'a tepeden bakan 1200 metre yüksekliğinde bir adet dağ var. Ülke göz alabildiğine ova ve düzlük. İlginç, tıpkı Hatay-Kırıkhan ilçesinde olduğu gibi Çitagon şehir merkezinde de Sultanul Arifin Bayezıt Bestami'nin bir makamı var. Çitagon şehir merkezinden tam iki saatte çıkabiliyoruz. Şehirlerarası yol tek şeritli. Küçük bir hatada trafik duruyor veya uzun konvoylar teşekkül ediyor. Yolun iki yanında Bengal köylüleri dize kadar su içinde pirinç ziraati yapıyorlar. Çitagon ile Cox Bazar arası sadece 150 kilometre; yani bir saatlik yolu tam altı saatte alabildik. Bütün yorgunluk, yokluk ve zorluklara rağmen iki gün içinde kendimizi Arakan mültecilerinin gelip yığıldığı on milyonluk Cox Bazar'da buluyoruz.

Arakan Mülteci Kampları

Arakan sınırındaydık. Myanmar ile Bangladeş arasında dört sınır kapısı vardı. En yakın Nef nehrinin karşı yakasında canını kurtarmak için bir kayık bulup karşı yakaya geçmek isteyen yığınla insan aç-biilaç bekliyorlar. Mültecilerin sığındığı sınırdaki en uç şehir Teknaf'a gitmek zorundaydık. Yeni bir yolculuğa hazırlanırken Türkiye'den

bizim gibi aynı maksatla gelen Kızılay, Diyanet ve diğer sivil toplum örgütlerinde görevli arkadaşlarımızla buluştuk ve son müşavereyi gerçekleştirdik. Kampların Müseccel ve Gayrimüseccel olduğuna vurgu yapıldı. Bangladeş devleti tarafından tanınan ve kapısında koruma olarak askerlerin beklediği kamplar. Diğer de kaçak olarak tehlikeli Bengal ormanlarını aşarak gelenlerin kurduğu derme-çatma kamplar. Lida, Teknaf, Musuni ve Calebra Mülteci kampları. Kamp deyince aklınıza prefabrik evler gelmesin. Burada daha çok kümesi andıran kulübelere Muhayyemat diyorlar. Çevresi ve çatısı siyah plastik müşambayla sarılmış havasız haymelerde binlerce Müslüman Arakan muhacirleri hayat mücadelesi veriyorlar. Arakan mültecilerinin büyük bir kısmı da Suudi Arabistan, Malezya ve Endonezya’da sığınmacı olarak kabul edilmişler. Ancak etrafında Tayland, Laos, Çin ve Hindistan Müslümanlar için güvenli değil. Tek sığınak Bangladeş ve Bengal ormanları. Altmış yıl önce ilk gelenlere Bangladeş vatandaşlık hakkı tanıdı. Arkası kesilmeyen muhacirlerin sayısı yarım milyona ulaştı. Artık onları kabul etmesi mümkün değildi. Çünkü Türkiye’nin dörtte biri genişliğinde olan Bangladeş, yetersiz istihdam alanı içinde, yüzde yetmişlere varan işsizlik oranıyla toplam nüfusu 150 milyondur. Dakka, Çitagon ve Cox Bazar gibi her büyük şehirde evsiz ve işsiz kalabalıklar aç dolaşıyorlardı. Dünyanın en ucuz iş gücü Bangladeş’tiydi. Boğaz tokluğuna gösterilen her işte çalışmayı kabul ediyorlardı.

Bizden önce kriz bölgesine gelen sivil toplu örgütlerindeki arkadaşlar bizi uyarıyorlar:

- Siz devletten izin almadan üç koli gıda dahi dağıtamazsınız!
- Zaten müseccel kamplara izinsiz giremezsiniz.
- Bölgede gündüz ve gece can güvenliğiniz yok!
- Ayaküstü para yardımı yapmaya kalkmayın, saldırılar linç olabilirsiniz.

Başka biri de yol gösteriyor ve moral veriyordu:

-Ama gene de bir takım yardımlar yapacağımıza inanıyorum çünkü kararlısınız bazı riskleri göze almışsınız. Biz mesela günde üç yüz paket dağıtabiliyoruz.

-Kendinizi de fazla helak etmeyin!

-En sahipsiz ve fakirleri Bangladeş’e sığınıyor. Durumu biraz iyi olanlar başka Müslüman memleketlere gidiyorlar. Bangladeş zaten Afganistan gibi Asya’nın en fakir devletlerinden!

-Nereye gidiyorlar en fazla?

-Pakistan, Malezya, Endonezya, Suudi Arabistan ve karın tokluğuna-köle ticareti gibi-ucuz işçi olarak Birleşik Arap Emirlikleri’ne gidiyorlar.

-Can güvenliği ve refah insanın doğal talebidir. Nerede güven ve refah varsa orayı tercih ediyor.

Tüm uyarılarını ciddiye alarak kararlılıkla sahurdan sonra kiraladığımız arabayla bölgeye doğru yola koyuluyoruz. Alan taramasını yerinde yapıp acil ihtiyaçları

hemen ulaştırmak için programımız hazırlanıyor. Satın alınan gıdaları paketleme işini en iyi ve çabuk yapan toptancı depolarını yerinde görüyor, pazarlık yapıyor ve işçi sayısını arttırarak gıda ulaşımını hızlandırıyoruz.

Acil Yardım

Myanmar'da fanatik-kışkırtılmış Budistlerin saldırılarından canını kurtarıp kendini Nef nehrinin karşı kıyılarına atan muhacirler, Bengal ormanlarında geçen uzun yürüyüşten sonra sığındıkları gayrimüseccel kamplarda açlıktan toplu ölümler yaşamaya başlamışlar. Acil yardım çalışmaları bölgede başlamış. Bizden önce gelenler olduğu gibi bizden sonra gelenlere de rastlıyoruz. Teknaf askeri bölgesinde Bangladeş fakirleriyle Arakan mültecilerine iki kamyon dolusu gıda dağıtıyoruz. Avami Partisinden bölge milletvekili Abdurahman Badi de bizimle beraber gıda torbalarını omuzluyor. Gıda torbalarını alanlardan fişleri birer birer topluyor. Hazırlanmış gıda yüküyle gelen kamyonlara yol ve yer gösteriyor. En az bizler kadar görev heyecanı içinde dağıtıma katılıyor. Temel ihtiyaç maddeleri gibi ilaç sıkıntısı da ülkede var. Birlikte getirdiğimiz semptomatik ilaçları yine Arakan yetimlerinin çoğunluğunu teşkil ettiği "Tahfizul Kur'an ve Mektebul Eytam" yetimler okulunda hastalara dağıtıyoruz. Mektep tepeden tırnağa ihtiyaç içindeydi. Genel sağlık taramasını yaptıktan sonra bu okulda gıda dağıtımına geçiyoruz. Sağlıklı çevrede ve hijyenik şartlar içinde eğitimin sürdürülebilmesi gerekiyor.

Bangladeş, her tarafı sular altında bir ülke. Nehirler, çaylar, tatlı su alanları göz alabildiğine uzayıp gidiyor. Günün ve gecenin her saatinde yağmur yağıyor. Yolun iki tarafı da Ruz-Reiz-pirinç ekilen veya hasat edilen tarlalar. Hem Arakan mültecileri, hem de Bangladeş yetimleri çok kanaatkâr insanlar. Üstünde gömlek, altında peştamal benzeri bir etek ve ayağında bir ayakkabıyla, elinde çantası yolda yürüyerek işine gidiyor veya çarşıdan dönüyor. Çocukların sırtında bir eski zıbın... Az yiyor, az ile yetiniyor, az tüketiyorlar. Zayıf esmer insanlar pirinç tarlalarında çalışıyorlar. Ülke coğrafyası verimli, kına gibi alüvyon tarlalar mümbit. Sığınmacıların evlerinin içi bir iki eşya hariç, sahabe evleri gibi bomboş. Lüks tüketim hiç yok. Gerekli eşyalar bile eksik. Herkes doğup büyüdüğü ve bulunduğu yerde yaşıyor. Başka bir yere gitmek istemiyor. Bırakın kırsal alanı, on milyonluk şehirlerarası yollar dahi tek şeritli ve daracık. Yol kenarında ve asfaltın bitişğinde ağaç dallarıyla örülü küçücük uyduruk bir kulübe, dükkân olarak kullanılıyor. Dükkânın tezgâhında ormandan toplanmış muz kangalları, mango, goyom-amrut, küçük ama lezzetli kırmızı bir elma cinsi ve portakal satılıyor. Şehirde ayağı kolu kesik her yaştan dilencinin çokluğu da şaşırtıcı. Kırsal kesimde ise sağlam insanlar da yanınıza yaklaşıp el açıyorlar. Birine sadaka vermeye kalktığınızda bir anda kadın-erkek dilencilerin hücumuna uğruyor ve deruni bir üzüntü duyuyorsunuz: "Allahım, diyorsunuz nedir bu Müslümanların sefil hali!" Çitagon'u da içine alan Arakan mültecilerinin gelip yığıldığı bölge asırlarca bir İslam devleti olarak yaşamış. 3-4 asır bölgede egemen İslam devleti olarak varlığını sürdüren bu devlette Arapça da konuşulmuş. Arakanlı arkadaşımız Muhammed İdris'in heyecanla anlattığı menkıbeye göre Uhud Savaşı'nın keskin okçusu ve Kadisiye Savaşı'nın komutanı Sa'd İbni Ebi Vakkas, bölgeye gelmiş ve İslam'ı burada tebliğ etmiş. Tabiin döneminde; yani sekizinci asırda Müslüman tüccarlar, dervişler ve gönüllüler Arakan sahillerine gelip İslam'ı tebliğ etmişler. Arakan'da, özellikle Rohingya toplumu içinde İslam dini kabul görüyor ve hızlı bir

İslamlaşma süreci başlıyor. Arakan'daki sancının ve sistemik katliamın gerçek sebebi bütün gayretlere rağmen insanların İslam'dan ayrılıp Budizm'i kabul etmeyişleridir. Çünkü, Komünist cunta Müslümansız bir Burma istiyor. Suriye'de Baas partisi ve Nusayri idaresinin silahlandırıp muhaberatla desteklediği Şebbiha katilleri gibi Müslümanlarla aynı eyalette yaşayan Budist Rakhinelerinin Arakan Müslümanları üzerine ateşli silahlarla saldırılması, evlerin yakılması ve her yaştan masumların katledilmesi süreci yaşanıyor.

Arakan İslam Devleti

Osmanlı devleti, İstanbul'un fethinden yirmi üç yıl önce şimdi bulundukları Arakan coğrafyasından beş misli daha geniş bir alanda ve 1430 yılında Şüleyman Şah yönetiminde Arakan İslam Devleti'ni kuruyor. Bu devlet sınırları içinde Çitagon şehri de vardır. Bu devlet üç buçuk asır boyunca çevresindeki ülkelerle adil ilişkileriyle Güneydoğu Asya'da bir ticaret, ilim ve kültür merkezi oluyor. Devletin asırlar boyu süren hayatında toplam 48 hükümdar Arakan İslam Devleti'nin yönetiminde bulunuyor. Portekiz ve Hollanda sömürgecileri karşılarında güçlü bir devlet görünce Arakanla gemi ticaretine başlıyorlar. Arakan İslam Devleti 1784 yılında kalabalık ordusuyla Budist Burma sultanlığının saldırısıyla işgale uğruyor. Toplam 350 yıl Bağımsız Arakan İslam Devletinin başkenti olan Akyab işgal ediliyor. Ancak gerilla savaşı ve halkın direnişiyle, yerli Müslümanlar işgalcilere hiçbir zaman huzur vermiyorlar. Fakat Arakan İslam Devleti'nin yıkılışı tıpkı Endülüs gibi halka yıllarca gözyaşı döktürüyor. Şarkılarda, şiirlerde, ağıtlarda yıllar boyu Arakan vardır. 19. yüzyılda bu sefer de Büyük Britanya Burma'yı işgal etti. Bir asır boyunca İngilizler Budist ve Müslüman demeden ülkeyi iliklerine kadar sömürdüler. Direnenler halkın gözü önünde ibret-i âlem için öldürüldüler. İngilizlerle işbirliği yapanlar ihya oldular, teslim olanlar boğaz tokluğuna iş buldular. Muhafif Müslümanlar maden ocaklarında zorla köle olarak çalıştırıldılar. Bir asır sonra İngiltere Ortadoğu ve Keşmir'de olduğu gibi Güneydoğu Asya'yı, oradan ayrılmadan önce çatışmaya açık sınır haritalarıyla sömürülmesi kolay ülkelere böldü. Arakan Müslüman coğrafyasını da Burma Sultanlığı'na bağlayıp bölgeden askerini çekti. Burma'nın en uzun sınırı Çin Halk Cumhuriyeti ile olup, Çin'in etki alanı içine girmişler. Çin rejim ihracıyla Burma'yı kendine bağlamış. Özellikle Mao Çe Tung'un Burma'ya özel bir ilgisi olmuş. Kurmay subaylarını Çin'de eğitmiş, Burma'ya silah satıp borçlandırmış ve Komünist yayılcılığın etki alanı içine almış. 1962 yılında Komünist askeri yönetimi Burma Sultanlığını bir darbeye yıkmış. İngilizlerin Burma, Fransızların Birmanya dediği ülkenin adını da Myanmar olarak değiştirmişler.

Arakan ve Endülüs

Myanmar halkının yüzde sekseni Budist, ancak yüzde yirmisi Müslümandır. Budistler Arakan Müslümanlarının din değiştirip hepsinin Budist olması için baskı yapmaya başladılar. Müslümanlar bu baskıya bir asır direndiler. Yönetimdeki darbeci askerler fanatik Budistleri silah yardımı ve muhaberatla destekledi ve teşvik etti. –Suriye'de darbeci bir subay olan Hafız Esed'le başlayan ailenin, Nusayri-Baas diktatörlüğü tarafından desteklenen ve adına Şebbiha denilen katliam

örgütünün bugünlerde yaptığı gibi-. Devlet desteğinde, savunmasız Müslüman köylerinde katliamlar başlatıldı. Evler, içindeki kadın ve çocuklarla birlikte yakıldı. Endülü's'te Katolik olmayan Müslümanlar şehir meydanında yakılırdı. Kaçanlar vuruldu. Tutuklananların akıbetleri meçhule karışırdı. Can güvenliğinin olmayışı yüzünden Endülü's Müslümanlarında okuduğumuz gibi, zorunlu-mecburi tehcir dönemi başladı. Yüz binlerce Arakan Müslümanı da yurt dışına kaçarak canlarını Komünistlerin elinden kurtarmaya çalıştılar. Daha önce 1942 yılı Mart ayında 150 bin Müslüman masum katledilmişti. İkincisi 1962 yılında Çin desteğinde ve akıl hocalığında askeri darbeyi gerçekleştiren komünist General Ne Win tarafından orduya bağlı birliklerle büyük katliam başlatıldı. Bu zulümden samimi Budistler ve Hristiyanlar da nasiplerini aldılar. Bugün komşu ülke Tayland'ta on adet Budist mülteci kampı var. Darbeyi yapan komünist General Ne Win, asıl hedef olarak Müslüman Arakan halkını seçti. Bağımsızlığı halka telkin eden yüzlerce İslam âlimini kurşuna dizdi. Büyük camilere kilit vurdu. Halkın ibadetlerini engelledi. Hacca gitmek, bayramda kurban kesmek, toplu namaz kılmak yasaklandı. Vakit namazları da toplu namazlardan sayılıyordu. Müslümanlar gözden uzak evlerinde tek başlarına namaz kılabiliyorlardı. Ezan ve Kuran ayında oruç tutmak yasaktı. Ülke içinde özgürce seyahat yasaktı. Hatta bir köyden diğerine akraba ziyareti için dahi olsa, izinsiz seyahat yasaklandı. Eğitim özgürlüğü kısıtlandı. Müslüman çocukları için ilkokuldan sonra eğitim yasak. Lise ve üniversite okumak isteyen Müslüman gençlerin din değiştirip Budist olmaları halinde eğitime devam etme izni var. İnterneti iletişim aracı olarak kullanmak yasak, çocuklara evde veya camide Kur'an dersi vermek ölüm sebebidir Myanmar'da. Yabancı kabul edilen, vatandaşlık hakkı dahi verilmeyen Müslümanların devletin izni olmadan evlenmeleri de devlet izni olmadan çocuk sahibi olmaları da yasak. Belki de en ağır insanlık suçu bu dönemde işlendi. Askeri komünist diktatörlüğünün başı olan General Ne Win yönetiminde, örneğini Bosna ve Doğu Türkistan'da gördüğümüz gibi Müslüman kadınlar askerler tarafından toplama kamplarına alındılar ve askerler tarafından aylarca tecavüze uğradılar. Tecavüzler sonucu kimden hamile kaldığı da bilinmeyen kadınlar zorla Budist erkeklerle evlendirildiler. Komünizmle yönetilen Bulgaristan'da Jivkov'un yaptığı etnik asimilasyon ve buna bağlı zorunlu tehcir'e ne kadar benziyor. Komünist rejimin akıl almaz zorbalığı ve baskıları yüzünden ülke dışına doğru haber çıkmadı ve duyulmadı.

Naf: Umut ve Korku Nehri

Arakan Müslümanları 1957 yılına kadar üzerlerine gelen devlet destekli, şövenist-ırkçı ve İslam karşıtı Burma Budistlerine karşı kırsalda ve şehirlerde kıran kırana savaştı. Arakan sahillerinde bulunan 4 şehrin de kontrolünü ele geçirdi. Bunun üzerine devlet Arakanlılara: "Tamam, masaya oturalım. Size özerklik verelim ve bu çatışmalar sona ersin!" dedi. Müslümanlar bu teklifi memnuniyetle kabul ettiler. Fakat Burma sultanlığının ilk şartı: "Önce silahlarınızı bırakın, devlete teslim edin, diplomatik görüşmeler barış ortamında başlasın!" deyince Müslümanlar bunu da kabul edip silahlarını da devlete teslim ettiler. Aradan beş yıl geçti, fakat bekledikleri barış ve adalet bir türlü gelmedi. 1962 yılında gerçekleşen Askeri darbe ile Burma'da yaşayan bütün etnik ve dini azınlıklara verilen sözler hayal oldu. Darbe tarihine kadar Arakan Müslümanları zengindir, şehirlerde yaşarlar ve ticaretle uğraşırlardı.

Eğitim hürriyetleri ilkokulla sınırlanınca ve ticari faaliyetleri resmen ağır vergilerle engellenince fakir düştüler. Daha rahat yaşamak için köylerine ve kırsala göçtüler. Sonrasında, komünist Budist baskınları evleri içindekilerle birlikte yakarak bir soykırım başlattılar. Kırımdan canını kurtarabilenler akrabalarını, memleketlerini terk ederek kaçmayı başaran Müslümanlar yanlarına hiçbir şey alamadan son yolculuklarını Naf nehri üzerinde yapıyorlar. Eğer Noka denilen mürdünl, ince-uzun tekneler, tıka-basa dolduktan sonra akıntıya kapılıp batmazsa, sularla saatlerce boğuşuktan sonra Bangladeş yakasına geçerler. Sığınmacılar için Naf nehri üzerinde bir umut ve korku yolculuğunun iki tehlikesi var. Biri Myanmar sahil muhafızlarının acımasız mermileri, diğeri de karşı sahilde kendilerini bekleyen Bangladeş askerinin geri gönderme ve tutuklama tehdidi. Bangladeş artık sığınmacı kabul edemiyor. Yıllardır yığılan bir milyon iki yüz bin sığınmacıya bakmak onun gücünü aşıyor. Polis, silahı doğrultup Noka'da umutla bakan ve umutla bekleyen yeni sığınmacılara bağıyor.

-Geldiğiniz yere geri dönün!

-Dönersek öldürürler! Lütfen karaya çıkmamıza izin verin!

Kadın-erkek ağlayarak yalvarıyorlar. Fakat görevli polisin kararlılığı karşısında naçar, gece-gündüz aynı yolla Bangladeş sahillerine gelen Arakanlılar yine ağlayarak, üzgün geriye açılıyorlar ama kıyı boyunu terk etmiyorlar. Akıntıyla körfezin genişleyen ve gözden uzak bir yerinde mürdünlere asılarak ormana çıkıyorlar. Zor bir yolculuk başlıyor. Hedefi belirsiz bir umuda yolculuk...

İnsani Yardım ve Siyasi Müdahale

Önce ülkeyi elli yıldır yöneten komünist darbecilerin tahrik ve teşvik ettiği fanatik Budistlerin zulmünden canını kurtaran, sonra da Naf nehrini kazasız geçebilen sığınmacılar arasında aklıktan ölümler başlarken medya ve sosyal medya, yardım kuruluşları kanalıyla Arakan için S.O.S mesajını dünyaya duyurmayı başardı. Yardımcı, İHH, Kimse Yok mu?, Kızılay, Diyanet, Cansuyu, Deniz Feneri, Sadaka Taşı, Yeryüzü Doktorları, Sınır Tanımayan Doktorlar Gurubu ve gönüllülerle mülteci kamplarındaki sahipsizler biraz nefes alıyorlar.

Kaybolan Kardeşlerimiz: Moro-Patani-Açe ve Arakan

Milyonlarca Müslümanın zulümden çaresizliğe yürüyüşü Burma'da 1962 darbesiyle ivme kazanmıştı. Askerlerin elinde kışla gibi yönetilen ülke, Kızıl Çin gibi kapalı bir rejim modeliydi. Çin'e rağmen dünyanın jandarması ABD'nin tazyikiyle Myanmar liberal ekonomiye geçişin pratiğini bir serbest seçimle başlatıyor. Fakat Müslümanlara yabancı muamelesi bir devlet siyaseti olarak sürdürülüyor. Daha önceki yıllarda olduğu gibi tertipler Müslümanlara karşı kurgulanıyor. Budistler tahrik edilerek linç ve cinayetler sahneleniyor. Myanmar'a gelen Birleşmiş Milletler gözlemcileri ve raportörler, yanlarında Budistler olduğu halde korkuyla bekleyen Müslümanlara soruyorlar:

-Rahat mısınız?

-Bir probleminiz var mı?

-Size Myanmar'da zulmediliyor mu?

-Size Budistler işkence ediyor mu?

-Öldürüyor veya dövüyor, evlerinizi yakıyorlar mı?

Müslümanlar, korku içinde cevap veriyorlar:

-Hayır, rahatız, iyiyiz! Bize zulüm falan yok!

BM gözlemcileri tarafından raporlar tutuluyor. Her şey yolunda, asayiş berkemal! Neden Müslümanlar böyle cevap veriyorlar? Çünkü her şeyi göze alıp, "Evet devlet desteğinde bu yanınızdaki Budistler biz Müslümanların evlerimizi yakıyor, kızlarımıza ve kadınlarımıza tecavüz ediyor, direnenleri sokak ortasında öldürüyorlar! Görmüyor musunuz? Yalnız Bangladeş'te bir milyon iki yüzbin Arakan Müslümanı sığınmacı kamplarında sersefil yaşamaya çalışıyor!" diye yerli Budist görevlilerin önlerinde konuşan iki Müslüman gencin cesetleri bir gün sonra dere kenarında bulunuyor. Geride kalanlara ibret olsun diye faili meçhul olarak öldürülmüşler. Ziyaretlerinde Ahmet Davutoğlu'na sarılarak ağlayan sakallı genç bir Müslüman: "Siz gittikten sonra beni tutuklayabilirler!" diyor. Gerçekten Türkiye resmi heyeti Myanmar'ı terk ettikten sonra anons ediliyor: "Son umudunuz da gitti..." BM gözlemcileri, refakatlerindeki yerli görevlilerce sadece göstermelik kurumlar ve mekânlara götürülüyor. Ülke serbest iletişime kapalı bir alan. Gözlemcilerin ziyaretlerinde yanıltmalar yapılıyor. Hiç haberin sızdırılmadığı, temel insan hakları açısından zor bir bölge. Ana-babaları öldürülen çocuklar sahipsiz yarı çıplak sokaklarda dolaşıyorlar.

Huda-i Nabit Kamplar

Çin ile ABD'nin menfaatlerinin çatıştığı bir ülkedir Myanmar. Zengin petrol ve doğal gaz yataklarının bulunduğu Arakan bölgesinden Çin'e doğal gaz yıllardır borularla taşınıyor. Amerika'nın bir filosu ve uçak gemileri Bengal Körfezi'nde demirlemiş bekliyor. Ülkede sevilmeyen topluluk Çinliler ama faturayı Müslümanlar ödüyor. Bengal Körfezi'nin Bangladeş yakasında yerden bitme kamplar ortaya çıkıyor. Ancak Myanmar cehenneminden kaçıp canını kurtaranların sığındıkları Bangladeş kamplarında onları başka zorluklar ve başka bir dram bekliyor. Sığınmacılar sürekli yağın muson yağmurları altında hastalanıyor ve ölüyorlar. Çocuk ölümleri ilaçsız, doktorsuz ve hastanesiz ortamda rekor düzeyde. Yol kenarında küçücük mezarlar sıralı. İnsanlar güneşin pirinç kuyruğundalar. Açlar, kaçaklar, çaresizler, yarınlarıyla ilgili bir güvenceleri yok. Kampı terk edemezler ve çalışamazlar. Mal, can ve namusları tehlikede. Yalnız kadın ve çocuklar değil çaresizlik kıskacındaki erkekler de ağlıyor. Bu zulüm hiçbir insana reva değildir.

Eğer dışarıdan yardım akışı devam ederse, üstüne bir de kalıcı eserlerden yetimhane, medrese, hastane, cami ve su kuyuları yapılmaya kalkılırsa sığınmacılar yerleşir kalırlar. Bu da devletin çekincesi. Acil insani yardım maksadıyla bölgeye akan

www.mazlumder.org gönül erlerinin eliyle bölgeye akan imkânlar ne kadar palyatif olursa olsun, görünen görünmeyen bariyerleri yıkıyor ve arada gönül köprüsünü kuruyor. Mülteci kamplarını görmeden retrospektif bilgilerle konuşan-yazan-yorum yapanlar hariçten gazel okuyor. Sığınmacıları ve yaşadıkları ortamı gördükten sonra alt-üst olup bunalım geçirmeden memlekete dönebilenlere helal olsun! Bu müseccel ve gayrı müseccel mülteci kamplarında çatışma falan yok! Peki ne var? Yok edilen bir toplum var! Cirit atan, sahipsiz çocukları kaçırın organ mafyası, fuhuş mafyası var! Acil ihtiyaçları son bir kere daha bölgeye gelmeyi düşünen gönül erlerine hatırlatıyoruz:

Öncelikle gıda yardımı.

İlaç ve sağlık taramaları.

Branda kulübeler. Hijyen paketleri Güvenlikleri.

Engizisyon ve Asimilasyon

2011 sonbaharında çekilen acıların bedeli yüz binlerce masumun kanı olan kötü yıllar geride kalıyor ve ilk demokratik seçimler yapılıyor. Halkın temel insan hakları ve özgürlüklerine karşı acımasız cunta yönetimi generallerin emeklilikleriyle sona eriyor. Tablo demokrasiye bir geçiş süreci olarak algılanabilir. Çünkü Myanmar devlet başkanı bir emekli general olup, başbakan da kendisine Batı'nın Nobel ödülü verdiği general kızı Aung San Suu Kyi adlı bir hanımdır. Bu hanım başbakan, sözde baskı altına alınan bütün etnik gurupların hakkını savunduğu için on beş yıl ev hapsinde kalmış. Fakat 1942 ve 1962 yıllarında toplam iki yüz bin Müslümanın soykırıma uğraması karşısında suskun kalıyor. 3 Haziran 2012'de başlayan olaylarla yine Müslümanlar bir ayda iki bin şehit verdi. Hanım başbakan halka seslenişinde konuya değinmedi bile. Mandela'nın tırnağı olamadı. Eski adı Hilal-i Ahmer olan Kızılay, Kızılhaç gibi dünyada kabul görmüş bir yardım teşkilatıdır. Türkiye'de bir devlet bakanlığına bağlı olan Diyanet'in uluslararası kurumsal bir gücü yok. Ancak Yardımelî gibi bir sivil toplum örgütü kadar gıda paketleri dağıtıyor. Ekmeleddin İhsanoğlu başkanlığındaki İİT-İslam İşbirliği Teşkilatı'na, diğer halkı Müslüman olan ülkeleri uyurup Arakan'a ilgi ve müdahalesini sağlamak gibi büyük bir iş düşmektedir. Türkiye'den kalkıp Arakan mülteci kamplarına hızır gibi yetişen Yardımelî, İHH, Kimse Yok Mu, Cansuyu, Deniz Feneri, Sadaka Taşı, Yeryüzü Doktorları gibi sivil toplum örgütleri hizmetleriyle dünyaya rol-model oldular. Biz Arakan mülteci kamplarında çalışırken, Türkiye'den Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun sırf Arakan Müslümanlarına yardım amacıyla bir heyetle Myanmar'a resmi bir ziyaret için geleceği haberini alıyoruz. Bu tarihi haber Arakan mültecilerini heyecanlandırmaya yetiyor. Parıldayan gözlerle bize bakıyorlar. "Hürriyet cihatsız ve şehitsiz kazanılmaz!" diyorlar. "Siz bir asırdır İslam'da sebat etme uğruna yüz elli bin şehit verdiniz. Şimdi sıra diplomatik alanda cihat zamanı" diyoruz. Arakan'da yaşanan bir asırlık engizisyon tarihi boyunca bu ilk resmi temas oluyor. 1982 yılında Budist olmadıkları için vatandaşlık hakları da iptal edilen Rohingya Müslümanlar tehciye zorlandılar. Komünist cunta buna kısmen muvaffak oldu. Çoğu Bangladeş mülteci kamplarında dünyadan bir yardım eli bekleyen yüz binlerce insan vatanlarına dönecekleri günü bekliyorlar. Çözüm ve can güvenliği sağlanması halinde Arakan Müslümanları evlerine dönmeye hazır. Güç dengesinin

olmadığı Myanmar'da girişilecek asimetrik bir gerilla savaşı toplu katliamları sınırsız tetikleyecektir. Myanmar üzerinde uluslararası baskı şarttır. Yerel yönetimde yedi eyalete ayrılan Myanmar'da Arakan, toprak genişliği bakımından en küçük eyaleti teşkil eder. Bengal Körfezi'ne bakan bölgenin büyük limanlarında Kızıl Çin export ve re-export ticaretle rantı kapıyor. Yerli halka hamaliye-işçilik ve taşımacılık kalıyor. Katliam dursun, buna bile razılar. Son yüzyılda bu Güneydoğu Asya'nın en verimli ve yer altı kaynaklarıyla en zengin ülkesi Çin ile Amerika'nın sömürü adına-ticari rekabeti dolayısıyla tam bir gerilim alanına dönüştü. Faturayı ise Arakan Müslümanlarına ödettiler.

Tünelin Sonundaki Işık

Çare, çatışmasız olarak BM'nin askeri müdahalesi. Yani Ruanda'da olduğu gibi BM'ye bağlı barış kuvvetlerinin genel asayiş için ülkeye girmesi. Yine BM'nin güvenlik şemsiyesi altında her kesim için can emniyetinin sağlanması halinde nehrin batı yakasında yıllardır çamur içinde bekleyen Müslüman muhacirler öz yurtları Arakan'a dönmeye hazırlar. O zaman bizim kalıcı hizmetlerimiz okul-hastane ve yetimhanelerimiz, Arakan'ın içinde hayata geçebilecektir. İkinci şık da Özel Statü. Endonezya'nın Doğu Timor adalarında uygulandığı gibi Arakan'a Özel Statü tanınmalıdır. Bu suretle Arakan Müslümanları kısa zamanda eğitim ve ekonomik atılımla ayakta durmayı başarırlar.



İnsanlık Suçları ve Myanmar'ın Arakan Bölgesi'ndeki Rohingya Müslümanlarının Uğradığı Etnik Temizlik: Haziran 2012'den Bugüne Şiddet ve Saldırı

Matthew Smith¹

Türkçesi: F. Büşra Helvacıoğlu

Arakanlı Budistler ve Rohingya Müslümanları arasında Haziran 2012'nin başlarında Myanmar'ın Arakan bölgesinde patlak veren ölümcül şiddet olayları dört kasabada bölücü çatışmalara dönüştü. Şiddet olayları Ekim 2012'de yeniden başladığında, dokuz kasabayı daha içine aldı ve bölgedeki Müslümanları yerlerinden sürme ve/ya uzaklaştırma amacı taşıyan eşgüdümlü bir kampanya başlatıldı.

Ekim'deki saldırılar Rohingya ve Kaman Müslümanlarına karşı düzenlendi; Arakan'daki yerel siyasi partiler, Budist rahipler, Arakanlı vatandaşlar tarafından örgütlendi, körüklendi ve uygulandı; bazen de doğrudan devletin kolluk kuvvetlerince desteklendi. Rohingyalı erkekler, kadınlar ve çocuklar öldürüldü; bazıları toplu mezarlara gömüldü, köyleri ve mahalleleri yerle bir edildi. Devletin kolluk kuvvetleri bazı durumlarda şiddeti önlemek ve kaçan Müslümanları korumak amacıyla müdahale ettiyse de saldırılar boyunca genellikle bir köşede durdular ya da insanları öldürmek veya diğer saldırıları yürütmek suretiyle saldırganları doğrudan desteklediler. Saldırıdan bu yana aylar geçmiş olmasına karşın, Myanmar hükümetinin başkanı Thein Sein sorumlulardan hesap sormak ya da daha ileriki şiddet olaylarını önlemek için ciddi anlamda hiçbir adım atmadı.

Haziran 2012'den bu yana devam eden saldırılar sebebiyle en az 140 bin Rohingyalı ve Rohingyalı olmayan Müslüman, ayrıca daha küçük bir grup Arakanlı yerinden edildi ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin toplandığı kamplara (IDP kamplarına) gönderildi. Yerinden edilen Müslümanların çok büyük bir kısmı yeterli yiyecekten, barınaktan, sudan, sıhhi temizlik ve tıbbi bakımdan yoksun aşırı kalabalık kamplarda hayatını sürdürmektedir. Bazı bölgelerdeki güvenlik güçleri yerinden edilen Müslümanlara koruma sağlamıştır; ancak genelde gördüğümüz şudur ki; Müslümanlara mahkum gibi davranmakta, pazarlara, yaşam alanlarına ve yoğun olarak ihtiyaç duydukları insani yardıma erişmelerini engellemektedirler.

Sittwe'deki Aung Mingalar bölgesinde -Arakan'ın başkenti- hükümet geriye kalan Müslümanlara o denli katı kısıtlamalar getirdi ki kendi mahallelerine sıkışıp kaldılar. Birleşmiş Milletler yetkililerinin bu insanlara ulaşma talepleri ise reddedildi.

Haziran ve Ekim aylarındaki şiddet dalgalarının ardından Arakan'a, saldırıların yaşandığı bölgelere gittim. Ayrıca başlıca kampları ve yerinden edilmiş Müslümanları gayri-resmi olarak barındıran bölgeleri ve toplulukları da ziyaret ettim. İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW) "Yapabileceğiniz Tek Şey Dua Etmek" isimli, 153 sayfalık bir rapor yayımladı. Rapor saldırılara maruz kalmış ya da tanıklık etmiş ve yerinden 1 Human Rights Watch (HRW) – İnsan Hakları İzleme Örgütü Güneydoğu Asya Sorumlusu. Aynı zamanda Fortify Rights International'ın direktörü.

www.mazlumder.org edilmiş Rohingya ve Rohingya olmayan Müslümanlarla ve Arakanlılarla aynı zamanda şiddet eylemlerini örgütleyen ve uygulayan kimi insanlarla yapılan yüz mülakatı kapsıyor. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün odaklandığı yer Haziran'da ve Ekim'de en büyük şiddet olaylarını ve saldırıları tecrübe etmiş olan beş bölgeydi; buralarda mala mülke verilen zarar ve yağmacılık öylesine yaygındı ki meydana gelen zarar uydu görüntüleriyle izlenebiliyordu.

Haziran'daki bölücü şiddet 2012'de, 28 Mayıs'da Ramri'de 28 yaşındaki Arakanlı bir kadına üç Müslüman erkeğin tecavüz etmesiyle ateşlendi. 3 Haziran'da, Ramri'nin güneydoğusundaki Tounop kasabasında bulunan genişçe bir köylü grubu bir otobüsü durdurdu ve içindeki on Müslümanı dövdü. Arakanlı Budistlerle Rohingya arasındaki şiddetli kavga yoğunlaştı; her iki taraftaki çeteler de birbirlerini öldürmeye ve yağmacılık yapmaya başladı. Her iki taraf da acı çekti ve binlerce insan yurdundan kaçmak zorunda kaldı. Güvenlik güçleri bu şiddet olaylarını durdurmak için önce harekete geçmediyse de daha sonra Arakanlı çetelere katılarak Müslüman yerleşimlerine ve köylere saldırdı, bu bölgeleri yakıp yıktı.

Ekim ayında yaşanan şiddet olayları çok daha iyi örgütlenmiş ve planlanmıştı. Arakan'daki yerel siyasi parti yetkilileri ve yaşlı Budist rahipleri Rohingya nüfusunu alenen kötüledi ve onların varlığını Arakan için bir tehdit olarak tarif etti. 23 Ekim'de maşatlarla, kılıçlarla, ev yapımı silahlarla, molotof kokteylleriyle ve türlü aletlerle silahlanan binlerce Arakanlı erkek bölgedeki dokuz kasabada bulunan Müslüman köylerine saldırdı. Devletin güvenlik güçleriyse ya müdahale etmeyi başaramadı ya da doğrudan şiddet eylemlerine katıldı. Bazı durumlarda birbirinden oldukça uzak kasabalarda dahi eşzamanlı saldırılar yaşandı.

23 Ekim'deki en ölümcül olaydaysa en az 70 Rohingya Mrauk-U kasabasının Yan Thei köyündeki bir katliamda öldürüldü. Önceden saldırıya ilişkin uyarı almış olmalarına rağmen, yalnızca ufak bir grup çevik kuvvet, yerel polis ve asker güvenliği sağlamak üzere görev başındaydı. Söz konusu kolluk kuvvetleri de Arakanlı çetelerin saldırısını engellemek ya da köylülerin güvenliğini sağlamak yerine; Rohingyalıların, sopalarından ve kendilerini savunmak için kullandıkları öteki ilkel silahlardan mahrum bırakmak suretiyle, öldürülmesine çanak tuttular.

Saldırılarından sağ çıkmış 25 yaşındaki bir genç İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne şöyle diyordu: "Askerler bize önce 'Hiçbir şey yapmayın, biz sizi koruyacağız, kurtaracağız' dedi, biz de onlara güvendik. Ancak daha sonra sözlerinde durmadılar ve Arakanlılar bizi rahatlıkla dövdü, öldürdü. Güvenlik güçleri bizi onlardan korumadı."

Yan Thei'deki şiddet olayları sabah 6.30'da başladı ve askeri güçler gelinceye kadar, bütün gün devam etti ve nihayetinde akşam 5'de kesildi. Ölenler arasında 28 çocuk vardı, bunlardan on üçü beş yaşın altındaydı.

İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından Haziran 2012'den beri şiddet yaşayan 13 kasabanın yalnızca beşinden toplanan uydu görüntüleri yıkımın yirmi yedi farklı bölgede yaşandığını gösteriyor. Sittwe'de 2012 Haziran'ında yaşanan yıkımı tasvir eden görüntüler 2558 adet yıkılmış yapıyı gösteriyor. Ekim ayında şiddet tecrübesi yaşayan dokuz kasabadan dördünde 2304 yapı yıkılmıştı. Yaşanan şiddetin bir kısmını tasvir eden bu resim bile göstermektedir ki Haziran'dan beri en az 4862 yapı yıkılmıştır, bunların 348 hektarlık bir kısmı da yaşam alanı olarak kullanılan

yerlerdir.

İnsanlık Suçu ve Etnik Temizlik

Rohingya ve Kaman Müslümanlarına yönelik olarak Haziran 2012’de başlatılan ve insanlık suçlarıyla eşdeğer olan bu eylemler etnik temizlik kampanyasının bir parçası olarak hayata geçirildi. Uluslararası hukuk açısından baktığımızda, insanlığa karşı işlenen suçlar sivil bir nüfusa geniş ya da sistematik saldırıda bulunma şeklinde tezahür eder. Saldırı belirli bir nüfusa karşı yapılmalı, devletin ya da başka bir örgütlenmenin parçası olmalıdır. Siyasi partiler ve dini yapılar da dâhil olmak üzere devletten bağımsız aktörler eğer yeterince örgütlülürse insanlığa karşı işlenen suçlardan sorumlu tutulabilirler.

Resmi bir hukuki terim olmamasına rağmen “etnik temizlik” bir etnik ya da dini grubun bir başka etnik ya da dini grubu belli bir coğrafi bölgeden şiddet ve terör yöntemleri kullanarak bilinçli bir şekilde çıkarmaya çalışması olarak tarif edilmektedir.

Birleşmiş Milletler uzun zamandır Arakan’daki Rohingyalı Müslümanların maruz kaldığı sürgünü, nüfusun yerinden edilmesini ve diğer saldırıların varlığını kabul etmektedir. 1990’lardan beri BM özel sözcüleri bu saldırıları uluslararası suçlar kapsamında tanımlamakta, saldırıları “yaygın”, “sistemik” ve “devlet politikası” olarak tarif etmektedir. 2012’de yaşanan olaylar bu tarz bir insanlık suçu işlendiğine dair güçlü deliller teşkil etmektedir.

Kanıtlar göstermektedir ki Arakan’daki siyasi ve dini liderler Rohingyalılara ve öbür Müslümanlara karşı yapılan saldırıları planlamış, örgütlemiş ve başlatmıştır; bu saldırıları söz konusu Müslümanları ülkeden sürmek ya da en azından yaşadıkları bölgelerden, özellikle de Budist nüfusun çoğunluğuyla paylaştıkları bölgelerden çıkartmak niyetiyle yapmışlardır. Arakan’daki siyasi ve dini kuruluşlar içerisinde daha mutedil sesler bulunsa da devre dışı bırakılmışlardır.

Yerel örgütlenmelerin büyük bir kısmı Ekim ayında yaşanan şiddet olaylarına öncülük etmiş ve bu olayları desteklemiştir. Arakan’daki siyasi partiler, rahiplerin oluşturduğu dernekler ve toplumdaki çeşitli gruplar Rohingyalılara karşı çeşitli kitapçıklar bastırmış ve bildiriler yayınlamıştır. Bildirilerin ve kitapçıkların çoğu açık ya da örtük olarak Rohingyalı etnisitenin varlığını reddetmekte, onları şeytanlaştırmakta, ülkeden gitmelerini talep etmekte ve bazen “etnik temizlik” lafzına yer vermektedir. Bildiriler genellikle örgütlü toplantılarla ilişki içerisinde ve bu konuda hiçbir endişe taşımayan yerel, devletli ve ulusal otoritelerin gözü önünde yayımlanmıştır.

Ekim ayında yaşanan şiddet olaylarından önce yerel otoriteler Rohingyalılara karşı duyulan nefreti körüklemek ve Rohingyalıları yurtlarından çıkarmak için çeşitli düzenlemeler yapmıştı. Örneğin Pauktaw’da yerel hükümet yetkilileri ve Arakan Ulusal Kalkınma Partisi -Arakan’daki baskın etnik parti- Rohingyalılara bölgeyi terk etmeleri konusunda baskı yapmak amacıyla pek çok toplantı düzenledi. 18 Ekim’de, yeniden devlet şiddeti yaşanmadan birkaç gün önce, Arakan Rahipleri Dayanışma Konferansı Sittwe’de toplandı. Arakan’ın Budist nüfusu içerisinde yüksek bir ahlaki

otoriteye sahip olan rahipler, kasabaları “sorunu” çözmek için bir araya gelmeye çağırın, Rohingya karşıtı bir nefret bildirisi yayımladı. Yerli Rohingyalılara göre, 23 Ekim’de yapılan saldırılar söz konusu yerden uzak bir bölgede yaşayan pek çok Arakanlı’yı da içinde barındırıyordu.

Haziran’dan bu yana yerel otoriteler, politikacılar ve rahipler sıklıkla kamu bildirileri ve zor kullanma aracılığıyla Rohingya ve Kaman nüfusunu günlük faaliyetlerinden alıkoymak için uğraştılar. Müslümanların hareket özgürlüğünü, hayatlarını kazanmak için gereken olanaklara, pazarlara ve insani yardıma ulaşım haklarını reddettiler. Aşıkâr amaçları Müslümanları, yurtlarını ve mahallelerini terk etmeye zorlamaktı.

Pauktaw’da yaşayan 27 yaşında, yerinden edilmiş Rohingyalı bir adam şöyle diyor: “Arakan Ulusal Kalkınma Partisi (RNDP) liderleri insanlara emir veriyor. Bir grupta 20 kişi vardı; (Arakan) ve köyümüzün etrafındaki alanı korumaya almaları emredildi. Köyün Rohingya kısmına herhangi bir yiyecek girecek olursa, bu girişi durduracaklardı.”

İnsanlığa karşı işlenen bu suçlar arasında öldürme, zorla yer değiştirme ve sürgün etme, işkence ve doğrudan Müslüman nüfusa yönelmiş olan yaygın ve sistematik başka şiddet eylemleri vardı. Siyasi ve dini liderlerden gelen pek çok bildiri ve belge insanlığa karşı suç işlendiğini göstermiştir. Arakanlı çeteler tarafından kullanılan terör-benzeri taktikler etnik temizlik yapma niyetini gözler önüne sermektedir.

Bu suçlara Myanmar devleti hem doğrudan hem de dolaylı olarak müdahil olmuştur. Şiddet eylemlerinin çoğu çeteler tarafından silahlarla yürütülmüş olsa da, güvenlik güçlerinin çeşitli kolları köşede durmuş ve saldırıya uğrayan Müslümanların güvenliğini sağlamak üzere hiçbir şey yapmamış, hatta zaman zaman yapılan zulme doğrudan katılmıştır. Bu güçler arasında yerel polis, Lon Thein’in çevik kuvveti, Nasaka adı verilen sınır polisi, ordu ve donanma bulunmaktadır.

İnsan Hakları İzleme Örgütü, Myanmar yönetiminin ne Haziran’daki ne Ekim’deki şiddet olaylarını planlayanlara, örgütleyenlere ve bu olaylara katılanlara karşı ciddi bir yasal soruşturma gerçekleştirdiğine dair bulgular elde edememiştir. Bu konuda hiçbir hesap sorulmaması da söz konusu durumun hükümet tarafından desteklenen bir etnik temizlik kampanyası olduğu yönündeki suçlamalara duyulan inancı pekiştirmektedir. Güvenlik güçleri toplu mezarların kazılmasını izleyerek veya emrederek ya da güvenlik güçlerinin de müdahil olduğu ölümlerin ardından toplu mezarları bizatihi kazarak devlete duyulan güvene ve adalete etkin bir şekilde zarar vermiştir.

Örneğin 13 Haziran’da devletin hizmetinde kullanılan bir kamyon Sittwe’nin dışındaki IDP kampının kenarına 18 çıplak ve yarı çıplak beden bırakıp gitti; burada yerel Rohingyalıların yattığı iki toplu mezar bulunmaktaydı. Bedenlerin kime ait olduğu tespit edilemedi. Sittwe’nin sakinleri infaz edilmeden önce elleri kolları iple ya da plastik şeritlerle bağlanmış bazı kurbanların fotoğraflarını çekti. Yerinden edilmiş Rohingyalılar için kurulan kampın kenarına ceset bırakmakla askerler bir mesaj veriyordu. Bu mesaj etnik temizlik politikalarıyla tutarlıydı: Rohingyalıların Myanmar’dan gitmelerini söylüyorlardı. Cesetlerin bırakıldığını ve sonrasında gömüldüğünü gören Rohingyalı bir adam, “Cesetleri tam şuraya bıraktılar” demişti. “Üç cesette kurşun yarası vardı. Bazılarında yanıklar, bazılarındaysa bıçak yaraları

bulunuyordu. Kurşun yaralarından biri cesedin alnında, diğeri göğsündeydi. İki adamın elleri önden bağlanmıştı, birinin kollarıysa arkadan.”

Görgü tanıkları aynı zamanda 14 Haziran’da kamyonlar dolusu ceset için Sittwe’nin kenarındaki IDP kampının dışında kalan yolun üstünde genişçe bir toplu mezar kazan pek çok Myanmar askeri gördüklerini söylediler.

İnsanlık Krizi

Arakan şimdi büyük bir insanlık krizinin tam ortasında duruyor. Myanmar hükümeti şiddet olaylarından zarar görenlerin ihtiyaçlarını karşılama sorumluluğunu gerçekleştirmek üzere aşıkâr bir gösteriş içerisinde yerinden edilmiş kimselerin barındığı alanlara diplomatik ziyaretler yaparken, bir yandan da buralara insani yardımın ulaşmasını engellemiştir ki bu da önlenebilecekken önlenememiş sayısız ölüme sebebiyet vermiştir. On binlerce Rohingyalı Bangladeş’e, Malezya’ya ve Tayland’a ulaşma umuduyla deniz yolunu kullanarak ülkeden kaçmıştır ve binlercesi de aynısını yapacak gibi görünmektedir.

Bölge boyunca kurulmuş olan kamplardaki insanların durumu son derece kötü; bu Haziran 2012’de yerlerinden edilmiş insanların oluşturduğu daha büyük kamplar için bile böyle. On binlerce Rohingyalı şu anda yeterli yardıma erişemiyor. BM’nin İnsani Yardım Koordinasyonu Dairesi’ne göre, on binlerce çocuk yeterli barınak, yiyecek, içecek ve temizlikten yoksunken, binlercesi de yetersiz beslenmeden ötürü ölüm tehlikesiyle karşı karşıya.

Hemen hemen her bir IDP kampı imkânların yetersizliğinden ötürü zorluk çekiyor, tabii neyin eksik olduğu kamptan kampa göre değişiyor. Pek çok Müslüman aşırı kalabalık çadır kamplarında, diğerleri “geçici” yapılarda yaşıyor; bazıları barınaktan yahut en temel yardımdan yoksun; ki bütün bunları Myanmarlı yöneticiler çok iyi biliyor. Bunlarla birlikte, görece az sayıda olmakla birlikte yerinden edilmiş Arakanlıların yaşadığı bazı kampların tedariki yerel ve ulusal programlarla sağlanmakta, yalnızca yerinden edilmiş Arakanlılar için kurulan Myanmar derneğinden gelen bağışlarla fonlanan ulusal TV ve radyo tarafından desteklenmektedir.

Yerel Arakanlılar arasında Müslüman nüfusa yardım sağlayan BM birimlerine ve uluslararası örgütlere duyulan derin ve yaygın düşmanlık, insani yardımın Müslümanlara ulaşmasını engelleyen bir diğer unsur olagelmıştır. Arakan sakinleri ve Budist rahipler Rohingya’ya uluslararası yardımın ulaşmasını protesto ettiler, gönderilen yardımların alınmasını fiziksel anlamda engellediler ve yardım için çalışanları tehdit ettiler. Devletin güvenlik güçleriyse bu engellemeyi durdurmak için çok az çaba harcadı.

Hükümet aynı zamanda uluslararası yardım örgütlerini Haziran’da başlayan şiddet olaylarından önce de var olan programları devam ettirmekten alıkoymayı sürdürdü. Bunun da Müslüman nüfusa yapılan insani yardımlara, özellikle de devletin kuzeyindeki Müslüman nüfusa ciddi olumsuz bir etkisi oldu.

Rohingya: Bir Zulmün Tarihi

Arakan içerisindeki Budistler ve Müslümanlar arasındaki şiddetin tarihi on yılları buluyor. Şu an yaşanan çatışma en azından İkinci Dünya Savaşı'na, Rohingya'nın İngiliz sömürgecilerine sadık kaldığı ve Arakanlıların işgalci Japonlarla saf tuttuğu zamana dek geri götürülebilir. Arakanlılar ve Rohingya'ların arasındaki kavga o zaman başlamıştır. Her iki grup da 1948'de kazanılan bağımsızlıktan sonra birbiri ardına gelen Myanmar hükümetlerinin baskısıyla karşı karşıya kalırken, ağırlıklı olarak Budist nüfusun oluşturduğu bölgedeki yönetimler Rohingya nüfusuna sürekli olarak zulmetmiş, Arakan'ın etnik profilini değiştirerek nüfusu zorla yerinden etmiştir.

1978'de Myanmar ordusu 200,000'in üstünde Rohingya'yı kanlı ölümlerle, tecavüz ve kundaklamalarla ülkeden sürmüştü. Ordu bu Rohingya karşıtı kampanyayı 1991'de 250,000'in üzerinde Rohingya'yı Bangladeş'e kaçırmaya zorlayan bir saldırı dalgasıyla yineledi. Bu kaçanların çoğu eninde sonunda Myanmar'a, Arakan'ın kuzeyine, Myanmar hükümetinin Rohingya'ları Arakan'dan çıkarıp toplamaya çalıştığı yere dönmeye zorlandı ve kısıtlayıcı düzenlemelere maruz kaldı, hakları inkâr edildi.

Bu devletin hükmü altında yaşayan Müslümanlara yaşatılan şiddet yıllardır devam etmektedir. 2001'de, Arakanlı çeteler Sittwe'deki Rohingya'lara saldırı, camileri ve okulları yerle bir etti. Bütün bunlar olurken güvenlik güçleri bir köşede durup olan biteni izledi.

Rohingyalılara uygulanan zulmün merkezinde Rohingya'ların Myanmar vatandaşı olduğunu inkâreden 1982 tarihli Vatandaşlık Yasası bulunuyor. Bu yasa, Rohingya'ları tanınmış sekiz "ulusal ırktan" biri saymadığı için (bu ırklar arasında Myanmarlılar, Arakanlılar, Karen ve diğer gruplar bulunmaktadır) –ki vatandaşlıkları ancak bu tanınma sayesinde kabul edilebilir- Rohingya'ların atalarının 1948'de kazanılan bağımsızlıktan önce Myanmar'da yerleşik olarak bulunduklarına dair "inandırıcı bir kanıt" göstermeleri gerekiyor ki bu da pek çok Rohingya aile için imkânsız olmasa da zor bir iş. Yasal olarak tanınan Kaman Müslümanlarıysa Myanmar vatandaşı statüsünde.

Hükümet, daha geniş anlamda Myanmarlılar, Rohingya'ların şimdi Bangladeş dediğimiz yerden göçtüklerini ve Myanmar'daki ayrı bir "ulusal ırk" olmadıklarını düşünüyor açıkça ve vatandaşlık haklarını inkâr ediyor. Resmi bildirilerde Rohingya'lara "Bengali", "sözde Rohingya" ya da daha küçük düşürücü bir tabirle "kalar" diye hitap ediliyor.

Bütün Rohingya'ların "Bengali" oldukları yönündeki iddiaların aksine, Myanmar'daki Rohingya'ların çoğu ülke içinde doğmuştur ve pek çoğunun soyu nesillerce geriye gitmektedir. Hükümet Rohingya'ları temel haklarından mahrum etmek için vatandaşlıklarını inkâr etmektedir. Rohingya'lar hareket özgürlüğü, eğitim, evlilik ve iş bulma gibi uluslararası hukuka göre yalnızca vatandaşların değil vatandaş statüsünde olmayanların da elde etmesi gereken haklarda kısıtlamalarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Rohingya'lara uygulanan zulme yıllar boyunca pek çok başka insan hakkı ihlali de eşlik etmiştir; bunların içerisinde keyfi tutuklama, cebri çalıştırma, tecavüz, işkence, tehcir ve başka saldırılar bulunmaktadır. Myanmar hükümeti ve ordusu yıllar boyunca Arakan nüfusuna aynı şekilde kötü muamele

ederken, Arakan içerisindeki Rohingya'lara uygulanan baskılar ve suistimaller de ayyuka çıkmıştır.

Haziran'daki olaylardan bu yana binlerce Rohingya'lı sığınmacı Naf Nehri'ni geçerek ya da deniz üzerinden alternatif rotalar bularak Myanmar'dan Bangladeş'e kaçtı. Bangladeş hükümeti sınırlarını kapadı, sığınmacıları deniz araçlarıyla denize dönmeye zorladı; bu yapılan bir kimseyi zulme uğradığı yere geri göndermemeyi şart koşan uluslararası yasal mevzuatın ihlaliydi. Tayland da söz konusu Rohingya'lı sığınmacılara bazen yardım malzemesiyle dolu gemiler gönderip Malezya yolculuğuna destek olarak, bazen de sığınmacıları denize geri göndererek yahut da insan tacirlerinin eline bırakarak aynı şekilde "omuz verdi".

Haziran'da yaşanan şiddet olaylarından bir ay sonra, 12 Temmuz'da, Başkan Thein Sein "yasadışı" statüsündeki Rohingya'lıların "üçüncü dünya ülkelerine" gönderilmesi için çağrı yaptı. Rohingya'lıların pek çoğu, hatta aileleri nesillerdir Myanmar'da yaşayanlar bile, resmi yasal statüden yoksun olduğu için, başkanın söyledikleri Myanmar'daki Rohingya'lıların çok büyük çoğunluğunun ülkeye ait olmadığı anlamına geliyordu.

Başkanın bu söylediklerinin bazı sonuçları olmuştur. Rohingya'lıların Myanmar'dan çıkarılmasını uygun bir siyasi çözüm olarak gören Arakanlı liderler bu söyleme başurmaya devam etmektedir. Ancak bu görüş Arakan nüfusunu aşılıyor ve Myanmar'daki resmi görevlilerle toplumun düşüncesini büyük ölçüde hâkimiyeti altına alıyor; dahası muhalefet partisi lideri Aung San Suu Kyi de dâhil olmak üzere Myanmar'ın önde gelen demokrasi eylemcilerinin bildirilerinde ve eylemlerinde yansımaları buluyor.

Rohingyalıları ülkeden sürme ya da evlerinden uzakta, kamplarda tutma yolundaki çabaların yokluğunda dahi, hükümetin Arakan'daki Budist ve Müslüman nüfusu ayırtırmaya çalıştığı, bunu da devletsiz Rohingya'lıların temel haklarından mahrum kalmalarını kolaylaştırarak yaptığı yönünde ciddi endişeler var.

17 Ağustos'ta Thein Sein "huzursuzluğun ardındaki gerçeği açığa çıkarmak" ve "farklı dini inançların bir arada uyum içerisinde yaşaması için çözüm bulmak" amacıyla 27 üyeden oluşan bir "soruşturma komisyonu" kurdu. 25 Ağustos'ta Arakan'daki yerel güçleri şiddeti kışkırtmakla suçladı: "Siyasi partiler, bazı rahipler ve bazı bireyler etnik nefreti arttırıyor". Yine de, Haziran'dan beri süren şiddetten sorumlu olanlardan hesap sormak ya da çeşitli grupları bu bölücü şiddetten alıkoymak için hiçbir önlem alınmadı, hiçbir adım atılmadı. Komisyonun geciken raporunun da saldırıların sorumlularına ilişkin ne ölçüde detay vereceği ve vatandaşlığa, insani yardıma ve şeffaflığa ne kadar vurgu yapacağı açık değil.

Ekim'de başlayan şiddet olaylarını takiben başkanlık makamı "kişilerin ve örgütlerin" "perdenin arkasında" olayları yönlendirmekten sorumlu olduğuna dair meşum iddialarda bulundu ve bu kimselerin "yasal yaptırımlara uğrayacağını" ekledi. Ancak başkan bu bildirinin arkasında durmadı ve Ekim ile Aralık'ta birbiri ardına yayımlanan basın bültenlerinde şiddet olaylarında devletin güvenlik güçlerinin de payı olduğunu inkâr etti.

Muhtemelen uluslararası arenada endişelerin artmasıyla birlikte Thein Sein duruma

daha olumlu bir cevap verme gereği duydu. 16 Kasım'da Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki-Moon Arakan'daki "mânâsız şiddete" sebep olan "suç eylemlerini" kınadı ve, "bütün tarafların aşırı duyguları dindiğinde, hükümet de yerinden edilmiş nüfusun yeniden yerleştirilmesinden, bu insanlara vatandaşlık hakkı verilmesine, doğumla ilgili düzenlemelerden, çalışma iznine ve ülkedeki seyahat özgürlüğüne varıncaya dek tartışma konusu olan siyasi boyutlara değinecektir; bu düzenlemeleri uluslararası normlarla uyumunu garantiye alarak bütün ülke için tek bir ulusal uygulama geçerli olacak şekilde gerçekleştirecektir" şeklinde bir açıklama yaptı.

Bu mesaj 18 Kasım'da, Amerikan Başkanı Barack Obama'nın Myanmar ziyareti öncesinde yayımlanan bir bildiride tekrarlandı. Obama'nın ziyareti bir Amerikan Başkanı'nın Myanmar'a yaptığı ilk ziyaretti.

Ancak o zamandan bu yana hükümet bu konularla ilgili önemli bir adım atmadı, hatta bu konulara ilişkin bir yol haritası bile hazırlamadı. Aynı zamanda Myanmar'daki Müslümanlara yönelik şiddet Arakan'ın dışına taşı. 20-22 Mart tarihleri arasında, kimi zaman Budist rahiplerin liderlik ettiği, Budist çeteler Meiktila ve Mandalay Bölgesi'ndeki Müslümanlara saldırdı; sonraki haftalarda da kimi Budist rahipler Müslüman karşıtı vaizler aracılığıyla ortalığa fitne saçmaya devam etti. Tahminen 40 kişi öldürüldü, 61 kişi yaralandı; Müslümanlara ait mal mülkün, işyerlerinin ve ibadethanelerin yerle bir edildiği uydu görüntülerinden açıkça izlenebiliyordu. İnsani Yardım Koordinasyon Dairesi tarafından yayımlanan bir ihtiyaç listesine göre on iki binin üzerinde insan Meiktila'daki şiddet olayları yüzünden yerinden edildi ve kasabanın etrafındaki barınaklarda yaşamak zorunda kaldı. Myanmar ordusu 23 Mart'da Meiktila'daki şiddeti sona erdirdikten sonra, Müslüman karşıtı şiddet eylemleri Pegu Bölgesi'nin Okpho, Gyobingauk ve Minhla kasabaları da dâhil olmak üzere pek çok yere yayıldı. Söylenildiğine göre askerler Pegu'daki protestocuları dağıtmak için havaya uyarı ateşi açmış ve hükümet de Myanmar'daki diğer dokuz kasabayı anında karartma altına almış yahut da sokağa çıkma yasağı getirmiş; böylelikle halkın bir araya gelmesini zorlaştırmış.

Müslüman karşıtı şiddetin yayılmasına tepki olarak, BM'nin Myanmar'daki insan hakları sözcüsü Tomas Ojea Quintana şiddet eylemlerinin bir kısmına devletin de müdahil olduğu yönünde raporlar aldığını söylemiş ve eklemiştir: "Bu durum devletin bazı kesimlerinin doğrudan müdahalesini gösterebilir yahut da bu gibi eylemlere verdiği gizli desteği ortaya koyabilir."

Arakan içerisinde bulunan ve İnsan Hakları İzleme Örgütü ile konuşan Müslümanların pek çoğu şimdiki ve gelecekteki durumlarına ilişkin anlaşılabilir bir perişanlık ve ümitsizlik içerisinde. Yetkililer bu durumu tersine çevirmek için çok az çaba harcamaktadırlar. Arakanlı çeteler Ekim ayında Kyak Pyu Kasabası'ndaki Müslüman bölgeyi yerle bir ederken, yerinden edilen bir Müslüman oradaki askerlerden koruma talep etmişti. Asker de, Myanmar devleti hükmünde yaşayan pek çok Müslüman'ın hali hazırda inandığı şeyi göstermek istercesine, şöyle cevap vermişti: "Yapabileceğiniz tek şey hayatta kalmak için dua etmek."



Hukukî Açıdan Myanmar'ın 'Rohingya Sorunu': Tanım ve Çözüm Arayışları

Benjamin Zawacki¹

Türkçesi: Sabri Akgönül

Myanmar'ın 'Rohingya sorunu' hakkında gerek empatiye dayalı gerek cüretkâr birçok şey yazıldı. Rohingya, 2012 Temmuz başından bu yana, Rakhine Eyaletinde, yüksek düzeyde toplu şiddet, insan hakları ihlalleri ve acil insanî durumlar ortaya çıkardı.

Myanmarlı devlet memurları ve vatandaşlar, Rohingya kuruluşları, gazeteciler, insan hakları kuruluşları ve diğerleri bu meseleyi özellikle de konunun ana başlıklarını vurgulayarak büyük bir belagat çabasıyla gündemde tuttular. Rohingya sorununu tarihî ve siyasî açıdan tanımlamak ve hatta izah etmek için düşündürücü birkaç teşebbüste bulunanlar olsa da, bütün bunlar medyada lanse edilen fikirlerin altında boğuldular. Bu durum sadece bir talihsizlik değil aynı zamanda kaçınılmaz bir neticeydi. Çünkü konu hakkında böylesi yoğun bir belagate başvuran kişiler ne yaşanan krizlerin durumunu, ne de bu krize verilen tepkinin yönünü değiştiremedi. Başka bir ifadeyle, bir konu hakkında *nasıl* konuşulduğu onun ne kadar kayda değer olduğuyla ilgilidir. Peki, biz 'Rohingya sorunu' dediğimizde neyi *ifade etmek* istiyoruz?

Mütevazı bir tanım önerecek olursak, iki farklı ve fakat birbiriyle ilgili husus meseleyi açıklıyor: Biri, sadece ve sadece Myanmar üzerine yüklenen milliyetçilik ve ayrımcılık; diğeri de Myanmar'ın komşularını da müdâhil eden devletsizlik ve tehcir.

Milliyet ve Ayrımcılık

1978, 1992, 2001 ve 2009 kanlı olaylarıyla beraber 2012 olayları, Myanmar'da Rohingya halkına karşı sistematik ayrımcılıktan kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bu etnik ve dinî azınlığa karşı ayrımcılık temelinde görülen, -hukuk, politika ve uygulama bazında- siyasî, sosyal ve ekonomik bir *sistem*den kaynaklanmaktadır. Öyle ki bu sistem Rohingya halkına karşı doğrudan şiddet eylemlerine imkân hazırlamakta ve hatta ötesini dahi mazur görmektedir. İlâveten, pek çok Myanmarlı yetkili makamlar nazarında –sivilere ve yetkililere karşı sorumsuzlukta görüldüğü üzere – ayrımcılığı, şiddeti ve şiddet olaylarını bir şekilde meşru gösteriyor. Kısacası Rohingya sorunu *bu* temel noktadan ibarettir.

¹ Uluslararası Yasal Kalkınma Kuruluşu (araştırma ve savcılık üzerine odaklanan devletleri, çok taraflı ortakları kurdukları ve sivil toplumu uluslararası hukuk ve adalet çerçevesinde koruyan 27 devletten oluşan bir topluluk) Güneydoğu Asya temsilcisi. Aynı zamanda bu kuruluşun Dış İlişkiler Kurulu üyesi. Uluslararası Af Örgütü Güneydoğu Asya eski sorumlu.

1978’de “Ejderha Kralı” operasyonunda Myanmar ordusu yaklaşık 200,000 Rohingyanın Bangladeş’e toplu halde göç etmesiyle sonuçlanan geniş çapta katliamlara girişmiş, Rohingyalı sivilere tecavüz etmiş, camileri yıkmış ve dinsel işkencede bulunmuştu. Benzer şekilde, 1992’de angarya, yargısız infazlar, işkenceler ve tecavüzler neticesinde aynı sayıda Rohingya sınır dışına kaçmak zorunda kalmıştı. 2001’de Şubat ayında, Sittwe’de Müslüman ve Budist gruplar arasında yaşanan toplu şiddet olayları sayısız insanın ölümüyle ve Müslümanların mallarının yağmalanmasıyla sonuçlanmıştır.² 2009 sonlarında Rohingyalar Andaman Denizi’nde Taylandlı yetkililerce birkaç bota bindirilip- yeterli erzakları, suyu ve yakıtı olmadıkları halde- açık sulara terk edildiler.³

Sistematik ayrımcılığın olmadığı ülkelerde bu paralelde benzer olaylar gerçekleşse de Myanmar’da yapılan ayrımcılık devlet tarafından açıkça onaylanmış, öncülleriyle kanıtlanmış bir şiddet doğurmaktadır. Doğrusunu söylemek gerekirse yukarıda zikredilen beş seminal olay, farklı boyutlarıyla derinlere işlenen ayrımcılığın ve kronik yasal, politik ve ekonomik hastalığın semptomlarının endişe verecek şekilde daha da kötüleşmesi anlamına gelmektedir. Bu şekilde bir nedensellik abartılı bir değerlendirme olur: Eğer Myanmar, Rohingya halkına karşı ayrımcılık sistemini hayata geçirmeseydi bu olayların hiçbirisi yaşanmayacaktı. Oysa ki, bu olayları acilen dindirmek Rakhine Eyaletinde kalıcı bir barış için elzem ve daha da önemlisi insan hakları doğrultusunda bir gerekliliktir.

Bu sistemin dayanak noktası 1982 yılında çıkarılan ve Rohingya halkına gerek uygulamada gerekse teoride milliyet hakkını şiddetle reddeden Vatandaşlık Kanunu’dur. Bu kanun Myanmar’ın 1947, 1948 ve 1974 rejimlerinin önceki vatandaşlık kanunlarının yerini almıştır.

1982 Vatandaşlık Kanunu üç sınıf yaratmıştır: Tam, Ortak ve Sonradan vatandaşlığa kabul edilenler. Ancak, Rohingyalar hiçbir sınıfa dâhil edilmiyor. Tam vatandaşlık, ataları 1823’ten önce Myanmar’a yerleşmiş olanlara ya da Myanmar’ın Rohinyalıların içinde bulunmadığı etnik ve ulusal hakları tanınmış 130’dan fazla gruptan herhangi birine mensup olanlara veriliyor.

Ortak vatandaşlar 1948 yasasınca vatandaşlığa uygun görülüp vatandaşlık hakkı verilen kişilerdir. Bu çok az Rohingyanın sahip olduğu hukuki açıdan bir farkındalık ve çok daha azının sağlayabildiği belli bir düzeyde kanıt gerektirmiştir. Benzer şekilde sonradan vatandaşlığa kabul edilme 1948 ve öncesinden itibaren beş yıl Myanmar’da ikamet eden vatandaşlar için geçerli kılınmıştı. Dahası, bu üç sınıfa ek olarak merkezi idare, kriterler uygun olsa da vatandaşlıktan men etme hakkına sahiptir.⁴

1982 Vatandaşlık Yasası’nın beraberinde getirdiği kayda değer ayrımcı etkileri doğuran daha önemli nedenler var. En önemlisi, Myanmar’da vatandaşlıktan mahrum olan Rohingyaların devletsiz – yıllardır olduğu gibi- kalmalarıdır. Bu durum onları,

2 Bakınız, örneğin, Uluslararası Af Örgütü, *Myanmar: The Rohingya Minority: Fundamental Rights Denied*, ASA16/005/2004, 18 Mayıs 2004.

3 Bakınız, örneğin, İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Perilous Plight: Burma’s Rohingya Take to the Seas*, ISBN: 1-56432-502-4, 26 Mayıs 2009.

4 Bakınız *Burma Citizenship Law* [Myanmar], 15 Ekim 1982, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b4f71b.html>, erişim 13 Ekim 2012.

bir devletin korumasından yoksun bırakıp esas özgürlüklerine ve insan haklarına karşı geliştirilen şiddet olaylarına mahal veren politika ve uygulamaların hedefi yapmaktadır. Bunların başında hareket sınırlaması, angarya, hacedilmiş topraklar, zorla tahliye, evlerin yağmalanması, gasp ve keyfi vergilendirmeler; çalışma, evlilik, sağlık ve eğitim kısıtlamaları gelmektedir.⁵ Sadece Rohingya'lara mahsus olmasa da, bu tür eylemler aynı şekilde ve aynı ölçüde Rakhine Eyaletindeki diğer Budistlere ya da Müslümanlara ve ülkedeki diğer etnik azınlıklara karşı yapılmamaktadır.

Bu sistematik bir ayrımcılıktır. Yasalar, politikalar ve uygulamalar -her ne kadar insanlar tarafından yürürlüğe konulup uygulansa dahi- ayrımcılık yapmayan insanlara rağmen, ayrımcılığı salık veren sistemin nihai sonucudur.

Bu tamamen yasadışıdır. Birleşmiş Milletler'in bir üyesi olarak Myanmar, yasal olarak Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 55. ve 56. maddelerinin "ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine bütün dünyada etkin bir biçimde saygı gösterilmesi" hükmünü yerine getirmek zorundadır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi – bağlayıcı bir antlaşma olmamasına rağmen- 15. maddede "Herkesin vatandaşlık hakkı vardır" hükmünü şart koşar. 2. Madde "Herkes, ırk, renk, cins, dil, din, siyasal ya da her hangi bir başka inanç, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş ya da herhangi bir başka ayrım gözetilmeksizin bu bildirgede açıklanan bütün haklardan yararlanabilir" hükmünü açıkça belirtir. Buna benzer anti-ayrımcılık dili beşten fazla uluslararası insan hakları antlaşmalarında kolaylıkla görülebilir.

Bunlardan biri, devletlerin imzaladığı takdirde bağlayıcılığı bulunan ve Myanmar'ı da kapsayan Çocuk Hakları Sözleşmesidir.⁶ Myanmar ayrıca Kadına Karşı Her Türül Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesine taraf olan devletlerden biridir.⁷ Uluslararası Af Örgütü'ne göre "bir kişinin değiştiremediği -ırk ya da etnik köken gibi- ya da kimsenin değiştirmeye zorlayamayacağı -din gibi- niteliklerinin sonucundan doğan haklarından mahrum bırakılması" hak ihlalidir.⁸

Bunlara ek olarak, Çocuk Hakları Sözleşmesinin 7. Maddesi "özellikle çocuğun uyruksuz/tâbiyetsiz kalması söz konusu olduğunda" ona bir uyruk/tâbiyetin verilmesi hakkını taahhüt eder. Kadın Sözleşmesinin 9. Maddesi "Taraf Devletler, tâbiyetin kazanılmasında değiştirilmesinde veya muhafazasında" ve "çocukların tâbiyeti konusunda kadınlara erkekler ile eşit haklar tanıyacaklar" hükmüne yer verir.

5 Bakınız, örneğin, Uluslararası Af Örgütü, *Myanmar: The Rohingya Minority: Fundamental Rights Denied*, ASA16/005/2004, 18 Mayıs 2004; The Equal Rights Trust [Eşit Haklar Derneği], *Burning Homes, Sinking Lives: A situation report on violence against stateless Rohingya in Myanmar and their refoulement from Bangladesh*, ISBN: 978-0-9560717-7-4, Temmuz 2012; ve İnsan Hakları İzleme Örgütü, "The Government Could Have Stopped This": *Sectarian Violence and Ensuing Abuses in Burma's Arakan State*, ISBN: 1-56432-922-4, 1 Ağustos 2012.

6 Bakınız, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Madde 2(1), 20 Kasım 1989 tarihli Genel Meclisin 44/25 şeklinde onayladığı, yasalaştırdığı ve Myanmar'ın 15 Temmuz 1991'de imzaladığı anlaşma.

7 Myanmar'ın 22 Temmuz 1997'de onayladığı anlaşma.

8 Uluslararası Af Örgütü, *Myanmar: The Rohingya Minority: Fundamental Rights Denied*, ASA16/005/2004, 18 Mayıs 2004, syf. 7.

Bu anlaşmalara taraf olan bir devlet olarak Myanmar'ın Rohingya çocukların ve kadınların tâbiyet/uyruk haklarıyla ilgili resmi yükümlülüklerini yerine getirmediği son derece açıktır.

Peki, ya çözüm? Myanmar acilen 1982 Vatandaşlık Kanununu büyük ölçüde değiştirmeli, feshetmeli ya da Rohingya'lara vatandaşlık verecek ölçüde yeniden düzenlemelidir. Myanmar'da doğan ve orada doğmamasına rağmen ülkeyle etkili ve sağlam bir ilişki kuran Rohingya'lara vatandaşlık verilmelidir. Myanmar ayrıca Rohingya'lara karşı etnisite ya da din temelinde ayrımcılık doğuran politikalara ve uygulamalara son vermelidir.

Her şey bir yana, ayrımcılık sisteminin yürürlükten kaldırılması Myanmar'ı, Rohingya sorununu çözme noktasına bir adım daha yakınlaştıracaktır.

Devletsizlik ve Tehcir

Myanmar'da yaşayan Rohingya'lar tâbiyetten/uyruktan yoksun ve dolayısıyla da devletsiz bir halktır. Bu iki durumun insan hakları bağlamında etkileri Rohingya'da ve ülke dışında yaşayan mülteciler için oldukça mühimdir.

Rohingyaların devletsiz bir grup olması Myanmar devleti ve vatandaşları tarafından yapılan zulmü ve ayrımcılığı sağlamlaştıran, bu sistemli ayrımcılığın da yine Rohingya'ları devletsiz konumda tutması, sonunda bir tür döngüsel nedensellik oluşturuyor. “Bu yüzden bir milliyete ait olma hakkı mükerreren haklara sahip olma hakkı olarak tanımlanıyor.”⁹ Ancak elbette bu tarif reelde doğru olsa da hukukî bir önem taşımaz; tüm insan hakları bir devletin vatandaşlarına olduğu kadar devletsiz bireylere de aittir.

Göçmenlik yasası bir tâbiyet/uyruk sahibi olan ya da olmayan topluluklar arasında yasal bir ayırım gözetebilir. Fakat nasıl ki devletlerin tâbiyet/uyruk üzerinde konuşma yetkisi onun etnik ve dini temelini inkârı götürmüyorsa hakeza göçmenlik yasası da temel hak ve özgürlüklerin ihlâli pahasına uygulanamaz. Benzer şekilde, insan hakları yasası acil durumlarda belli hakların şartlı ertelenmesine müsaade etse de -Haziran 2012'de¹⁰ Rakhine Eyaletinin kuzeyinde Olağanüstü Hal ilân edildiği sırada olduğu gibi- devletsiz insanların yaşama hakkının (diğer hakların dururken) ihlâline izin vermez.

Devletsizlik üzerine imzalanan iki uluslararası anlaşmanın ikisi de Myanmar devleti tarafından imzalanmış yahut onaylanmış değildir. Devletsiz İnsanların Statüsüne ilişkin Sözleşme *de jure* (hukuken) devletsiz kabul edilen kişilerin koşullarını iyileştirmeye yönelik olduğu için ilk bakışta Rohingya'ların durumu ile daha yakından ilişkili görünür. *De jure* (hukuken) devletsiz kabul edilen bir birey “hiçbir devlet

9 The Equal Rights Trust [Eşit Haklar Derneği], *Unravelling Anamoly: Detention, Discrimination and the Protection Needs of Stateless Persons*, ISBN: 978-0-9560717-3-6, Temmuz 2010, syf. 20.

10 Bakınız İnsan Hakları İzleme Örgütü, “*The Government Could Have Stopped This*”: *Sectarian Violence and Ensuing Abuses in Burma's Arakan State*, ISBN: 1-56432-922-4, 1 Ağustos 2012, syf. 24-27.

tarafından kendi kanun hükümleri kapsamında vatandaş olarak kabul edilmeyen”¹¹ kişidir. Sözleşmenin ayrımcılık yapmamaya yönelik hükümlerini içeren Başlangıç kısmı ve 3.Maddesi¹² din, mülkiyet, istihdam, eğitim, kamu hizmetleri ve sosyal güvenlik hususlarında devletsiz bireylerin lehine olan diğer hükümleri de bizlere Rohingyaların durumunu anımsatır.

Ancak, Sözleşme hükümleri yalnızca söz konusu ülkede yasal olarak ikamet eden *de jure* (hukuken) devletsiz sayılan kişilere uygulanabildiği için esasında Myanmar’daki yukarıda bahsedilen döngüsellığı yansıtır ve hatta onu besler. Çünkü 1982 Vatandaşlık Kanunu ile Rohingyaların ülke topraklarında yasal olarak ikamet ettiği Myanmar devleti tarafından *kabul edilmemiş* ve bu da Sözleşmeyi uygulanamaz hale getirmiştir. Böylelikle tasarladığı bu bütünüyle ayrımcı tutum aracılığıyla, devletlerin hükümlere bağlı kalıp kalmamasına karışmayarak Sözleşme adeta ‘kendi kalesine gol atar.’

Öte yandan, Devletsizliğin Tasfiyesine ilişkin Sözleşme ise belli pozitif ölçütlerle, başta “kendi sınırları içinde doğan kişiye milliyetini bahşederek”¹³ (aksi takdirde bireyin devletsiz kalması söz konusudur) taraf devletleri devletsizliğin önlenmesi ve azaltılması için zorlar. Görülüyor ki bu sözleşme Rohingyaların vaziyetine daha uygundur ve onlarla ilgili problemlerin çözümü için artan savunmaların odağı olmalıdır.

Son 25 yıl içerisinde en az yüz binlerce Rohingya ya ülke içinde yerlerinden edilmiş ya da ülke dışına sürülmüşlerdir. Her ne kadar eksiksiz bir liste olmasa da 1992, 1998, 2001, 2009 ve 2012 yıllarında gelişen ve yukarıda sözü edilen beş seminal olay da böylesi bir yer değişimiyle sonuçlanmıştır. Ülke içinde Rohingyaların göç ettirilmesi yalnızca toplumsal şiddetin değil aynı zamanda devlet politikalarının, uygulamalarının ve ortaklığının da -toplu şiddeti kışkırtarak yahut engellemeyerek- neticesidir. En son vuku bulan çatışmaların ardından tahmini olarak 75,000 Rohingya hâlâ evlerinden uzak kamplarda yaşamaktadır.¹⁴ Devlet yetkilileri yıllardır Rakhine Eyaletinin kuzeyini militarize ederek, arazi müsaderesi, evlerin tahliye edilmesi ve yeni model köylerin inşası yoluyla zorla ya da keyfî uygulamalarla Rohingyaaları yerinden etmektedir.¹⁵

Dâhilî Tehcire Uğramış Kişilerle İlgili Birleşmiş Milletlerin Yol Gösterici İlkeleri ve bu kişilerin haklarına ve ayrımcılığa uğramamalarına odaklanılması, Myanmar hükümetinin ülke içinde tehcir edilmiş Rohingyaalara karşı olan tavrının temel

11 Devletsiz İnsanların Statüsü ilgili Sözleşme, 28 Eylül 1954’te, 26 Nisan 1954 tarihli Ekonomik ve Sosyal Kurul kararı 526 A(XVII), Madde 1(1) ile onaylandı.

12 Başlangıç kısmında şunlar belirtilir: “Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi şu prensipleri onaylamıştır ki tüm insanlar temel hak ve özgürlüklerini hiçbir ayrımcılığa maruz kalmadan kullanmalıdır.” Madde 3 şöyle der: “Bu anlaşmaya Taraf Devletler, devletsiz insanlara da hiçbir ırk, din ve vatan ayırt etmeden temel hak ve özgürlüklerini vermek zorundadır.”

13 Devletsizliğin Tasfiyesi Sözleşmesi, 1959’da toplanan bir konferansta önerilmesiyle 30 Ağustos 1961’de onaylandı ve 1961’de Genel Meclis kararıyla yasalaştı. 4 Aralık 1954, 896 (IX), Madde 1.

14 Bakınız, BM İnsanî İşler Koordinasyon Ofisi, *Myanmar: Displacement in Rakhine State, Situation Rapor* No. 9, 5 Ekim 2012.

15 Bakınız, örneğin, İnsan Hakları İrlanda Merkezi, National University of Ireland, Galway, *Crimes against Humanity in Western Burma: The Situation of the Rohingyas*, 2010.

formunu oluşturmaktadır. Fakat açıkça görülmektedir ki bu tavır olması gerektiği gibi değildir. İlkeler devletsiz insanlar dâhil, dâhilî tehciye uğramış bütün insanlar için uygulanmaktadır.

Myanmar'da yaşayan tahmini 800.000 Rohingya'dan daha fazla Rohingyanın Myanmar dışında yaşadığına inanılıyor.¹⁶ Son 25 yıldır zorla sınır dışı ederek Rohingyalıyı uzaklaştıran devlet yetkilileri, Rohingyalıyı iradedışı bir diasporaya maruz bırakmıştır ve toplu şiddet politikalarıyla da bunu desteklemiştir. Yeterince karışık olan, alıştırıkları ve tarihsel bağlar kurdukları kendi topraklarının dışında yaşayan devletsiz Rohingyalıların basitçe mülteci olmaması durumu meselenin ne denli içinden çıkılmaz olduğunu gösteriyor.

Bu konum Rohingya sorununun sebeplerinin köklerini değiştirmez; fakat meseleye odaklanma alanını sadece Myanmar ekseninden, Myanmar'ın bölgedeki komşuları ve mesele ile ilgili devletler eksenine doğru genişletir. Suudi Arabistan'ın 500.000 Rohingya'ya ev sahipliği yaptığı düşünülmektedir.¹⁷ Bangladeş'teki resmi kamplarda bu ülke tarafından mülteci olarak tanınmış veya tanınmamış yaklaşık 29.000 Rohingya yaşarken, 200.000'i de geçici yerleşim yerlerinde ya da yerel sınırlarda yaşamaktadır.¹⁸ Malezya, Tayland, Endonezya ve Hindistan gibi ülkelerde de daha az sayıda Rohingya yaşamaktadır. Yıllık yelken sezonunun başlaması anlamına gelen Ekim aylarında, Rohingyalılar denize açılmaya elverişsiz teknelerle ve insan kaçakçıları aracılığıyla Myanmar zulmünden kaçmaya çalışmaktadırlar.¹⁹

Yukarıda zikredilen ülkelerden hepsi ne Rohingyalıların sığınma haklarına ne de etnik ve dinî sebeplerle zulüm korkusunun olduğu bir ülkeye geri dönmeyi istememe haklarına tam olarak saygı gösteriyorlar. “Geri vermeme” (*non-refoulement*) olarak bilinen Mültecilerin Hukukî Statüsüne ilişkin BM Sözleşmesine göre bahsedilen devletlerin bu konuda taraf olmaları gerektiği bir gerçektir.²⁰ Sığınma talep eden kişilerin ve mültecilerin kendi rızalarının dışında geri gönderilmelerinin yasaklanması geleneksel bir uluslararası hukuk kuralıdır ve milletlerin birbirleriyle anlaşma durumlarına bakılmaksızın geçerlidir.

Bahsedilen bütün devletler göç sorunlarıyla ilgilenmek yerine, ekonomik teşvikler ve kısıtlamalar ya da millî güvenlik²¹ gibi bahanelerle tutuklama, zorla sığınan

16 Bakınız, the Equal Rights Trust [Eşit Haklar Derneği], *Unravelling Anomaly: Detention, Discrimination and the Protection Needs of Stateless Persons*, ISBN: 978-0-9560717-3-6, Temmuz 2010, syf. 28.

17 Bakınız, Imtiaz Ahmed, “Globalization, Low-Intensity Conflict & Protracted Statelessness/Refugeehood: The Plight of the Rohingyas,” içinde John Tirman, ed., *The Maze of Fear: Security & Migration After 9/11*, New York, New Press, 2004, syf.186.

18 Bakınız, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2012 UNHCR Ülke operasyonları profili -Bangladesh, <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/page?page=49e487546&submit=GO>, erişim 13 Ekim 2012.

19 Bakınız, İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Ad Hoc and Inadequate: Thailand's Treatment of Refugees and Asylum Seekers*, ISBN 1-56432-931-3, 13 Eylül 2012, syf. 75-79.

20 Bakınız, Mültecilerin Statüsü ile İlgili Sözleşme, 28 Temmuz 1951'de Birleşmiş Milletlerin düzenlenen ve Genel Meclis tarafından onaylanan Mültecilerin ve Devletsiz İnsanların Statüsü Hakkındaki Konferansta önerildi. 14 Aralık 1950, 429 (V), Madde. 33(1): “Bu sözleşmeyi imzalayan hiçbir devlet, eğer ırk, din, milliyet ve ait olduğu sosyal grup yüzünden hayatı ve özgürlüğü tehlikeye düşecekse, mültecileri tasfiye edemez.”

21 Mültecilerin Statüsü ile İlgili Sözleşme, Madde. 33(2) şöyle hüküm vermektedir: “Diğer

kişiyi ülkesine gönderme, temel ihtiyaçlardan mahrum bırakma ve/veya gayri resmi kaçırma gibi yollara başvurdular. Rohingya konusunda Bangladeş ve Tayland başta olmak üzere bu ülkelerin insan hakları ve bu konudaki insancıl kayıtlarının karnesi çok zayıf durumdadır.²² Bu nedenle mezkûr ülkeler sığınmacı ve mülteciler ile ilgili uluslararası sorumlulukları bağlamındaki yasaları ihlal etmişlerdir.

Ayrıca, Rohingyaların tehciire uğramasından doğrudan etkilenen ülkelere hiçbiri Devletsiz Kişilerin Statüsüyle İlgili Sözleşmeye göre kendini taraf konumunda görmüyor. Yukarıda açıklandığı gibi, bu Sözleşmenin maddeleri bahsi geçen ülkelerin Myanmar ile ilgili çıkarlarına ters düşerken, Myanmar'ın bölgedeki komşuları içinse gayet uygundur. Myanmar'ın diplomatik ve konsolosluk korumasından faydalanamadıklarından, Rohingyaların 'hak edinme hakları' devletsiz statüsüne sahip olduklarından dolayı yetkililerce çok zayıf görülüyor. Bu durum basitçe Rohingyaların statülerinin istikrarsızlıklarından oluşuyor.

Myanmar ve bölgedeki komşuları devletsiz topluluklar ve mülteciler ile ilgili insan hakları hükümlerine uyarlırsa, Myanmar'daki sistematik ayrımcılığın bitmesinde ve Rohingya sorununun çözümü noktasında önemli ilerlemeler kaydedilebilecek.

Rohingya sorunu birçok farklı yolla tanımlanır ve başka şekillerde isimlendirilir. Bu sorun kesinlikle milliyet, ayrımcılık, devletsizlik ve tehcir meselelerinden çok daha fazlasıdır. Myanmar'daki Rohingya zulmü ve bunun bölgesel etkilerinin tüm şiddetiyle devam ettiği son otuz yılın tüm detayları ve hukukî gerçekliği önem arz etmektedir. Uzun yıllardır reddettiği Rohingya halkının tâbiyet/uyruk haklarının korunması mevzusunda başlıca sorumluluk Myanmar hükûmetine aittir ve bölgedeki komşu devletlerin de bu konuda insanî ve yasal yükümlülükleri vardır.

yandan, bulunduğu ülkede tehlike arz edecek ve suç sayılacak işlere bulaşan mülteciler bu hakkı talep edemezler.”

22 Bakınız, örneğin, Bangladeş üzerine, The Equal Rights Trust [Eşit Haklar Derneği], *Burning Homes, Sinking Lives: A situation report on violence against stateless Rohingya in Myanmar and their refoulement from Bangladesh*, ISBN: 978-0-9560717-7-4, Temmuz 2012.





